

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Etnologie

etnologie-historické vědy

Tomáš Kobes

**Kritický pohled na činnost nevládních organizací
v rámci regionálního rozvoje. Příspěvek
k problematice kulturní změny a procesům
akulturace**

**The Critical Look at NGOs Practices in the
Regional Development. A Contribution to the
Problems of Cultural Change and Processes of
Aculturation**

Disertační práce

vedoucí práce – PhDr. Jaroslav Skupnik, PhD.

2007

Prohlašuji, že jsem disertační práci vykonal samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Obsah

Předmluva	6
1. Část první	
1.1 Regionální rozvoj, romská problematika a NNO na Slovensku (gypsy business).....	11
1.2 Co jsou NNO.....	14
1.3 Posilování NNO a regionální rozvoj.....	17
1.4 Teoretická reflexe NNO.....	19
1.4.1 Post-development škola a její význam pro studium kulturní a sociální změny.....	21
2. Část druhá	
2.1 Změna.....	29
2.1.1 Evolucionismus.....	30
2.1.2 Změna a funkcionální teorie Bronislava Malinowského.....	35
2.1.3 Materialismus vs. idealismus.....	37
2.1.4 Formalistické přístupy.....	42
2.2 Konceptuální řešení.....	47
2.2.1 Foucaultův koncept diskursu.....	49
2.2.2 Diskurs jako sociální praxe.....	51
2.2.3 Dynamika a změna sociální praxe.....	55
3. Část třetí	
3.1 Co je rozvoj.....	61
3.2 Diskursivní pole slovenského regionálního rozvoje.....	64
3.3 Koncept zaostalosti: transformace cikánské otázky a konstituce romské problematiky jako tématu regionálního rozvoje.....	68
3.3.1 Cikánská otázka.....	69

3.3.2 Reformulace cikánské otázky a konceptuální spor v poválečném období.....	74
3.3.3 Strategie řešení.....	78
3.3.4 Romské osady.....	80
3.3.5 Národnostní garance jako předpoklad rozvoje Romů a vytváření paradoxu jeho řešení.....	83
3.3.6 A zase osady.....	86
3.3.7 Formování strategie a vztahování romské problematiky do oblasti regionálního rozvoje.....	87
3.3.8 EU, UNDP a Světová banka.....	88
3.4 Romská problematika a pole regionálního rozvoje.....	93
3.5 Případ „Udržitelný rozvoj komunit na východním Slovensku“.....	96
3.5.1 Koncept rozvinutosti a nástroje řešení.....	96
3.5.2 Formování a cíle rozvojového projektu.....	98
3.5.2.1 Objekt projektu.....	105
3.5.3 Průběh a realizace projektu.....	107
3.5.3.1 Konstituování vztahů subordínace a koordinace.....	111
3.5.4 Shrnutí vymezení projektu.....	113
3.6 Konkrétní realizace projektu na lokální úrovni - Boubelie.....	115
3.6.1 Případ H.	118
3.6.2 Případ divadelní soubor a turistická ubytovna.....	120
3.6.3 Případ fotbalové hřiště.....	123
3.7 Strategie, sociální a kulturní kapitál.....	124
Závěr.....	133
Použitá literatura.....	137
Internetové zdroje.....	145
Summary.....	146
English Summary.....	148
Přílohy	

Čerpání finančních prostředků z Phare 2001.....	150
Čerpání finančních prostředků ze soukromých nadačních fondů, Úřadu vlády SR, Světové banky v roce 2001	168
Čerpání finančních prostředků ze soukromých nadačních fondů, Úřadu vlády SR, Světové banky v roce 2002.....	181
Přehled projektů a čerpání finančních prostředků projektu „Udržitelný rozvoj komunit na východním Slovensku“	188

PŘEDMLUVA

Rajesh Tandon a Miguel Darcy de Oliveira ve stati *An Emerging Global Civil Society* poznamenali: „*In the last two decades people of all classes, creeds, and ethnic backgrounds have organized themselves to defend democracy and human rights, to fight for more equitable development and safer environment, or more simply, just to help those in need or improve the quality of daily life in their neighborhoods and communities*“ (de Oliveira a Tandon 1994:1). Těto poněkud optimistické vizi odpovídá budování a posilování neziskového sektoru v zemích bývalého východního bloku, které se staly počátkem devadesátých let jedním z transformačních témat. Existence a funkčnost neziskového sektoru deklarovaly nejen demokratičnost transformačních zemí, ale zároveň byly a jsou chápány jako garant posilování a prohlubování občanské společnosti. Nevládní neziskové organizace (dále jen NNO) a budování občanské společnosti, počínaje polistopadovým obdobím, tak představují výrazný prvek v iniciování změn ve vztahu k různým tématickým oblastem, které jsou těmito organizacemi či širší veřejností vnímány jako závažný společenský problém. Obecně lze toto angažmá NNO v zemích bývalého východního bloku vztahovat k transformaci a decentralizaci mocenských vztahů, které korespondují s celosvětovými trendy, iniciovanými na úrovni mezinárodních organizací jako je OSN, Světová banka nebo ze strany jednotlivých institucí Evropské Unie.

Na konci devadesátých let dvacátého století bylo zřejmé, že úloha NNO má v těchto procesech nezastupitelnou roli. William F. Fisher přirovnává objevení se NNO a jejich činnost ke vzniku a formování národních států během devatenáctého století. V této souvislosti Fisher upozorňuje, že potenciál NNO je z perspektivy sociálních věd přijímán různým způsobem. Politologové oceňují NNO v budování a prohlubování

občanské společnosti, zdůrazňují dopady jejich činnosti na vztahy mezi státem a společností, na úrovni mezinárodních vztahů pak vyzdvihují vliv koalic NNO na mezinárodní politiku a jejich roli ve formování fenoménu mezinárodní občanské společnosti. Na poli regionálního rozvoje je význam NNO akcentován v jejich potenciálu adaptovat rurální společnosti na proces modernizace. Dále pak Fisher konstatuje, že jakákoliv reflexe NNO je komplikována jejich počtem a tím, že vytvářejí a jsou zahrnuty ve formálních a neformálních vztazích, které mají mnohdy zásadní vliv nejen na proces globalizace, ale stejně tak na lokální životy konkrétního regionu. Podle Fishera tyto procesy a změny, iniciované zejména existencí a činností NNO, by měly být a jsou předmětem antropologického zájmu, a to hned z několika důvodů. Předně reflexe těchto procesů nám umožňuje porozumět lokálním a globálním strukturám, které umožňují přenos idejí a specifických vědění. Z této perspektivy se kulturní a sociální antropologie zaměřuje na to, jak příslušné NNO vytvářejí určitá vědění o určitých oblastech, jak definují objekt svého zájmu jako závažný či aktuální problém a jaká v této souvislosti navrhuje řešení. Dále pak, jaké dopady mají vztahy mezi NNO, různými institucemi a jejich představiteli na konkrétní regiony a jejich obyvatele (Fisher 1997: 439-64). Nejde tedy jen o reflexi činnosti NNO v určité oblasti, ale i o rozpracování teoretického a pojmového aparátu, který by fenomén NNO umožnil uchopit.

Jednou z takových oblastí, kde význam NNO přinejmenším od osmdesátých let dvacátého století roste, je sféra rozvoje. Tomuto celosvětovému trendu odpovídá i zapojení NNO do oblasti regionálního rozvoje na Slovensku během devadesátých let dvacátého století. Záměrem této práce je soustředit pozornost na oblast regionálního rozvoje na Slovensku v souvislosti s romskou problematikou, která vytváří základní rámec cílené změny, kde má činnost NNO od roku 1999 svoji

nezastupitelnou úlohu. Samotný název předkládané práce je inspirovaný Abramsonovou statí (Abramson 1999), která se zaměřuje na činnost NNO v Uzbekistánu. Abramson se zde snaží ukázat, že NNO primárně neaktivizují a nebudují místní komunity, ale využívají a posilují již existující mocenská uskupení. Oproti těmto tezím se v práci nesnažím pouze deklarovat, jak činnost jedné slovenské NNO přispívá k posilování či transformaci konstituovaných mocenských struktur, ale spíše navázat na jednu z Abramsonových závěrečných výzev. *„Social scientist should do more research to identify discrepancies between how foreign aid programmes are originally conceived, how their resources are deployed, and how locals understand and appropriate these resources to meet their own socioeconomic needs“* (Abramson 1999: 248). V tomto smyslu můj důraz na činnost NNO spočívá spíše v chápání NNO jako aktérů, kteří iniciují nebo figurují v rámci konkrétního projektu regionálního rozvoje. V návaznosti na uváděného Fishera se snažím v práci postihnout několik úrovní vytvářejících obecný kontext angažmá NNO v romské problematice na Slovensku. Jedná se zejména o postižení transformace takzvané cikánské otázky, vyúsťující v devadesátých letech na Slovensku v romskou problematiku. Tu lze charakterizovat v souvislosti s regionálním rozvojem jako specifickou diskursivní oblast vyznačující se charakteristickým objektem a pravidly, od nichž se očekává prolomení bariér romské exkluze. Zároveň se snažím zdůraznit význam mezinárodních institucí, zejména United Nations Development Programme (dále jen UNDP) a Světové banky, které se na rekonceptualizaci romské problematiky na konci devadesátých let podílely zásadním způsobem. V práci však nejde jen o postižení procesu rekonceptualizace, ale spíše o zdůraznění tohoto procesu jako kontextu, v němž došlo k navržení konkrétního rozvojového projektu, iniciovaného mezinárodní organizací UNDP a implementovaného významnou

slovenskou NNO, aspirující na změnu současného stavu postavení Romů ve slovenské společnosti.

Vlastní text práce je rozdělen na tři základní části. První je věnována souvislosti NNO s regionálním rozvojem na Slovensku, zdůraznění problematiky NNO jako interdisciplinárního tématu a jeho teoretického uchopení na poli kulturní antropologie. Význam tzv. post-development školy je vnímán jako zásadní, neboť přisuzuje rozvoji hodnotu dominantního iniciátora sociální změny v současném globalizovaném světě a zároveň nabízí možná teoretická východiska. V druhé části práce se snažím upozornit na základní explanační schémata sociální a kulturní změny na poli kulturní a sociální antropologie. Ty jsou v teoretické rovině vnímány jako nedostačující pro sledování procesů v rámci regionálního rozvoje a snažím se navrhnout možné konceptuální řešení ukotvené především ve Faircloughově kritické diskursivní analýze. V tomto směru je v třetí části práce romské problematice v rámci regionálního rozvoje přisouzena hodnota diskursu. Na této úrovni se snažím v diachronní perspektivě popsat konstituování romské problematiky, která je vnímána jako transformace osvícenstvím vznesené cikánské otázky a ukázat, s jakými dominantními oblastmi vyprofilovanými v minulosti regionální rozvoj v současné době pracuje. V synchronní části se naopak snažím zaměřit na konkrétní rozvojový projekt a jeho dopady na lokální úrovni, které jsou dokumentovány v případových studiích. Ty slouží jako podklad pro obecnější tvrzení, referující k vypracovanému teoretickému rámci v souvislosti se sociální a kulturní změnou a procesy akulturace.

Případové studie jsou založeny na reflexi konkrétního rozvojového projektu realizovaného v letech 2001-2003 ve východoslovenském regionu. V zájmu zachování soukromí a osobních dat jsou v textu jména osob, míst a název rozvojového projektu změněny. Výzkum, z něhož vychází jednotlivé případové studie, byl založen na několika

krátkodobých, zpravidla čtrnáctidenních, pobytech v místě realizace projektu na jaře a v létě 2003 a v létě 2004. Jeho průběh vzhledem k velkému počtu obcí a realizovaných projektů byl nastaven následujícím způsobem. Na jaře a v létě 2003 jsem absolvoval „kolečko“ mezi předem vytipovanými obcemi, které se vyznačovaly významnými projektovými aktivitami a výraznou romskou participací na realizaci projektu. Součástí tohoto základního seznámení s projektem byly rozhovory s vedením implementační NNO a komunitními pracovníky, kteří projekt na lokální úrovni realizovali. Na základě těchto rozhovorů jsem si vytipoval Boubelie¹ jako konkrétní lokalitu, kde bych provedl pro potřeby práce detailnější výzkum. Připouštím, že ke konečnému výběru Boubelie došlo nikoliv na základě toho, že by se vyznačovalo v rámci sledovaného projektu nějakými výraznými projektovými aktivitami nebo specifickým sociálním kontextem (o jehož výjimečnosti jsem se přesvědčil až během letního pobytu v roce 2004), ale zejména díky ochotě místní komunitní pracovnice informovat mě o realizaci projektových záměrů a ochotě sdílet některé její problémy a zapojovat mě do některých projektových aktivit. Při této příležitosti bych chtěl poděkovat Karlu Novákovi, Soně Vargové a všem dalším nejmenovaným, bez nichž by tato práce nikdy nevznikla.

---

¹ Jména osob, regionálních názvů, názvů obcí a oficiální název sledované NNO byly z důvodu zachování anonymity změněny.

1. ČÁST PRVNÍ

1.1 Regionální rozvoj, romská problematika a NNO na Slovensku (gypsy business)

Vznik a formování neziskového sektoru na Slovensku nejsou samozřejmé a souvisejí se společenskými změnami po listopadu 1989. Na začátku devadesátých let se slovenský neziskový sektor soustředil pouze na několik vyhraněných oblastí, z nichž zejména téma životního prostředí tvořilo dominantní sféru zájmu slovenských NNO (Zajac 2004). Stefan Toepler spolu s Lester S. Salamonem si při reflexi úrovně rozvinutosti neziskového sektoru ve střední a východní Evropě povšimli, že ve srovnání se západní Evropou se tyto NNO pohybují pouze v úzce vyhraněných oblastech, které přehlížejí celou řadu témat spojených především s poskytováním sociálních služeb, zdraví a vzdělání. Hlavní důvody tohoto stavu jsou podle nich dva. První je pomalý postup privatizace v těchto oblastech. A dále pak, že tyto oblasti jsou v regionu střední a východní Evropy vnímány jako tradiční doména státní centralistické péče, kde obecně převládá názor, že tyto služby může nejlépe zajistit stát (Toepler a Salamon 2003: 375).

Jednou z takových tradičních oblastí státního paternalismu v případě Slovenska byla i romská problematika. Angažmá slovenských NNO v romské problematice od roku 1989 resp. od roku 1993 nebylo nikterak samozřejmé. Do roku 1999 byla romská problematika plně v režii slovenského státu. Situace se změnila teprve až s rokem 1999, v souvislosti s ustanovením vyšších samosprávných celků a uveřejněním ***Stratégie vlády na riešenie problémov rómskej národnostnej menšiny a súbor opatrení na jej realizáciu***, kdy se romská problematika z podnětu mezinárodních organizací (UNDP, Světová

banka, EU) a slovenské vlády stala integrální součástí regionálního rozvoje, předpokládající a iniciující spolupráci místních samospráv a NNO při řešení romské problematiky. Zároveň uveřejněním tohoto strategického dokumentu si slovenská vláda otevřela cestu k čerpání finančních prostředků z evropských, tehdy ještě předvstupních, fondů a fondů z mezinárodních organizací jako jsou Světová banka a OSN (resp. UNDP). V kombinaci s činnostmi soukromých nadací (OSF, Heffer, Nadácia Milana Šimečku apod.), které si ve svých dotačních programech stanovily romskou problematiku jako jedno z prioritních témat podpory, se romská problematika pro NNO stává finančně zajímavou oblastí.

V roce 2001 bylo z programu PHARE uvolněno 530.356 EUR, což je v přepočtu cca 22.274.952 Sk. V kombinaci s prostředky uvolněnými ze soukromých nadačních fondů, úřadu vlády SR a Světové banky v celkové sumě 539.374.103 Sk činí celkový finanční objem směřovaný výhradně do neziskového sektoru ve spojení s romskou problematikou v hodnotě 561.649.055 Sk velmi zajímavou sumu. Jen pro srovnání - o rok později byla celková hodnota finančních prostředků pro realizaci projektů ze strany NNO v oblasti romské problematiky na Slovensku navýšena na 768.970.114 Sk.² Je zřejmé, že přes veškerou kritiku způsobu a množství uvolněných finančních prostředků³ se ve srovnání s předešlými lety vytvořil prostor pro uvolnění relativně velkého množství financí, který zdůraznil atraktivitu romské problematiky směrem k NNO a podpořil tak angažmá narůstajícího počtu NNO v této oblasti. Výsledkem je efekt, kterým romská problematika prostřednictvím takto finančně zdůrazněné atraktivity vyvolala značnou poptávku po jejím řešení, na jehož konci je množství projektů ve velkém tématickém rozsahu, od podpory nákupu

---

² Viz Příloha Čerpání finančních prostředků z Phare 2001, Čerpání finančních prostředků ze soukromých nadačních fondů, Úřadu vlády SR, Světové banky v roce 2001, Čerpání finančních prostředků ze soukromých nadačních fondů, Úřadu vlády SR, Světové banky v roce 2002

³ například Scheffel 2004: 31-35

unimobuněk na dočasné ubytování romských rodin, přes vzdělávací aktivity a podporu výstavby komunitních center až po komplexnější řešení zahrnující vybudování infrastruktury v areálech romských osad, komplementárně doplňované integračními programy etc. Stejně tak lze předpokládat, že vstupem Slovenska do EU a zřízením **Fondu sociálního rozvoje** v roce 2004 se atraktivita romské problematiky pro neziskový sektor bude nadále zvyšovat.

Otázkou je, co zvýšená intervence NNO v romské problematice může znamenat. Ještě v polovině devadesátých let byla jediným výrazným zdrojem slovenská vláda, která financovala způsoby řešení romské problematiky, v souladu s tehdejší proklamovanou politikou, koordinovanou Ministerstvem výstavby a regionálního rozvoje.⁴ NNO se v této době na oblast romské problematiky primárně neorientovaly, spíše byla romská oblast pro většinu slovenských NNO naprosto marginální. V této souvislosti lze o devadesátých letech na Slovensku hovořit jako o konsolidaci neziskového sektoru orientujícího se převážně na zahraniční instituce a donory, kteří si budování a posilování neziskového sektoru ve střední Evropě stanovili jako oblast podpory. Jednou z takových oblastí, v níž se neziskový sektor Slovenské republiky začal konsolidovat, bylo zmíněné životní prostředí mohutně podporované zejména USAID (United States Agency for International Development) (Zajac 2004: 292).

Po roce 1998 se vztah zahraničních donorů v podpoře slovenských NNO začal měnit. Ve volbách vítězstvím Dzurindovy prozápadně a proreformně orientované koalice Slovensko prokázalo velmi výraznou občanskou angažovanost a existenci silného a stabilního terciálního sektoru, který disponoval velmi výrazným potenciálem ovlivňovat veřejné

---

⁴ Výsledky této politiky lze spatřit například v obci Nálepko. Zde pro výstavbu nových bytových jednotek v romské osadě bylo výhradně ekonomické kritérium, které vedlo k nevhodnému návržení těchto jednotek, a tyto bytové jednotky jsou v podstatě neobyvatelné.

mínění. Důsledkem této situace na Slovensku bylo, že se během krátkého časového rozpětí tyto zahraniční donoři postupně přesunuli ze středoevropského regionu do východní části Evropy (Rumunsko, Bulharsko). Tímto odchodem byla odkryta základní slabina slovenského neziskového sektoru, spočívající v silné orientaci na tyto zahraniční donory a v neexistenci dostatečně rozvinuté sítě domácích donorů, fundraisingu apod. Vzhledem k výše uvedeným údajům se ukazuje, že finanční vakuum spojené s tímto odchodem bylo však vzápětí vyplněno v průběhu roku 1999 uveřejněním zmíněné Strategie, kdy se romská problematika začala v příslibu angažmá soukromých nadací, předvstupních fondů a podpory slovenské vlády profilovat jako finančně zajímavé téma. Problémů v této souvislosti vyvstává hned několik⁵, přičemž pro kulturní antropologii by mělo být základním problémem, jak tyto procesy v souvislosti s participací slovenských NNO na řešení romské problematiky teoreticky (nikoliv pouze svou angažovaností) uchopit. Nejprve je však nutné zodpovědět, co jsou NNO.

1.2 Co jsou NNO

Slovenský právní systém v současné době upravuje postavení NNO podle zákona č. 35/2002 Z. z. **o neziskových organizáciách**, který definuje neziskovou organizaci jako právnickou osobu „(...) ktorá poskytuje všeobecne prospešné služby za vopred určených a pre všetkých používateľov rovnakých podmienok a ktorej zisk sa nesmie použiť v prospech zakladateľov, členov orgánov ani jej zamestnancov, ale sa musí použiť v celom rozsahu na zabezpečenie všeobecne prospešných služieb“. V samotném sousloví „nevládní neziskové“ organizace je patrný důraz na dva základní aspekty. Primárním cílem těchto organizací není zisk, ale důraz na řešení určitých oblastí, které

---

⁵ Například dosud neexistuje evaluační schéma, které by umožnilo posuzovat a hodnotit realizované projekty a jak byly efektivně využité uvolněné finanční prostředky.

jsou těmito organizacemi vnímány jako problematické. Diferenciace oblastí je vymezena citovaným zákonem ve specifikaci všeobecně prospěšných služeb, které tématicky pokrývají oblast zdravotnictví, sociální a humanitární pomoc, lidská práva, vzdělání, vědu, životní prostředí, bytovou problematiku, kulturní hodnoty a regionální rozvoj.⁶ V souvislosti s případným ziskem zákonná úprava a neoficiální etika těchto organizací předpokládá, že pokud dojde k vytvoření zisku, využívá se na podporu dalších nebo stávajících programů. Druhou charakteristickou dimenzí NNO je zdůrazňování jejich nezávislosti na vládních strukturách. Po registraci na ministerstvu vnitra se řídí svými vlastními kontrolními mechanismy, které jsou ukotvené v organizačních stanovách. Vedle těchto dimenzí Ingrid Repová a Marek Harakaľa zdůrazňují dobrovolnický charakter a jejich apolitičnost, čímž se NNO podle Repové a Harakaľa odlišují od politických stran nebo odborů (Repová, Harakaľ 2002: 314).

Navzdory zákonnému vymezení NNO a idealizaci NNO (např. citovaní Repová, Harakaľ 2002) Fisher v této souvislosti naopak poukazuje, že samotný termín NNO (NGO) je zkratkovité vyjádření pro širokou škálu formálních a neformálních sdružení a všeobecně panuje velmi malá shoda v tom, co NNO jsou nebo nejsou. Samotnou terminologickou nejasnost nabízí Fisher prolomit zaměřením se na jejich konkrétní činnost. „*Understanding NGO practices requires that we question the selective use of examples to illustrate the claimed advantages of these organizations, unpack the asserted generalization about the relative*

---

⁶ Konkrétně podle zákona 35/2002 Z.z. veřejně prospěšnými službami jsou: a) poskytovanie zdravotnej starostlivosti; b) poskytovanie sociálnej pomoci a humanitárna starostlivosť;c) tvorba, rozvoj, ochrana, obnova a prezentácia duchovných a kultúrnych hodnot;d) ochrana ľudských práv a základných slobôd;e) vzdelávanie, výchova a rozvoj telesnej kultúry;f) výskum, vývoj, vedecko-technické služby a informačné služby;g) tvorba a ochrana životného prostredia a ochrana zdravia obyvateľstva;h) služby na podporu regionálneho rozvoja a zamestnanosti;i) zabezpečovanie bývania, správy, údržby a obnovy bytového fondu.

advantages of NGOs, and attend to the ideology and politics of both the associations and the analysts“ (Fisher 1997: 447). Nicméně samotná propracovaná typologie NNO podle činnosti, kterou Fisher v citované přehledové stati shrnuje, v této souvislosti není důležitá. Naopak podstatný je Fisherův důraz na porozumění, co se stalo na určitém místě v určitý čas, a v tomto směru antropologie podle Fishera disponuje vhodným potenciálem, který může přispět k opakovanému přehodnocení povahy a role NNO v současném světě.⁷ Obecně je činnost NNO ukotvena v širším rámci, jenž spojuje vlády, komunitní leadry, lokální elity, zástupce samospráv a státních institucí, stejně tak národní a mezinárodní NNO, různá sociální hnutí a koalice NNO, budované na národní a mezinárodní úrovni. Na pozadí těchto vztahů vzniká konkrétní politika NNO, závislá na širší síti národních a mezinárodních asociací. V tomto směru se podle Fishera NNO nijakým zásadním způsobem neliší od celé řady dalších institucí, včetně podléhání procesu rutinizace a postupné konverze od demokratických principů k oligarchickým pravidlům (Fisher 1997: 450-456).

Vlastní existence a konkrétní činnost NNO nejsou tak ukotveny pouze v ideálu otevřené společnosti, kde NNO vystupují jako médium schopné nejen formulovat problémy a navrhnout možné způsoby jejich řešení, podílejší se na demokratičnosti a demokratizaci společnosti, ale je rovněž v úzkém vztahu k tomu, co Fisher výstižně pojmenoval „*dooing good*“ (Fisher 1997). Sousloví „*dooing good*“ nejenže podtrhuje neziskový a nezištný princip činnosti těchto organizací, ale zároveň zdůrazňuje morální dimenzi, kterou NNO ospravedlňují a legitimizují svoji činnost, resp. své intervenování do sfér veřejného ale i soukromého života lidí. V zásadě tak nejde o témata, která stojí v pozornosti NNO, ale o

---

⁷ Vzorovým příkladem takového přístupu je Fisherovi etnografická studie M. Weisgraua ze severní Indie **Interpreting Development: Local Histories, Local Strategies** z roku 1997, která se zaměřuje na reinterpretaci rozvoje mezi nevládními organizacemi, venkovany a rozvojovými agenty.

prostředky (zapojování veřejnosti do rozhodovacích procesů, budování a posilování komunit apod.), které nabízejí. Jejich prostřednictvím NNO disponují potenciálem výrazným způsobem zasahovat a ovlivňovat veřejné mínění v konkrétním regionu či na mezinárodní úrovni. Z této perspektivy se NNO od sedmdesátých let konstituují jako významný mocenský faktor, který dokáže nejen identifikovat a formulovat společenské problémy, ale zároveň je dokáže vynucovat jak na úrovni lokální, tak na úrovni státní i mezinárodní.

1.3 Posilování NNO a regionální rozvoj

Toto posilování NNO (empowerment of NGOs), přesahující úroveň jednotlivých států, je patrné zejména v oblasti rozvoje. Obecně vstup NNO do oblasti rozvoje souvisí s paradigmatickou změnou v oblasti rozvojové činnosti. Během osmdesátých let minulého století se realizace rozvoje přesunula z úrovně mezinárodních a národních institucí na úroveň NNO. Všeobecně akceptovaným důvodem vstupu NNO do oblasti rozvoje byla snaha o dosažení větší participace cílových skupin na realizaci rozvojového záměru, detailnější postižení konkrétních problémů a s nimi spojených potřeb, včetně efektivnější realizace rozvojového projektu za využití menších finančních nákladů spjatých s menším byrokratickým aparátem, než kterým disponují například státní instituce (Livernash 1992; Morgan 2001).

Podle Pieterse je tento rostoucí počet NNO v oblasti rozvoje výsledkem vlny neoliberalismu, který je založen na předpokladu, že NNO jsou samoregulující se instituce, od nichž se očekávalo, že mohou přispět k demokratickému rozvoji a být základním nástrojem v budování globální společnosti. Pieterse v tomto směru upozorňuje, že takto rozvíjené alternativní rozvojové paradigma pracuje s několika očekáváními. Vstupem NNO do oblasti rozvoje bude nastolena nová politika rozvoje,

kde v první řadě bude kladen důraz na flexibilitu a mobilitu, které nevyžadují primárně ideologický konsensus. Rozvoj začal být v této perspektivě definován jednoduše jako veřejné jednání (public action). Další dimenzí této paradigmatické změny je, že rozvojové cíle by měly být definovány uvnitř sociálního kontextu. Z rozvoje se stává endogenní rozvoj (endogenous development), kde rozvoj není primárně chápán v reakci na kritiku westernizace jako importu západních modelů, ale jako modernizace tradice, kde se předpokládá rozrušení existujícího sociálního a kulturního kapitálu. Zároveň důraz na endogenní rovinu rozvoje, s předpokladem definování vlastní rozvojové strategie uvnitř specifického kulturního a sociálního kontextu, s sebou přinesl nový pojem tzv. etnodevelopment, který aspiruje na nahrazení národního státu jako základního rámce rozvoje pojmem komunita. Národní stát v perspektivě nového rozvojového paradigmatu předpokládá etnocentrické teritoriální vymezení kulturní homogenity, kterou však nelze aplikovat na mimoevropský kontext. Z tohoto důvodu se v rámci zmíněné paradigmatické změny uchyluje k pojmu etnodevelopment, který evokuje nejen endogenní definování rozvojových priorit, ale zároveň vyjadřuje stav, v němž se existující komunity sebedefinují podle etnického klíče. Dominantní metodou, jak dosáhnout definování a realizování endogenních rozvojových cílů, je participace (Pieterse 2001: 84-88).

Vývoj, který následoval na Slovensku bezprostředně po volbách v roce 1998 ve vztahu k NNO a regionálnímu rozvoji, koresponduje s touto Pieterseovou paradigmatickou změnou. Vznikem vyšších územně samosprávných celků, přenesením romské problematiky z kompetence státu na úroveň samosprávných krajů s explicitním předpokladem participace NNO na řešení této problematiky a redefinici romské problematiky na problém romských komunit se tak na Slovensku v roce 1999 setkávají romská problematika, regionální rozvoj a činnost NNO.

1.4 Teoretická reflexe NNO

Samotné teoretické propracování NNO jako fenoménu je poměrně mladé a je dáváno do souvislosti s existencí a posilováním občanské společnosti myšlenkově ukotvené v de Tecquevillových a Hegelových úvahách nad rolí občanské společnosti v moderním státě. Rozsah současné reflexe NNO je institucionálně ukotvený především v Center for Civil Society na London School of Economics a na John Hopkins University, kde NNO vystupují jako interdisciplinární téma na průsečíku antropologie, sociologie, politologie, ekonomie a práva.

Poměrně ambiciózní pokus ukotvit občanskou společnost jako fenomén v antropologické perspektivě lze chápat Dohnalové Antropologii občanské společnosti (Dohnalová 2004). Dohnalová však setrvává na obecně proklamovaných tezích, kdy občanská společnost je dávána do souvislosti se státem jako účinný protipól státního mocenského monopolu, s nimiž jsou problematicky kombinované antropologické premisy Geertze, Murphyho, Fortese s ekonomickým konceptem Galbraithovy Společnosti hojnosti (Dohnalová 2004: 31-34). Přínosné mohou být rovněž studie Martina Potůčka uveřejňované v mezinárodních sbornících (Potůček 1996). Těžiště těchto studií však spočívá ve zdůrazňování významu občanské společnosti a role NNO (resp. dobrovolnických organizací) v prohlubování rozvinutosti občanské společnosti, ale detailnější teoreticky ukotvená analýza vztažená ke konkrétní zájmové oblasti určité NNO v intencích Fisherem zdůrazňované výzvy chybí.

V tomto směru lze na poli sociální antropologie chápat za průkopnickou práci ve vztahu k činnosti NNO Mary Douglas (Douglas a Wildavsky

1982, Douglas 1992). NNO z Douglasové perspektivy lze rozumět jako institucím, vstupujícím do veřejného prostoru formulováním závažných společenských problémů, které podle ní představují, v případě jejich přehlížení a neřešení, vysoké společenské riziko (Douglas 1994). Dobrovolnické organizace a environmentální hnutí lze charakterizovat v intencích Douglasové termínu „group“ jako zájmová uskupení, která udržují svoji vnitřní integritu prostřednictvím propracované ideologie, vytvářející směrem k veřejnosti katastrofický pohled na svět, například v rizicích ekonomického kolapsu. Zároveň tato ideologie ospravedlňuje jejich činnost ve veřejném prostoru a zbavuje je jejich morální odpovědnosti (Douglas and Wildavsky 1982).

V této perspektivě zde zcela jistě existuje možnost charakterizovat činnost NNO v návaznosti na Douglasovou propracované termíny „grid“ a „group“. NNO by bylo možné vymezit jako zájmové skupiny se sdílenou vizí světa, které bez ohledu na statutovou příslušnost spolupracují na realizaci konsensuálně stanoveného a ideologicky ukotveného cíle. Základní problém však spočívá v tom, že od devadesátých let stále více NNO na Slovensku a ve střední Evropě obecně funguje na bázi manažerského podniku, kde sdílená vize nemusí být a zpravidla není konstitutivním prvkem příslušné NNO. NNO tak není charakteristickou „group“, ale profesionalizovanou a stratifikovanou organizací s najímanými zaměstnanci a manažery i administrativními pracovníky, kteří se v soutěži u různých dotačních titulů snaží finančně zajistit nejen chod připravovaného nebo realizovaného projektu, ale zároveň i provoz svých kanceláří. Manažeři zde figuruji jako majitelé IČA a DIČA s účetní historií, která je opravňuje vstupovat do řízení o přidělení finančních grantů, které mohou jejich organizaci stabilizovat na relativně dlouhou dobu. Zároveň neustále se prohlubující profesionalizace organizačního managementu umožňuje flexibilně opouštět dominantní téma a

přeorientovat se podle společenské poptávky, garantované finančním zajištěním, na jinou, i diametrálně odlišnou oblast, která s původní orientací organizace nemusí souviset. Co zůstává, je implicitní zdůrazňování morální dimenze „doing good“ jako účinného nástroje, ospravedlňujícího činnost a existenci NNO. Pravděpodobně jediným společným jmenovatelem NNO je aspirace na změnu stávajícího stavu v různých oblastech, kde se NNO stávají nejen iniciátorem, ale i aktérem dynamických procesů, které lze charakterizovat v intencích sociální nebo kulturní změny.

1.4.1 Post-development škola a její význam pro studium kulturní a sociální změny

Systematická reflexe role NNO v oblasti rozvoje z perspektivy antropologie je tak problematičtější. Primárně se antropologie adekvátně ke svým počátkům zaměřovala na oblast rozvoje zejména v otázkách úlohy aplikované antropologie v řešení problémů v rámci koloniálního a post-koloniálního období. Teprve začátkem devadesátých let adekvátně k epistemologickému posunu, kterým je antropologie od sedmdesátých let poznamenána, se vyprofilovala tzv. post-development škola, která vystavila oblast rozvoje včetně role NNO v jeho rámci systematictější reflexi. Existence a činnost NNO již není chápána jako zkvalitňování a prohlubování úrovně občanského sektoru, ale je jim rozuměno jako institucím, které se podílejí na konceptualizaci resp. rekonceptualizaci objektu rozvoje a samotné rozvojové praxe. NNO jsou tedy vnímány jako sociální aktéři v příslušné rozvojové praxi.

Obecně lze tuto reflexi řadit k tzv. neokoloniálním studiím, které využívají především teoretického a analytického potenciálu francouzské filozofické školy (Foucault, Derrida, Althusser) a jež ji charakterizují jako školu s jasně vymezeným objektem zájmu a propracovanou metodou,

vymezující rozvoj jako diskursivní oblast. Podle Pieterse se post-development škola začala formovat kolem jednoduché premisy Partha Dasgupty, spočívající ve zdůraznění nemožnosti získání kvality života západní střední třídy pro celosvětovou populaci (Pieterse 2000:175). Během osmdesátých let se toto myšlenkové hnutí, osvojující si stále více kritiku modernity a vědecko-technického pokroku s důrazem zejména na ekologická hnutí a soustředící se kolem časopisu *Development: Seeds for Change*, zformovalo ve výrazný myšlenkový proud, který kombinuje Foucaultův diskursivní koncept s verzemi diskursivních analýz, jako byl například Saidův *Orientalismus*.

Vlastní diskursivní přístup, tak charakteristický pro post-development školu, byl anticipován několika studii uveřejněnými v polovině osmdesátých let. V této souvislosti Ralph Grillo (Grillo 1997) vyzdvihuje především studii Raymonda Apthorpeho (Apthorpe 1985), který podle Grilla jako jeden z prvních uvedl diskursivní přístup do oblasti rozvoje. Apthorpe ve své stati *Pleading and Reading Agricultural Policy*, uveřejněný ve sborníku *Social Anthropology and Development Policy* (Grillo a Rew 1985), začal oproti ostatním příspěvovatelům promýšlet rozvojovou politiku z post-strukturalistické premisy. V tomto směru zdůrazňuje semiotický přístup, v němž rozvoj chápe jako praxi situovanou v diskursu a úzkém sepětí s konkrétním institucionálním prostředím. „*This exercise in cultural anthropology and development studies argues that the semiotic avenue into cultural analysis of policy has an original contribution to make to the study of development. (...) It is semiotic approach through which policy, and the language of policy, „policy speak“, is treated as institutionally sited discourse*“ (Apthorpe 1985:88) Obdobně Arturo Escobar (Escobar 1984) uveřejnil stať pod názvem *Discourse and Power in Development: Michel Foucault and the*

Relevance of his Work to the Third World, v níž promýšlí oblast rozvoje z Foucaultova diskursivního a mocenského konceptu.

V této perspektivě byla od devadesátých let dvacátého století uveřejněna série prací, která dala především díky předmětu zájmu, stylu a teoretickým východiskům vzniknout tzv. post-development školy. Společným jmenovatelem této školy, adekvátně k post-strukturalistickým premisám, je zdůraznění role jazyka v konstrukci sociální reality. Jazyk a diskurs není chápán jako bezprostřední odraz reality, ale je zdůrazněna spíše jejich konstitutivní úloha (Escobar 1997: 501; Pieterse 2000: 176). Charakteristickým rysem post-development školy je kritika ortodoxních přístupů v oblasti rozvoje, snažící se o dekonstrukci pojmu rozvoj a vypracování kritické reflexe rozvoje jako specifické diskursivní formace a diskursivní praxe. Konkrétně se zaměřují na revizi rozvojové pomoci uplatňované po druhé světové válce. Aplikací rozvojové praxe postupně došlo k esencializaci třetího světa a jeho obyvatel jako homogenních entit. Zároveň tato praxe pracuje s vírou v pokrok a národní státy jsou z této perspektivy vnímány jako rámce pro realizaci tohoto pokroku (Schuurman 2000:8).

Za základní práce této post-development školy jsou považovány *The Anti-Politics Machine: „Development“, Depolitization, and Bureaucratic Power in Lesotho* Jamese Fergusona, poprvé uveřejněná v roce 1990 v Cambridge University Press, *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*, editovaný W. Sachsem v roce 1992 a *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*, zveřejněný v roce 1995 Arturo Escobarem. Tyto práce krátce po svém uveřejnění iniciovaly celý myšlenkový proud, který se zformoval kolem *Post-development Reader*, editovaným v roce 1997 Majidem Rahnemou a

Victorií Bawtree. Svým přístupem se tyto práce staly vzorem pro četné studie a terénní praxi v oblasti kritické reflexe rozvoje.⁸

Pravděpodobně jednoznačně vytýčil cestu oblasti reflexe rozvoje z antropologické pozice James Ferguson (Ferguson 1994). Ta spočívá ve dvou základních bodech. Za první rozvoj jako pojem by měl být vystaven detailní historické analýze, která by se zaměřila na jeho původ a jeho významovou transformaci do současnosti. Za druhé rozvoj vystupuje jako diskurs a rozvojová praxe jako taková by měla být vystavena kritické reflexi. Podle Fergusona je proto nutné vedle dekonstrukce pojmu development se zaměřit, jak vypadá tato konceptualizace v konkrétní praxi a jaké jsou její důsledky. Oblast rozvoje, respektive rozvojové instituce generují vlastní diskurs, kterým definují svůj objekt, s nímž je spojován určitý systém vědění, jenž má v rozvojové intervenci konkrétní sociální důsledky (Ferguson 1994: xii-xvi).

V takto vytyčeném badatelském programu Ferguson nabízí řešení kritické reflexe rozvojového projektu v Lesothu. Svým obsahem a strukturou je Fergusonova Anti-Politics Machine rozdělena na dvě základní části – textuální analýzy zpráv Světové Banky a případovou studii rozvojového projektu Thaba-Tseka, zaměřeného na rozvoj farmářství a chov dobytka v Lesothu. Textuálními analýzami Ferguson sleduje především konceptualizaci Lesotha ze strany Světové Banky a jak se tato konceptualizace projevila v chybném návrhu projektu, který ve svém důsledku vedl k posílení mocenské kapacity centrální vlády Lesotha na úkor regionálních autorit a podpory soukromých investorů z Kanady. V této souvislosti Grillo na Fergusonovi oceňuje, že se

---

⁸ Například *Collision and Collusion: The Strange Case of Western Aid to Eastern Europe 1989-1998* Janiny R. Wedelové z roku 1998, reflektující období transformace ve střední a východní Evropě za pomoci západních institucí.

primárně nesoustředil na to, zda jím sledovaný projekt byl špatný či nikoliv, ale že se snažil upozornit na institucionalizovanou produkci určitých myšlenek, které mají závažné sociální dopady (Grillo 1997:17).

Escobar se oproti Fergusonovi zaměřil na obecnější dekonstrukci pojmu rozvoj a jeho institucionální ukotvení. Ve svém *Encountering Development* (Escobar 1994) popisuje ustanovení a konsolidaci rozvojového diskursu po druhé světové válce do současnosti. Z této diskursivní perspektivy se snaží analyzovat konceptuální opozici rozvinutý vs. zaostalý a ukázat, jak se tento způsob podílel na systematické produkci specifického vědění a nárůstu moci v této oblasti, která postihuje zemědělský rozvoj (rural development), trvale udržitelný rozvoj (sustainable development), ale i téma jako je vztah žen a rozvoje.

Podle Escobara se rozvojový diskurs a rozvojová praxe konstituovaly jako výsledek problematizace a znovudefinování chudoby. V tomto směru je pro Escobara klíčový koncept Harryho Trumana „fair deal“, který se ve svém projevu z ledna 1940 zasadil o řešení problému zaostalého světa, handicapovaného ve srovnání s rozvinutým světem svou chudobou. Zároveň vyjádřil přesvědčení, že je to poprvé v historii, kdy lidstvo má potenciál tento problém řešit (Escobar 1994:3). Důsledkem této ambice bylo podle Escobara konstituování sítě institucionálních vztahů, které nejen vynucují preferované rozvojové praxe, ale zároveň se podílejí na vývozu západního konceptu. Rozvoj jako diskursivní oblast definuje poměrně hegemonické world view, které disponuje mocí transformovat ekonomický, sociální a kulturní kontext třetího světa. Toto homogenní pole je podle Escobara výrazně ekonomizující a je třeba podle něho provést kritiku z antropologické pozice zejm. z perspektivy ekonomické antropologie a přispět tak k redefinici rozvoje a zabránit situaci, aby v rámci rozvoje tak, jak je uplatňován po druhé světové válce,

nedocházelo k implementaci rysů kapitalistické společnosti do specifických kulturních kontextů (Escobar 1994).

Ačkoliv Escobar zřetelně poukázal na způsoby produkce rozvojového diskursu a rozvojové praxe, podle Grilla spočívá Escobarova slabina především v tom, že se detailněji nevěnuje způsobům, jak se tento diskurs rozšiřuje, tj. produkuje a reprodukuje skrze konkrétní praxi, tedy to, co Grillo oceňuje v případě Fergusonu (Grillo 1997:15). Pieterse jde v Escobarově kritice dál a vyčítá mu, že se uchyluje k příliš přehnaným tvrzením, která dokládá na slabých příkladech. Základní Pietersova výtky směřuje k Escobarově tendenci charakterizovat rozvoj jako homogenní diskurs, přehlížející existující rozdíly v rozvojové praxi (Pieterse 2001: 104). Daleko větší slabinou Escobarova přístupu však je, že ačkoliv výstižně poukazuje na skutečnost, že rozvojová oblast přispívá k esencializaci třetího světa, sám implicitně ve své kritice předpokládá esencialismus kulturní. Nahrazuje tak kritizovaný euroamerický etnocentrismus etnocentrismem předpokládaných autonomních kulturních celků, aniž by byly nějakým způsobem charakterizovány. Podle Agrawala tato chyba ani tak nesouvisí s předmětem post-development školy, jako spíše s uplatňovanou metodou dekonstrukce (Agrawal 1996: 473-474).

Dekonstruktivistická reflexe oblasti rozvoje, stejně jako v případě dekonstrukce jiných oblastí, může být pro mnohé cestou do slepé gnoseologické uličky. Post-development škola ve své tvrdé verzi setrvává pouze na kritice oblasti rozvoje a zároveň je skeptická k vytváření možných alternativ. To je patrné zejména v případě uváděného Escobara. Rozvojový diskurs může aspirovat na zohlednění potřeb a zájmů nativních obyvatel, stejně tak ale může produkovat strategie rezistence, posilovat již konstituované mocenské vztahy nebo je naopak

rozrušovat, anebo mít závažné ekologické důsledky. Základní chyba rozvoje však podle Escobara spočívá v tom, že je ukotven v racionalitě západní moderny. „*The organizing premise was the belief in the role of modernization as the only force capable of destroying archaic superstitions and relations, at whatever social, cultural, and political costs*“ (Escobar 1995:39). Zároveň v takovéto kritice rozvojové praxe dochází ke stejnému efektu esencializace třetího světa, vedeného tentokrát z opačné strany. Ve snaze zdůraznit autonomní hodnotu specifického kulturního kontextu, v němž se rozvoj realizuje, dochází v posledku k paternalistickému postoji, který se zakládá na stejných etnocentrických premisách jako samotný rozvoj.

Na pozadí této diskuse je patrné, že intelektuální kořeny zastánců a odpůrců rozvojové praxe jsou daleko hlubší, referující k Rousseauovým a Herderovým slavným esejům, stojících u samých počátků antropologie jako vědy. Nebo, jak již dříve poukázal Hoben, že antropologie, pokud chceme posuzovat vztah antropologie a rozvojové oblasti, sice tímto způsobem poukazuje na etnocentrické, technologicky orientované rozvojové paradigma, zároveň bez detailnějšího porozumění procesům implementace nebo utváření politického konsensu (Hoben 1982: 350). Naopak silná stránka post-development školy spočívá ve vymezení rozvoje jako diskursivní oblasti, která disponuje potenciálem měnit sociální a kulturní kontext v zemích, kde se rozvoj realizuje. Zároveň post-development škola upozornila na to, že rozvoj je jedním z dominantních prvků, které iniciují změnu v současném globalizovaném světě.

Výzvu post-development školy vzhledem k předmětu zamýšlené práce tak spatřuji v Escobarově snaze zodpovědět, jakým způsobem byla konstituovaná zaostalost jako centrální předmět rozvoje, jaký byl systém vědění o zaostalosti a způsobu reprezentace této zaostalosti, které se

staly součástí rozvojového aparátu, a v jakém rozsahu takto propracovaný jazyk „kolonizoval“ sociální realitu. Vedle toho bychom měli chápat rozvoj jako invenci, která není nutně nevyhnutelná ani nijakým způsobem přirozená, ale jako produkt určitého a identifikovatelného historického procesu označovaného jako moderna, která na sebe váže vznik specifických institucí a adekvátních forem vědění. Charakterizovat rozvoj jako invenci nebo vynález neznamena v tomto směru, že se jedná o lež, ale spíše zdůrazňuje jeho historický charakter. Z této perspektivy je úkolem antropologie vytvořit „mapu“ příslušného diskursivního režimu, která by měla odhalit specifické formy vědění a mocenské vztahy, vyrůstající na pozadí institucionální sítě, které produkují a vynucují určité typy vědění a jiné potlačují nebo dokonce popírají (Escobar 1997: 503-504). V této souvislosti lze kontext současného regionálního rozvoje vnímat v Malinowského intencích, který shledává v koloniálním podniku jakýsi experiment (Malinowski 1945), v jehož rámci lze z perspektivy post-strukturalistické pojmové a teoretické báze postihnout některé z aspektů kulturní a sociální změny.

2. ČÁST DRUHÁ

2.1 Změna

Změnu lze chápat jako všudypřítomný proces vlastní všem společnostem. V Barfieldem editovaném slovníku je kulturní změna charakterizovaná jako „*process underway in all societies and a field of study in anthropology which has undergone complex development and several important transformations*“ (Barfield 1998: 94). Obecně je možné změnu charakterizovat jako kvalitativní nebo kvantitativní změnu konstituovaného systému. Uchopení a konceptualizace této dynamické složky systému však představuje metodologickou a teoretickou obtíž. Primárně jde především o identifikaci a deskripci mechanismu změny a její pojmové ukotvení. Základní problém spočívá v tom, že v rámci antropologického myšlení se kulturní změna jako fenomén stala integrální součástí antropologické systematiky. V antropologickém systému se kulturní změna etablovala obdobně jako příbuzenství, náboženství nebo právo, avšak ve snaze postihnout různé dimenze změny jakákoliv její analýza vždy nutně referuje k ostatním antropologickým subdisciplínám, aniž by bylo možné kulturní změnu koncipovat důsledně jako antropologickou subdisciplínu. Frederik Barth v této souvislosti podotkl, že každá studie věnovaná případné reflexi změny musí být nutně vztažena k nějaké další ukotvené oblasti antropologického systému (Barth 1967: 661). Zároveň se každá taková studie, ať již explicitně nebo implicitně, snaží vztáhnout sledované dynamické aspekty k již definovanému konceptu kultury nebo společnosti. Konceptualizace kulturní a sociální změny nutně souvisí s konceptem kultury či společnosti a variuje kolem několika dominantních rámcových myšlenkových okruhů, z nichž lze evolucionistický koncept a diskusi mezi materialistickým a idealistickým determinismem chápat jako fundamentální.

2.1.1 Evolucionismus

Evolucionistický koncept, tak jak se vyprofiloval během devatenáctého století, je svým explanačním schématem v pojetí změny dominantní. Evolucionismus nejenže vymezil základní témata antropologického systému, ale především se snažil zodpovědět fundamentální otázku své doby, totiž popsat a zdůvodnit lidskou variabilitu a v posledku tak mechanismus vývoje západní společnosti a její proměny ve společnost moderní. *“In order to answer this question, our first business will be take a rapid survey of the varieties of men, their languages, their civilization, and their ancient relicts, to see what proofs may thus be had of man’s age in the world”* (Tylor 1916: 2).

Svým pojetím dynamického vývoje společnosti stojí evolucionismus na několika základních předpokladech. Prvním z nich je explanační schéma, vyrůstající na židovsko-křesťanské eschatologické tradici. Změna je v tomto konceptu spojována s časem, přičemž samotná konceptualizace změny v důrazu na linearitu není jednoznačná. Nisbet v tomto směru poukazuje, že v kulturním kontextu, jenž vyrůstá na pozadí zmíněné eschatologické tradice, se pracuje s několika koncepty změny zároveň, z nichž jeden je vždy dominantní nebo preferovaný. Podle Nisbeta Augustinus hovoří v návaznosti na řecké myšlení o cyklech, ale o cyklech bez návratu. Teprve až sedmnácté století tento staro-křesťanský koncept modifikovalo do podoby lineárního progresu (Nisbet 1969). Čas není vnímán jako koloběh neustálého zániku a obnovování stávajícího řádu světa, ale jako kontinuum spějící od stvoření světa ke konečnému naplnění. Výsledek a kvalita tohoto konečného vyústění dějin se v evropském kontextu dají charakterizovat jako neustálá a neutichající diskuse o povaze tohoto konce, krystalizující do podoby alternujících se modelů degeneracionismu a progresivismu a v posledku přisuzující změně pozitivní či negativní hodnotu.

Obecně je degeneracionismu přiznán status základního modelu, který umožňoval rannému antropologickému myšlení uchopit kulturní diverzitu, odvíjející se od pádu babylonské věže, kdy lidé s postupem času ztráceli původní civilizační návyky, degenerovali a stali se divochy (McGee a Warme 2000: 5). Základní otázkou v tomto rámci tak není primárně hledání a rekonstrukce evolučních stupňů, jak to provádí progresivní verze, ale důraz na původnost jako základní konstitutivní prvek člověka, kultury či společenství. Změně tak lze rozumět v Nietzscheho a Schopenhauerově verzi emanace a realizace určité esence, která je pro studované společnosti či kultury konstitutivní nebo určující. Změna, která jde na úkor realizace této, řekněme, původnosti, je chápána v intencích degeneracionismu jako negativní hodnota. Primárně tak nemusí jít o morální degeneraci, jako spíše o devaluaci kulturních hodnot na úkor jiných, cizích, jejichž zdrojem může být kulturní kontakt.

Progresivní model oproti tomu věnoval daleko více energie popisu mechanismu progresu. Zda je vázán na hybný činitel nebo určitou zákonitost, jejímž důsledkem je diverzita postižitelná na různých úrovních. Dědictví osvícenské tradice v tomto směru poskytlo hned několik možných směrů vysvětlení. Podle McGee a Warme intelektuálové devatenáctého století začali promýšlet schémata sociální evoluce, jak je naznačili osvícenští myslitelé (Edward Gibbons: *The History of Decline and Fall of the Roman Empire*, Giambattista Vico: *Základy nově vědy o společné přirozenosti národů*) ve snaze rekonstruovat universální historii lidstva (McGee a Warme 2000:5-6).

Pravděpodobně jeden z nejvýznamnějších proponentů sociální evoluce je Herbert Spencer, který výrazně ovlivnil nejen další podobu sociálních věd, ale především položil fundament k uchopení dynamických aspektů společnosti. Spencer věřil, že evoluce je principiálně progresivní. Z této perspektivy veškerá změna, ke které v rámci společnosti, ve Spencerových termínech na úrovni sociálního organismu, dochází, se odehrává od nejjednoduššího stupně ke složitějším a komplexnějším celkům, v nichž jsou jednodušší stupně obsaženy, a lze je abstrahovat. Kulturní nebo sociální diverzita existujících systémů je vnímána obdobně jako znaky a fyzické variace uvnitř druhu jako v případě Linneauho taxonomizačního systému. Tím byl vyjádřen předpoklad, že sociální evoluce může být studována stejným způsobem jako evoluce biologická. „*The orderly progress from simplicity to complexity displayed by societies in common with every living body whatever, is a characteristic which substantially distinguishes living bodies from inanimate bodies amid which they move. And that functional dependence of parts, which is scarcely more manifest in animals or plants than in societies, has no counterpart elsewhere. Moreover, it should be remarked, not only that societies and organism are unlike all other things; but, further, that the highest societies, like the highest organism, exhibit them in the greatest degree*“ (Spencer 2000: 14).

Důležitou oblastí, která má svůj významný podíl na tom, že změně byl přiznán status přirozené vlastnosti systému, je tehdejší přírodověda. Ta v souvislosti s vysvětlením druhové diverzity prostřednictvím nalezení a postulace univerzálního zákona, řešila obdobný problém jako zmínění osvícenci v hledání univerzální historie lidstva. Zpočátku, vycházející z premisy světa jako souvislého řetězce bytí, se omezila na klasifikaci a deskripci druhů, jejichž výsledkem bylo Linneauho taxonomizační schéma uveřejněné v *Systema Naturae*. Je obecně známé, že Linneau

vypracováním tohoto taxonomického systému poskytl systematický a organizační rámec pro klasifikaci druhů, který je pro uchopení biologické evoluce klíčový. Samotný Linneau ještě věřil v neměnnost druhů podmíněnou samotným stvořením. Nicméně jím vypracovaný taxonomický systém umožňoval si všímat společných a odlišných znaků a fyzických variací uvnitř druhu, a byl to právě Darwin, který vytvořil propracovanou hypotézu, že tyto fyzické difference jsou výsledkem přírodního působení, a z této perspektivy tedy univerzálního, zákona, který ztotožnil s přírodním výběrem. Základní otázka tak spočívala v nalezení faktorů, které vedou k tomu, že někteří jedinci v přírodě přežijí a jiní ne. Bezprostřední důvod Darwin spatřoval v osobnostních odlišnostech členů jakékoliv populace. Co tyto jednotlivce spojuje, je neustálá soutěž o potravu, životního partnera a přístřeší. Tyto odlišnosti Darwin vnímal jako klíčové v přežití druhu a byly ovlivňovány především životním prostředím. Tím Darwin uvedl do vzájemného vztahu životní prostředí, fyziologii a chování, a zároveň tato souvislost vedla k tomu, že jedni přežijí, reprodukují se a předávají specifické adaptivní rysy na další generace. Jsou to právě environmentální změny, které způsobují mutace druhů a podmiňují tak druhovou diverzitu (McGee a Warms 2000:7).

Konsekvencí takto rozvíjené analogie mezi biologií a společností, je implikace myslet změnu jako součást konstituovaných systémů, jako přirozený dynamický aspekt lidské historie, která je rozvržena do časové přímky, kde jednodušší - nižší prvky jsou součástí komplexnějšího - vyššího celku. Kulturní diverzita tak byla vztažena k evoluční škále koncipované jako měřitelné stupně kulturní dynamiky. Důsledkem této evolucionizující perspektivy je však v posledku stanovení dichotomie vyspělosti a zaostalosti. Tylor v této souvislosti ještě používá biologizující rétoriku, kde odlišnost je podmíněna evolučním principem, v němž přežívají lepší a silnější. *"Nor is it yet clear by what causes these stocks*

or races passed into their different types of skull and limbs, of complexion and hair. (...) when the weak and dull-witted tribes failed in the struggle for land and life, stronger, braver, and abler tribes survived to leave their types stamped on the nations sprung from them; how far whole migrating tribes underwent bodily alternation through change of climate, food, and habits, so that peopling of the earth went on together with the growth of fresh races fitted for life in its various regions“ (Tylor 1916: 2). Oproti tomu Morgan jde dále a ve snaze poukázat na podoby a způsoby sociální organizace vztáhne jím propracované evoluční stupně divoštství, barbarství a civilizaci k jednotlivým regionům světa. „Některé kmeny a čeledi byly ponechány v geografickém osamocení a musely si proto vyřešit otázku pokroku vlastním duševním úsilím. Tím si také uchovaly svou kulturu a společenská zřízení v ryzí a homogenní podobě, kdežto homogennost obdobných zřízení u jiných národů a kmenů byla porušena pronikáním vnějších vlivů. A tak zatím co Afrika byla a jest etnickou směsí divoštství a barbarství, Australie a Polynesie byly ve stadiu ryzího a prostého divoštství, s kulturou a institucemi, odpovídajícími tomuto stupni“ (Morgan 1954:53). Obdobně postupuje Spencer, u kterého je analogie rozvinutosti organismu vztažena ke komplexitě sociálních celků. „Looking at the fact in their ensemble, we may observe that the lowest types of animals do not increase to anything like the size of the higher ones; and similarly we see that aboriginal societies are comparatively limited in their growth. In complexity, our large civilized nations as much exceed the primitive savages ones, as a vertebrate animals does a zoophyte“ (Spencer 2000:14).

Tato v posledku vysoce hodnotící dichotomie v kombinaci s důrazem na původnost se stala konstitutivním prvkem, skrze jehož perspektivu opakovaně dochází ke zdůvodnění možnosti kulturní či sociální dynamiky. Napříč různými teoretickými bázemi, obsaženými v dějinách

antropologického nebo sociologického myšlení, se lze setkat s propracovanými dichotomiemi, stavějícími proti sobě Gemeinschaft a Gessellschaft (Tönnies 1920), tradiční a moderní společnost (Weber 1998) či mechanickou a organickou společnost (Durkheim 2004). Navzdory propracovanosti těchto termínů, mající určitý explanační potenciál vzhledem k teoretickému schématu, v němž jsou ukotveny, pracují tyto dichotomie s několika apriorními předpoklady, které lze ztotožnit s Fergusonovými třemi základními principy, kolem nichž je evolucionismus devatenáctého století vystaven. Prvním je důraz na odlišnou dynamiku sociálních systémů. Druhým je předpoklad, že tyto autonomní systémy směřují ke stejnému cíli. A třetím principem je předpoklad, že odlišnosti společností a kultur budou interpretovány jako rozdíl v úrovni jejich vývoje respektive rozvoje (Ferguson 1997:154). To, co je v případě evolucionismu markantní, je časová linearita hluboce zakořeněná ve zmíněné eschatologické tradici, a podle toho zda budoucnosti nebo minulosti přisuzujeme pozitivní hodnoty, je tato dichotomie vždy hodnotící, ve svém konečném důsledku metaforizující regiony a jejich obyvatelstvo v intencích nevyspělosti či zaostalosti nebo naopak v intencích nezkaženosti a původnosti. Přičemž původnost pro vnímání a připisování autonomie určitým kulturním systémům s vlastní dynamikou jsou pro další období klíčové.

2.1.2 Změna a funkcionální teorie Bronislawa Malinowského

Tento aspekt je patrný zejména v případě Malinowského. Ačkoliv se vědomě vymezil vůči evolucionistickému konceptu a propracoval vůči evolucionismu alternativní funkcionalistický model, v případě koncepce kulturní změny se nicméně k těmto dichotomiím uchyluje. V roce 1938 na základě své studijní cesty po Africe během roku 1934 Malinowski uveřejnil esej *Anthropology of Changing African Cultures* (Malinowski 1938), který se stal základem pro soubor textů věnovaný kulturní změně

a uveřejněný posmrtně v roce 1945 pod názvem *The Dynamics of Culture Change*. Zde v kapitole nadepsané *The Value of History and Its Limitations* vede polemiku s Lucy Mair nad hledáním možnosti identifikace nulového bodu změny (*zero point of change*). Ten figuruje jako rozhraní, v němž, na základě komparace období před kulturním kontaktem a následně po změně, lze postulovat objektivní kritéria pro adekvátní koloniální politiku. Předpokladem Mairové je detailní rekonstrukce minulosti resp. minulé podoby sociálních institucí z důvodu pochopení jejich původní funkcionality v rámci širšího sociálního kontextu. Podle Malinowského však tato Mairové výzva v důrazu na kontrast mezi minulostí a současností, mezi statickou a dynamickou fází kultury představuje metodologický problém, neboť komparace minulosti nativních institucí se současným stavem je nemožná. Psaná historie, z níž vychází komparativní historická metoda založená na práci s historickými dokumenty, z důvodu výhradní orientace nativních obyvatel Afriky na *oral history* podle Malinowského neexistuje (Malinowski 1945:27-34).

Nicméně Malinowski navzdory své kritice nulového bodu změny přisuzuje africkým institucím určitý význam. Jejich konceptualizace je však vzhledem k Malinowského argumentům vůči Mairové problematická. Popírá sice možnost historické rekonstrukce těchto nativních institucí, přesto jim přisoudí hodnotu určité autentičnosti a původnosti v momentě, kdy je začne koncipovat jako přežívající historická rezidua (*surviving historical residues*). Rezidui Malinowski myslí všechny kulturní aspekty, o kterých se domnívá, že jsou pod vlivem koloniální správy odsouzeny k zániku. „*There are cultural elements which are not allowed to continue because they are repugnant to the Whites. European administration does not allow cannibalism, intertribal warfare, mutilation as legal punishment or as the chief's pastime*“ (Malinowski 1945:36). Jejich praktičnost spatřuje adekvátně ke svému funkcionálnímu konceptu kultury v možnosti

pochopit studovanou kulturu skrze kontext, ve kterém tato rezidua figurují a skrze funkce, jež v tomto komplexu plní, včetně možnosti případné adaptability těchto reziduí v procesech změny.

Samotná kulturní změna v případě Malinowského je koncipována skrze kontaktní situaci, která je chápána jako moment kulturní reality. Změna vystupuje jako výsledek dopadu vyšší a aktivní kultury na jednodušší a pasivnější kulturu, jejíž doménou jsou zmíněná rezidua (Malinowski 1945:14-15). Tato změna v případě Malinowského již není vnímána jako evoluční, univerzální proces, jemuž jsou vystaveny sociální a kulturní systémy, ale jako výsledek (synchronně koncipované) kontaktní situace dvou a více kultur, která změnu iniciuje. Rovněž změna není kontinuální proces, ale diskontinuitní událost, v níž jde po kontaktní situaci o dosažení equilibria, které lze chápat jako kvalitativně odlišnou, nicméně integrovanou sociální realitu (Malinowski 1945:26). Avšak právě v případě formulace kontaktní situace jako rámce pro setkání dvou kultur, charakterizovaných v termínech vyšší, aktivní vs. jednodušší, pasivnější, je patrný vliv pojmové propracovanosti evolucionistického konceptu. Za prvé v degeneracionistickém duchu zdůrazňuje funkcionální hodnotu afrických reziduí, které svými charakteristikami příliš připomínají středoevropský Volksgeist. A za další dynamický proces, který následuje bezprostředně po kulturním kontaktu, zdůvodňuje v evolucionisticky ukotvené dichotomii, kde proti sobě staví vyšší, aktivnější kulturu vůči nižší a pasivnější.

2.1.3 Materialismus vs. idealismus

Dalším bodem, který je přítomen v explanačních systémech sociální dynamiky, je evolucionismem formulovaný důraz na vnější prostředí, které figuruje jako podmiňující faktor sociální dynamiky. Tato myšlenka se explicitně do antropologického myšlení vrací během padesátých a šedesátých let dvacátého století. Nyní ne však v ambici postulovat

univerzální zákon progrese sociálních a kulturních systémů, ale v návaznosti na Boasův koncept partikulárních historií specifických kulturních kontextů, který vyústuje ve Stewardovu formulaci ekologické verze multilineárního evolucionismu (Steward 1976). Jakkoliv se v případě Stewarda komplexita a dynamika konstituovaného systému omezuje na vztah se životním prostředím a zcela se vyhne zmíněné dichotomii, dokládá Stewardova snaha další úskalí, která souvisejí s konceptualizací dynamiky kulturních systémů, spočívající v apriornosti dialektického vztahu mezi sociálním systémem a vnějším prostředím jako principem vnitřní dynamiky a růstu komplexity kultur, kde primárnost v tomto vztahu je přiznána změnám na úrovni životního prostředí, tedy na úrovni materiální.

Tato diskuse mezi primárností materialistického nebo idealistického determinismu je druhým dominantním rámcem, v němž je konceptualizace změny ukotvena. Obě dvě myšlenkové tradice mají německé intelektuální kořeny. Oba dva jeho nejvýznamnější proponenti Marx a Weber, navazující a vymezující se vůči Hegelovým pracím, výrazně ovlivnili nejen další podobu sociálních věd, ale v této souvislosti navrhli dvě alternující se dominantní explanační schémata kulturní a sociální změny. Marx vedle mnoha dalších se stává velkým inspirátorem tzv. francouzské filozofické školy a jednoho z jejích hlavních proponentů Michela Foucaulta (Rosebery 1997). Weber oproti tomu prostřednictvím Talcotta Parsonse stál u zrodu amerického pojetí kultury jako ústředního konceptuálního pojmu kulturní antropologie po-boasovského období v případě Geertzovy interpretativní antropologie, Schneiderovy symbolické antropologie nebo Goodenoughovy kognitivní antropologie (Keys 2002).

Weber stejně jako Marx věřil v progresivní historii. Nicméně tyto dva se liší zásadním způsobem. Zatímco Marx koncipuje progres jako funkci lidského jednání ve světě vztahů formovaných způsobem produkce, Weber nahlíží progres prostřednictvím udělování významů světu a lidskému jednání. Podle Keyse je Weberova filosofie historie založena na předpokladu progresu odvíjejícího se skrze proces racionalizace a intelektualizace (Keys 2002: 235). Nicméně Weberův idealismus není orientovaný výhradně na samotné způsoby lidského myšlení, které by byly koncipovány jako autonomní oblast, ale na konkrétní způsoby určité racionalizace ve vztahu k praktické realizaci v rámci konkrétní sociální situace, což jsou ve zkratce základní premisy Weberovy Protestantské etiky a ducha kapitalismu.

Weber si v úvodu tohoto eseje všímá, že rozvinutost určitých regionů Evropy, charakterizovaných v termínech ekonomického rozvoje, koreluje s příklonem k protestantismu. Rozhodně se nedomnívá, že posun od katolicismu k protestantismu by byl podmíněn ekonomickou transformací a odklonem od ekonomického tradicionalismu. Podle Webera je tomu právě naopak a rozvíjí úvahu opačným směrem, v němž promýšlí kauzální vztah postulovaný z idealistického hlediska. *„Máme-li tedy vůbec nalézt nějakou vnitřní příbuznost určitých výrazů staroprotestantského ducha a moderní kapitalistické kultury, musíme se chtět nechtět pokusit nehledat ji v jeho (údajné) více či méně materialistické nebo anti-asketické „světské radosti“, ale v jeho čistě náboženských rysech“* (Weber 1998: 195, zdůraznění původní). V této souvislosti Weber nepopírá, že by kapitalismus neexistoval mimo rámec Evropy, jen se domnívá, že nemá ten zvláštní etos, který nazývá duchem kapitalismu. Člověk se v tomto případě orientuje na zisk jako na účel svého života a nikoliv jako na prostředek uspokojování svých materiálních potřeb. Podle Webera tento přístup k životu je hluboce zakořeněný v protestantské

etice, kdy hromadění zisku je zbaveno jakéhokoliv hedonismu a je hluboce transcendentní (Weber 1998: 201-202). Takový způsob racionality je Weberem dáván do protikladu s tradicionalismem, který je orientován opačně: „Člověk nechce od „přírody“ vydělávat peníze a více peněz, jednoduše chce jen žít, žít tak, jak je zvyklý a vydělávat tolik kolik potřebuje“ (Weber 1998: 210).

Weberova verze progresivních dějin Evropy je spojena se zápasem mezi těmito dvěma racionalitami. Tradicionalismus a tradicionalistická racionalita je spojena se základní premisou, že tradiční život je orientován tak, aby pokryl tradiční potřeby. Tradice v tomto směru vyjadřuje určitý velmi stabilní hodnotový a ekonomický systém, nenutící člověka být motivován a zvyšovat svůj výkon v zájmu dosažení vyššího platu. Tradicionalistický člověk v této perspektivě je orientován výhradně pouze k dosažení takové mzdy, která mu stačí k pokrytí jeho tradičních – stabilních potřeb. Změna je desintegrující a demotivující prvek. Naopak na úrovni Weberova kapitalismu je pod vlivem protestantské etiky v produkci zisku jako transcendentní hodnoty, podílející se na spáse člověka, konstituován takový sociální a ekonomický systém, který změnu nejen v konfrontaci s tradicionalismem podněcuje, ale dokonce na ni aspiruje a vyžaduje. Přejít, respektive spíše transformace, evropského tradicionalismu v ekonomický racionalismus je podle Webera charakteristickým prvkem nastupující moderny, doprovázený kombinací protestantské etiky s osvícenskou filosofií osmnáctého století. Práce a lidský život obecně již nebude nadále organizován podle organických hledisek, které by zdůrazňovaly a respektovaly tradicí podporované dimenze lidského života, ale bude spoután racionalizací podle vědeckých kritérií, aby bylo dosaženo větší efektivity a produktivity (Weber 1998: 224-225).

Marx v protikladu k Weberovi kauzální vztah obrací. V Německé ideologii charakterizuje spolu s Engelsem základní premisy materialismu spočívající, jak podotkl Rosebery, v důrazu na materiální povahu sociální dimenze lidského života (Rosebery 1997: 27). Sociální vztahy z Marxovy perspektivy jsou podmíněné aktuální úrovní dělby práce a způsoby produkce, s nimiž souvisí specifické formy vlastnictví. Podle Marxe, v návaznosti na Morgana, každou historickou epochu lze charakterizovat formou vlastnictví. Pro Marxe je podstatný důraz na postižení vztahu mezi sociální a politickou strukturou a způsobem výroby. Tyto tři základní složky tvoří materiální předpoklad, s nimiž jsou spojeny konkrétní myšlenkové koncepty charakterizované jako formy historického vědomí. Základním a univerzálním hybatelem sociální dějin není však změna na úrovni historického vědomí, ale snaha uspokojit svou prvotní potřebu, vedoucí k produkci nových potřeb, limitovaných vždy materiálními podmínkami. Důsledkem tohoto dějinného principu je vždy změna způsobu výroby, která mění vlastnické vztahy etc. (Marx a Engels 1952).

Významné je v Marxově počínu rozpracování termínu ideologie. Ideologie figuruje na úrovni nadstavby jako propracovaný myšlenkový koncept, udržující a posilující konstituované sociální vztahy, dělící společnosti na dvě protikladné třídy – na vlastníky výrobních prostředků a na ostatní – dělníky. Efektem tohoto propracovaného myšlenkového souboru je, že podporuje stávající status quo a udržuje u ovládaných falešné vědomí. Respektive obdobně jako Weber vyjadřuje představu, že jednotlivec se rodí do sociální reality, jejíž hodnoty absorbuje a přijímá za své. *„Dnešní kapitalistické hospodářské zřízení představuje obrovský kosmos, do kterého se jednotlivec rodí a který je pro něho jako pro jednotlivce dán jako faktická nezaměnitelná ulita, v níž musí žít“* (Weber 1998: 203). *„V dosavadních dějinách je ovšem zrovna tak empirickou skutečností, že jednotlivá individua tou měrou, jak se jejich činnost*

rozšiřovala v činnost světodějnou, upadala čím dál tím víc v poddanství jím cizí síly (v tomto tlaku spatřovali také šikany tak zvaného světového ducha atd.), síly která stále více mohutní, až se nakonec projevuje jako světový trh“ (Marx a Engels 1952:36).

V této souvislosti je podstatné, že Weberova tradicionalistická ekonomika vůči kapitalismu v kombinaci s Marxovou zákonitostí dějin je adekvátní k základním evolucionistickým premisám. V případě Webera největší shoda v rámci konceptuálních dichotomií panuje s Durkheimovým rozdělením na mechanické a organické společnosti. V kombinaci s Marxovým materialismem a jeho dějinnými vývojovými stupni podle kritéria způsobu výrobních a vlastnických vztahů vzniká styčný bod, kde mimoevropská společenství, charakterizovaná jako primitivní, korelují s Weberovým konceptem tradicionalismu. V souvislosti s rozvojem, podle teoretických předpokladů, na nichž je rozvojová strategie budována, rozvoj figuruje jako rámec, vyvážející buď Weberovu ekonomickou modernitu nebo Marxovu infrastrukturu ve snaze transformovat a změnit stávající tradicionalismus či primitivismus mimoevropských kulturních kontextů. Zároveň tento export ekonomické racionality nebo infrastruktury figuruje z perspektivy univerzálních progresivních dějin či unilineárního evolucionismu v oblasti rozvoje jako nezbytný předpoklad.

2.1.4 Formalistické přístupy

Jako určitou snahu oprostit se od evolučního schématu lze vnímat Kroeberův konfiguracionismus, který se snaží kulturní dynamiku popsat prostřednictvím formalizované konfigurace kulturního růstu. Kultura v Kroeberově případě vystupuje jako autonomní superorganická realita, jejíž dynamika se realizuje prostřednictvím pulzací a křivek růstu určité kulturní konfigurace.

Konfiguraci lze charakterizovat podle Kroebera jako produkt lidského myšlení a chování zpravidla vysoké hodnoty, který je limitován a soustředěn v určitém čase a prostoru. Konfigurace je v tomto směru abstrahována jako formální struktura, kterou lze z časové perspektivy kvantitativně vyjádřit výčtem charakteristických prvků. Zároveň konfigurace figuruje jako organizační princip, který má integrační a selektivní funkci. Zejména selektivní princip vede k určitému napětí v rámci kulturního kontextu, který podněcuje kulturní růst. V tomto procesu kulturního růstu lze identifikovat dvě základní subčásti - pulsy a přestávky. Přestávka nastává vždy po kulminaci či rozvoji příslušného vzoru. Pulsy Kroeber rozděluje na tři základní. Úvodní puls, následovaný druhým, který může být v některých případech silnější než první. Následuje třetí puls, který může sehrát roli úvodního pulsu v revival podobě. Z této perspektivy Kroeber dále rozlišuje úvodní růst jako jakýsi epilog předchozího růstu či prolog nového růstu. Druhým stupněm je akumulace kulturního obsahu, který lze charakterizovat spíše jako obsahovou asimilaci než jako pouhý rozvoj vzoru. V další fázi dochází k redukci konfigurace růstu. Jako základní stimul růstu spatřuje Kroeber v difuzi, která je později překryta nativním zpracováním a ve vynálezu jako autonomní inovaci, která přispívá k navyšování konfigurace (Kroeber 1944:761-777).

V případě Kroebera se již nejedná o jednu univerzální kulturu v Tylorově smyslu, ale v návaznosti na Boasův partikularismus hovoří o kulturách, tedy o odlišných kulturních konfiguracích, obdobně jako Steward. Dynamika tohoto systému však není podmíněna interakcí s životním prostředím, ale je vnímána jako součást superorganického systému, kde ke změně dochází prostřednictvím difuze, která navyšuje konfiguraci o nové prvky z odlišných kulturních kontextů nebo

prostřednictvím autonomní inovace v rámci konfigurace. Změně, popisované v termínech růstu konfigurace, je připsán status vlastnosti systému, která je podmíněna růstem komplexity Kroeberovy konfigurace.

Takto vymezený koncept s důrazem na kvantifikovatelnost konfigurace doložil ve všeobecně známé studii o proměně ženských společenských šatů, Kroeberem uveřejněné spolu s Jane Richardsovou v roce 1940. Zde se snažil doložit, jak konfigurace ženských šatů prochází opakovaným cyklem, od dlouhých šatů přes krátké opět k dlouhým, který je doprovázený stylovou proměnlivostí (Kroeber, Richards 1940).

Claude Lévi-Strauss jako jeden ze zásadních proponentů formalizujícího přístupu v této souvislosti na Kroeberovi oceňuje propracovanost, která umožňuje zavést do oblasti etnologie měření a kvantifikovatelnost, a Kroeberovo citované dílo považuje za jeden z mezníků dějin strukturalistických výzkumů (Lévi-Strauss 2000a: 291). Slabinou však je, že navzdory formálnosti a kvantifikovatelnosti ukazatelů, kterým Kroeber dokázal postihnout konfiguraci kulturního růstu v případě ženských šatů, neměl explanační aparát, prostřednictvím kterého by vysvětlil, že vedle konfigurace ženských šatů se součástí ženského odívání stala konfigurace elegantně označovaná jako kalhotový kostým, kdy kalhoty byly do třicátých let dvacátého století v hájenství pouze mužů. Dále pak, jakkoliv Kroeberovo tvrzení o cyklech z formální perspektivy platí, v určitém sociálním kontextu Kroeberova perspektiva nezohledňuje, které prvky jsou institucionálně nebo autoritativně vynucovány a zároveň vedou v případě módy ke klasifikaci, kdo je „in“ a kdo je „out“.

Pokud bychom se měli vrátit k Lévi-Straussovi, jeho formalizující přístup se od Kroeberova výrazně liší. Předně Lévi-Strauss neaspiroval na postžení (vnitřní) dynamiky konstituovaných systémů tak, jak to bylo patrné v případě Kroebera, ale o propracovanou metodu opírající se o lingvistické předpoklady de Saussura a Jakobsona, kterou by bylo možné aplikovat do dalších oblastí (Lévi-Strauss 2000a: 287). Z této perspektivy jím rozvíjený strukturální přístup se soustředí na odkrývání statických struktur, ale nikterak nepopírá dynamickou složku společnosti. Ve stati věnované problematice sociálního a ekonomického rozvoje setrvává ještě v Durkheimem propracovaných termínech mechanické a organické společnosti. Navzdory trefné kritice Malinowského, kdy pasivitu a jednoduchost, kterou připisuje Malinowski africkým kulturám v již citované *Dynamics of Culture Change* (Malinowski 1945), Lévi-Strauss spatřuje spíše jako výsledek působení rozvoje resp. kolonialismu, a uchyluje se k vysvětlení důvodů kulturní rezistence vůči rozvoji prostřednictvím degeneracionistického důrazu na vůli po jednotě, respektu vůči přírodě a odmítání dějin (Lévi-Strauss 2000b: 325-335).

Daleko podstatnější pro koncept kulturní a sociální změny z perspektivy Lévi-Straussovy strukturální antropologie je jeho propracovaný systém analýzy důsledně uplatněné v případě *Cesty masek*, zaměřující se na morfologickou a významovou transformaci masek z regionu severozápadního pobřeží Spojených států. Popis této transformace pracuje se základní premisou, že struktura má povahu systému skládajícího se z prvků, kde jakákoliv změna jednoho z nich způsobí změnu všech ostatních, respektive, že takto konstituovaný systém svou strukturou vytváří jakýsi „matrix“, který umožňuje v případě navýšení tohoto systému o nový prvek morfologickou a významovou transformaci tohoto prvku podle logiky konstituovaného systému. V případě masek severozápadního pobřeží v úzkém vztahu k adekvátním

mýtům si Lévi-Strauss povšiml, že pokud si masky v novém kontextu uchovávají plastický tvar, mění se jejich sémantická funkce. A naopak. Pokud si masky v novém kontextu ponechávají původní sémantickou funkci mění se tvar masek (Lévi-Strauss 1996).

Maska v Lévi-Straussově perspektivě vystupuje jako komplex významů, referující k určitým sémantickým doménám, obdobně jako Turnerův koncept symbolu. „(...) „symbol“ is a thing regarded by general consent as naturally typifying or representing or recalling something by possession of analogous qualities or by association in fact or thought“ (Turner 1970: 19). Základní úskalí v tomto případě je, že Lévi-Straussovi se sice zdařile povedlo poukázat na morfologickou a sémantickou transformaci masek v korelaci s mýty, o nichž se předpokládá, že jsou zaprvé konstitutivními prvky, charakterizující jednotlivá kulturní společenství severozápadu, a zadruhé, že jsou statickou doménou, z nichž lze logicky odvodit dynamický proces výměny a transformace masek. Avšak navzdory implicitní sociální dynamice chybou tak je koncept strukturální, ale především významové stability mýtu, která silně připomíná přiznání státnosti a původnosti lidovým písním a pohádkám při hledání Volksgeist v případě středoevropské folkloristiky. To v konečném důsledku znamená, že Lévi-Straussův strukturalistický koncept nedisponuje potenciálem zohlednit sociální faktory, které přispívají k budování, posilování a transformaci sociálních struktur, obdobně jako Turnerův přístup nedisponuje schopností vysvětlit významovou transformaci symbolu, o němž předpokládá, že je konstitutivním prvkem určitého kulturního kontextu. Tuto Turnerovu slabinu lze velmi dobře dokumentovat na fenoménu ženské obřízky. Ženskou cirkumcisi můžeme chápat jako konstitutivní symbol, definující v africkém kontextu ženství. Zároveň je však tento koncept v současnosti ohrožován a atakován konceptem evropské hygieny, bolesti a lidských

práv, který přispívá výrazným způsobem k rekonceptualizaci ženské obřízky v rámci jednoho kulturního kontextu.⁹

V této souvislosti by tedy mělo jít o postižení Marxem a Weberem zdůrazňované sociální dimenze a zohlednění, kdo disponuje mocí a ideovým potenciálem, jenž se podílí na rekonceptualizaci těchto konstitutivních symbolů. V uchopení tohoto procesu již však nejde o zdůraznění evolučních sociálních stupňů, které by korelovaly s biologickou diverzitou druhů a jejich vývojových stupňů, ale o vypracování teoretického a pojmového aparátu, který by se oprostil od přirozené univerzálnosti vývojového principu jako charakteristického znaku změny a zdůraznil sociální aspekty podmiňující dynamiku sociálních systémů. Oblast rozvoje, jenž implicitně s evolucionistickou premisou změny pracuje, vystupuje jako jakési okno, které nám umožní nahlédnout některé principy sociální dynamiky.

2.2 Konceptuální řešení

Ačkoliv lze souhlasit s Feinbergem, že jakékoliv znovudefinování kultury je arbitrární a neproduktivní, a nakonec je taková snaha o redefinici pouze diskusí nad významy pojmu kultura (Feinberg 1979: 549), přesto, pokud přistoupíme na tento Feinbergův argument, lze vnímat případnou snahu o redefinici a snahu navrhnout konceptuální řešení především jako snahu o pojmovou srozumitelnost a výstižnost, prostřednictvím které dochází k reinterpretaci způsobů produkce a reprodukce sociální reality. Na kulturu a společnost lze pohlížet jako na pojmy, prostřednictvím kterých interpretujeme sociální realitu, kde antropologové mají poslední slovo (Friedman 1994: 74). V souvislosti se změnou jde v zásadě o vypracování takového teoretického a pojmového

---

⁹ Například Parker 1999

aparátu, který by znemožnil charakterizovat změnu prostřednictvím důrazu na materiální a duchovní princip, vyhnul se přílišnému paralelismu, a který by neuplatňoval analogický princip ve snaze stanovit kauzální vztahy z jednoho vývojového stupně do druhého, tedy takového teoretického a pojmového aparátu, který by umožnil vysvětlit procesy, ke kterým dochází v současném globalizovaném světě.

Podle Keesinga prošel koncept kultury od sedmdesátých let několika zásadními změnami. Zájem o konceptuální řešení tak, jak je navrhol Keesing (Keesing 1974), se pod vlivem postmodernistické verze antropologie přesunul do dvou zásadních oblastí, které jsou spojeny s genderovými studii a redefinicí kulturní diverzity, vyústujíc v kritiku postkoloniálních studií (Keesing 1994). Podle Harris společným jmenovatelem těchto přístupů je textuální a diskursivní koncept sociální reality, zamítnutí esencionalismu, soustředění se na mocenské vztahy a konstituovanou mocenskou hegemonii (Harris 1999). Těmto charakteristikám odpovídá i Keesingovo volání po jasně vymezeném konceptu kultury, který by měl pracovat s následujícími předpoklady:

1. vztáhnout symbolickou produkci k moci a zájmům, charakterizovaných v termínech třídy, hierarchie, genderu etc.;
2. jakákoliv kulturní tradice s sebou nese problematiku ideologie, která definuje svět v termínech idealizovaných subjektivních pozic;
3. předpoklad uzavřeného rámce kulturního kontextu a existence kulturních rozhraní by měla být zamítnuta (Keesing 1994: 309-310).

Frederik Barth se zasazuje v případné rekonceptualizaci pojmu kultura zdůraznit referenční dimenzi významu a zohlednit fakt, v němž kultura, přestože je distribuovaná a distribuující, není všemi sociálními aktéry daného kulturního kontextu sdílena stejně. Jakýkoliv aktér je vždy situovaný v konkrétní sociální situaci a události v sociálním životě jsou

vždy dialektickým vztahem mezi sociální situací a konkrétním aktérovým chováním (Barth 1989: 134).

Z této perspektivy se jako vhodným řešením jeví důraz na diskurs. Diskursivní koncept stojí na průsečíku Keesingem a Barthem vznesených požadavků, které by mělo případné konceptuální řešení, orientující se na diskurs, zohlednit. Diskurs vytyčuje pole, kde se význam konstituuje na pozadí vztahu určitého znaku s určitým sociální aktérem. Vedle toho diskurs jako specifický „výřez“ kultury je sdílený a zároveň jeho hranice definují, kdo je z distribuce a participace na sdílených významech vyloučen. V této perspektivě aktéři jsou vždy situováni v určitém diskursivní formaci a zároveň skrze tuto situovanost interpretují a sdílejí s ostatními svou zkušenost. Orientace na diskurs z perspektivy změny umožňuje postihnout vnitřní dynamiku jednotlivých diskursivních formací a postulovat pravidla změny na obecnější úrovni. V návaznosti na zmíněnou post-development školu a předmět této práce by mělo jít o vytvoření (v mém případě o nalezení) vhodné sociální teorie, která by poskytla deskriptivní a analytický aparát pro uchopení dynamiky konstituovaných diskursivních systémů.

2.2.1 Foucaultův koncept diskursu

Podle Michela Foucaulta je diskurs určitá kategorie reflexe, princip klasifikace, normativní pravidlo či institucionalizovaný typ (Foucault 2002:37). Jakákoliv další analýza v oblasti diskursu by se měla zaměřit na určitou výpověď ve specifičnosti jejího výskytu; určit podmínky existence této výpovědi a vymezit její hranice, ustavit její vztahy k ostatním výpovědím, které s ní mohou být spojeny, a ukázat, které jiné formy vypovídání vylučuje (Foucault 2002:46). Jinými slovy Foucaultovi jde o nalezení pravidel, která vytvářejí jisté výpovědi možnými, objevující se v určitém čase a místě. V souvislosti se změnou těchto diskursivních pravidel,

kteře jsou námětem Foucaultovy Archeologie věděni (Foucault 2002), nejde Foucaultovi v jeho genealogických pracích (Foucault 1994, Foucault 1999) o postižení kontinuity transformací diskursivních pravidel, ale jejich diskontinuit. „(...) *není otázka, jakým způsobem mohly být tyto kontinuity utvořeny, jak se mohl jeden a tentýž vzor udržet a jak mohl pro tak velké množství rozdílných, v čase následujících duchů konstituovat jeden horizont, jaký způsob jednání a jaký podklad je implikován ve hře přenosů, obnovení, zapomínání a opakování, jak může počátek šířit své panování daleko za sebe sama až k završení, které není nikdy dáno, neboť problémem není tradice, sledování linie, nýbrž rozdělení, hranice (...)*“ (Foucault 2002:12-13). Jde mu tak v souvislosti s konstituováním a změnou specifických diskursivních pravidel o postižení významové transformace šílenství nebo odsouzeného provinilce v rámci psychiatrie a vězeňství na počátku osvícenského věku.

Významová transformace není však primárně logickou transformací znaku Lévi-Strausse, ale metaforickou metamorfózou odehrávající se podle kritérií podobnosti a rozdílnosti, kde význam a struktura vystupují spíše jako předpoklad. „(...) *psychiatrický diskurs 19. století je charakteristický nikoli privilegovanými objekty, nýbrž způsobem, jakým své silně rozptýlené objekty formuje. Toto formování je zajištěno souborem vztahů ustanovených mezi instancemi vynoření, vymezení a specifikace*“ (Foucault 2002: 71). Foucaultovi šílení, kteří během osvícenského věku byli definitivně postaveni do protikladu vůči rozumu, se vyprofilovali na pozadí strukturálního předpokladu prázdných leproserií a významového potenciálu malomocného, jehož posvátné znamení nemoci ve středověku odsuzovalo k exkluzi a nucenému rozjímání o své spáse, a jehož úděl spolu s chudými a tuláky postupně převezmou šílení (Foucault 1994: 6-30).

Ačkoliv v těchto genealogických pracích to není explicitně obsaženo, ptát se po těchto diskontinuitách jako hypotetických počátcích diskursivní změny znamená v posledku ptát se po moci, respektive po mocenských vztazích. Moc je v tomto směru Foucaultem vnímána jako strukturální důsledek konstituovaných vztahů (Foucault 2003: 195-226). Jedním z motivů genealogických prací je mimo jiné objevit a identifikovat procesy, prostřednictvím kterých jsou diskursivní pravidla určité diskursivní formace vynucována a podílejí se tak na aktuální diskursivní praxi. V konečném důsledku, v návaznosti na výše uvedené vymezení diskursu, jde o postižení toho, co může být řečeno, kým a při jaké příležitosti. To znamená, že jde o postižení vynucení hranic konstitutivních dichotomií mezi pravdou a lží, rozumem a šílenstvím, legalitou nebo ilegalitou, nebo v souvislosti s předmětem této práce, o postižení hranice mezi rozvinutostí a zaostalostí nebo Romem a Slovákem.

2.2.2 Diskurs jako sociální praxe

Přestože se Foucault omezoval na sféru vědy, sociální dimenze diskursu je v jeho konceptu tiše obsažena. *„Tyto vztahy [diskursivní vztahy] se odlišují od vztahů, jež bychom mohli nazvat „primární“ a které lze nezávisle na jakémkoli diskursu či objektech diskursu popsat institucemi, technikami, společenskými formami atd. Je vcelku zřejmé, že mezi buržoazní rodinou a fungováním soudních instancí a kategorií v 19. století existují vztahy, které lze analyzovat jako takové. (...) tak se otevírá celý prostor artikulovanými možnými popisy: systémem primárních či reálných vztahů, systémem druhotných či reflexivních vztahů a systémem vztahů, které můžeme v pravém slova smyslu nazývat diskursivní“* (Foucault 2002: 73). Na tuto implicitnost sociální dimenze Foucaultova diskursivního konceptu se snaží navázat britský sociolingvista Norman Fairclough z pozice jím rozvíjené kritické diskursivní analýzy. Fairclough s Foucaultovým konceptem pracuje jako s teoretickým východiskem a

snaží se ho navýšit o definování diskursu jako sociální praxe (Fairclough 1989, 1992).

Vymezení diskursu jako sociální praxe má podle Fairclougha pro sociální teorii několik významných implikací. Předně nelze diskurs ve vztahu k Foucaultovým pravidlům diskursivní formace redukovat pouze na jazykovou performanci, ale je především způsobem chování, respektive konkrétní diskursivní formace determinuje projevy sociálního chování. Vedle toho Fairclough zdůrazňuje existenci dialektického vztahu mezi konkrétním diskursem a širší sociální strukturou. To znamená, že na jedné straně diskurs skrze pravidla diskursivních formací má konstitutivní úlohu a podílí se na procesu označovaném jako konstrukce sociální reality. Zároveň jakýkoliv diskurs je vynucen a formován sociální strukturou. Diskurs pak není podle Fairclougha pouze určitá praxe reprezentující svět, ale rovněž proces, v němž svět a sociální jednání zatěžujeme určitými významy. V této souvislosti lze rozlišit tři aspekty konstitutivních dopadů jakékoliv diskursivní praxe. 1. Diskurs se podílí na konstrukci sociální identity; 2. diskurs se podílí na konstrukci sociálních vztahů; 3. diskurs se podílí na konstrukci systémů vědění (Fairclough 1992:62-65).

Těmito konstruktivními dopady však není nikterak zaručena homogenita a integrita sociální praxe. Naopak. Omezuje se pouze na deskripci mechanismu konstrukce sociální reality, obdobně jak to dělá například Berger s Luckmannem (Berger a Luckmann 1999), ale nikterak nevysvětluje, že si všichni zúčastnění aktéři v určité sociální situaci rozumí a správně dešifrují význam určitého sociálního jednání. Podle Fairclougha tato homogenita a integrita sociálního jednání v rámci širšího sociálního kontextu je podmíněna intertextuálním a interdiskursivním předpokladem.

Intertextualita v konceptu diskursu jako sociální praxe vyjadřuje fakt, že jakýkoliv text je ovlivňován a podmíněn jinými texty, které jsou vědomě (ale i nevědomě) zakomponovány do produkovaného či interpretovaného textu. Fairclough v této souvislosti mluví o tom, že „*the concept of intertextuality points to the productivity of texts, to how texts can transform prior texts and restructure existing conventions (genres, discourses) to generate new ones*“ (Fairclough 1992:102). Oproti tomu interdiskursivita vyjadřuje předpoklad existence vzájemně provázaných diskursivních formací, které obsahují více či méně interdiskursivně sdílené pojmy. Interdiskursivita tak pro Fairclougha vyjadřuje situaci, jak je určitý diskursivní typ uvnitř diskursivní formace konstituován skrze kombinaci prvků, které jsou obsaženy v řádu diskursu (Fairclough 1992:124).

Základní vlastností těchto sdílených pojmů jsou ideologické konotace. Ačkoliv Foucault aspiroval svým konceptem diskursu alternovat pojmy věda, teorie, sféra objektivit a mezi nimi rovněž pojem ideologie (Foucault 2002:62), Fairclough se k práci s pojmem ideologie uchyluje a rozvíjí ho v Marxových intencích. Podle Fairclougha právě ideologie je podstatný prvek, který se podílí na homogenitě a koherenci jakékoliv diskursivní praxe. Ideologii Fairclough rozumí jako schématu, který přispívá k systematizaci a fixaci apriorních tvrzení, která vytvářejí podklady pro základní konceptuální rámce, jež nevyžadují další zdůvodnění. To znamená, že ideologie akcentuje sociální realitu jako neproblematickou. Této neproblematičnosti je dosaženo tím, že ideologie figuruje v jakékoliv diskursivní formaci jako referenční background, který nutí v souvislosti s textem k určité textové produkci a na straně interpreta textu provádět interpretace jistým způsobem. V zásadě je aspirací ideologie redukce neomezeného množství produkcí a interpretací textů

pokud možno na jedinou možnou produkci a interpretaci. Podstatnou vlastností ideologie je tak vytváření koherentních výpovědí a koherentní sociální praxe (Fairclough 1989:84-86).

Obecně ideologie z Faircloughovy perspektivy přispívá k naturalizaci sociální praxe. V tomto směru ideologie aspiruje na dosažení společného smyslu sdílených pojmů (common sense). Důraz na společný smysl sdílených pojmů má potenciál vysvětlit, jak dochází k produkci a reprodukci nerovných mocenských vztahů mezi určitými skupinami, klasifikovaných podle různých ideologicky variujících klíčů, jakými jsou národnost, etnicita, sociální třída apod. Zároveň tyto dopady ideologie poukazují na základní problém pro případnou analýzu, totiž že analýzu současné společnosti nebo kultury vzhledem k jejich komplexitě nelze budovat na modelu jedné referenční ideologie, ale je nutné předpokládat ideologickou pluralitu. Kultuře v této souvislosti potom nelze rozumět ve Friedmanově duchu jako produktu, který má potenciál ke stabilizaci samotné sociální reprodukce, k produkci podobných tužeb a motivací (Friedman 1994:76), ale spíše jako rámci pro neustálé soupeření o ustanovení dominantní ideologie napříč všemi diskursivními formacemi. Fairclough však v této souvislosti mluví nikoliv o dominantní ideologii jako spíše o dominantních tendencích. Ty lze identifikovat napříč všemi diskursivními praxemi a je jim přiznána hodnota faktoru, který podmiňuje sociální dynamiku v současné společnosti. Konkrétně Fairclough mluví o tendencích demokratizace, komodifikace a technologizace (Fairclough 1992:200-224).

2.2.3 Dynamika a změna sociální praxe

V návaznosti na Faircloughův koncept ideologie dynamika sociální praxe je umožněna problematizací naturalizovaných konvencí, vznikající na pozadí diskusí nad ideologickými ambivalencemi. Tento proces je vždy manifestován bojem mezi ideologicky alternujícími diskursivními typy v rámci jedné diskursivní formace. Přičemž diskursivním typem má Fairclough na mysli normy, konvence a módy chování, které jsou základem konkrétní diskursivní formace (Fairclough 1989: 90). Jedná se tedy o konflikt, v jehož rámci jsou redefinovány popřípadě transformovány Foucaultovy pravidla diskursivní formace, kde je v sázce ustanovení jednoho dominantního diskursivního typu, který definuje konkrétní diskursivní praxi jako rozumnou, správnou, pravdivou, jedinou možnou apod.

Soustředit pozornost na diskusi o ideologických ambivalencích znamená zaměřit se na sociální konflikt, který může mít potenciál k odhalení širších mocenských aspektů, jež vznikají na pozadí institucionálních, respektive interdiskursivních vztahů, či jednoduše na pozadí vztahů mezi jednotlivci nebo určitými zájmovými skupinami. Výsledkem sociálního konfliktu je ustanovení mocenských vztahů kontroly a dominance, znemožňující přístup do určitých diskursivních oblastí. Nebo jinými slovy, ustanovené vztahy kontroly a dominance určují, které sociální domény a praxe jsou povolené a které jsou zakázané, nebo z kterých jsou určití sociální aktéři vylučováni. V této souvislosti sociální konflikt je potom zároveň bojem o přístup do určitých diskursivních formací, které nejsou zpravidla zpřístupněny všem, již o to usilují. Mezi důsledky konfliktu o přístup k prestižnímu a relativně uzavřenému diskursu patří získání mocného, významného sociálního statusu, díky němuž se efektivněji kontroluje dosažená sociální významnost. Obecným důsledkem sociálního konfliktu je proces standardizace, který normuje

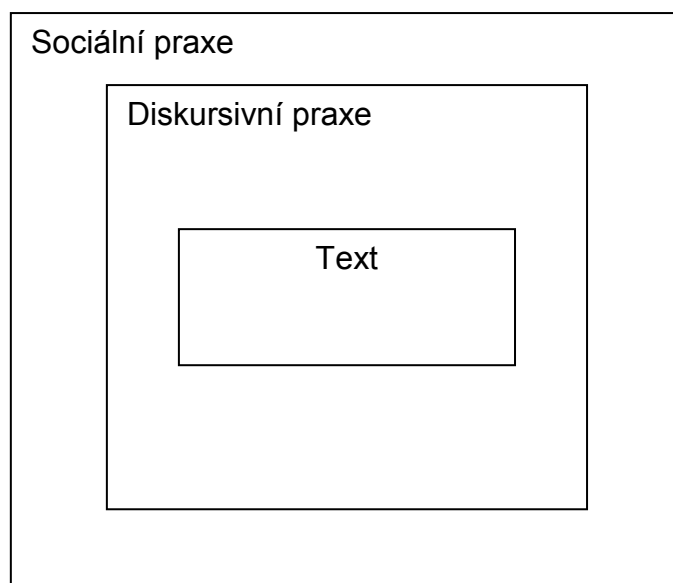
v referenci k určitému ideologickému rámci sociální chování, definuje co je a co není společensky únosné a stigmatizuje nositele alternativního diskursivního typu nebo na širší úrovni nositele odlišného sociálního chování (Fairclough 1989: 84-108).

Obecně lze říci, že diskuse kolem ambivalencí ideologických schémat v rámci sociálního konfliktu má institucionální dopady, které transformují mocenské vztahy a podílejí se na rekonceptualizaci diskursivních pravidel. Odstraňování těchto kontradiktorních situací nabízí dvě základní řešení. První je zdůraznění tradičního konceptu vedoucí k reprodukci a de facto posilování konstituovaných vztahů kontroly a dominance. Tím druhým je inovace respektive změna, která se vždy musí opřít o alternující a strukturálně vázané ideologické schéma. V posledku je pak změna, nahlížena v intencích sociálního konfliktu, diskusí nad významy pojmů, respektive diskusí o důrazu na části jejich významového potenciálu, potažmo diskusí nad způsobem metaforizace reality obecně.

Základním hybatelem sociální dynamiky je dialektický vztah mezi jednotlivými částmi Faircloughova trojdimenzionálního konceptu diskursu (viz. schéma trojdimenzionální koncept diskursu). Změna na textuální úrovni podmiňuje změnu na diskursivní úrovni a posléze i v širší sociální praxi a naopak. Přičemž podstatný bod tvoří významový potenciál ukotvený v sociální struktuře, který je z různých ideologických referenčních rámců vynucován nebo naopak jeho užívání je omezováno (Fairclough 1989:20-42, Fairclough 1992:63-100). Tento Faircloughův trojdimenzionální koncept diskursu je tak založen na předpokladu, že veškeré jazykové a sociální projevy jsou záležitostí významu. Význam slov však není jednoznačně vymezen, ale je kontextualizován v určité diskursivní formaci, která má potenciál redukovat významový potenciál

určitého pojmu v souvislosti s aktuální ideologií, která je v určitém diskursu či v širší sociální praxi přítomna.

Trojdimenzionální koncept diskursu (podle Fairclough 1995: 98)

Přestože Faircloughem rozvíjená verze kritické diskursivní analýzy pracuje převážně s psanými texty, lze pro přiblížení trojdimenzionálního konceptu lze využít Geertzovu parafrázi mrkajících chlapců Gilberta Ryla (Geertz 2000: 15-20). Text zde ve Faircloughově perspektivě vystupuje behavioriální projev - mrkání, jenž lze chápat jako soubor významů, který má dvě specifické roviny kontextuálně vázané na dvě odlišné diskursivní praxe. Je to právě kontext diskursu, který rozlišně interpretuje význam mrkání oka. Medicína ho klasifikuje jak tik, kdežto sociální vědec či příslušný sociální aktér toto mrknutí ve školním prostředí či na dětském hřišti v určitém situačním kontextu interpretuje jako spiklenecké mrkání. Sociální úroveň je z těchto dimenzí nejširší, a lze ji chápat jako pole, v níž jsou přítomny interdiskursivně sdílená ideologická schémata, která, jak bylo výše řečeno, se podílejí na konstrukci vnějšího světa, sociálních

vztahů a identit, které v souvislosti s Rylovým mrkáním rozlišují na úrovni medicínského diskursu zdravého od nemocného člověka postiženého očním tikem a ve školním prostředí či na hřišti podle specifický pravidel na spiklence od těch ostatních, kteří nemají na spikleneckém zájmu participovat.

Faircloughův koncept diskursu tak poskytuje významné explanační schéma, kterým lze postihnout vztahy, jež vstupují do prostoru specifické diskursivní formace nebo jsou pro určitou diskursivní formaci konstitutivní. Zároveň poukazuje, jak se tento kontext podílí na procesu produkce a interpretace specifických textů nebo behaviorálních projevů a jejich zpětných dopadů na sociální strukturu. V termínech moci, vědění a ideologie v návaznosti na termíny intertextualita a interdiskursivita, které tvoří strukturu diskursivních formací, tak Faircloughův koncept poukazuje, že určitý diskurs je determinován sociální strukturou a jaký dopad mohou mít tyto diskursy na konstituované sociální vztahy. Zároveň Faircloughův koncept umožňuje postihnout dvě základní dimenze podle toho, zda se zaměřujeme na proces či struktury. Na jedné straně tak z této perspektivy můžeme nahlížet diskurs jako výsledek sociálního konfliktu, referující k širším společenským procesům, odehrávající se napříč celou společností. Na druhé straně z perspektivy zmíněného konceptu lze poukázat, jak mocenské vztahy determinují určité diskursivní formace. Respektive, řečeno Foucaultovými termíny, jak se pravidla určité diskursivní formace podílejí na vymezení objektu svého zájmu a na jejich širších sociálních dopadech.

Celkový význam Faircloughova konceptu diskursu v případě sociální a kulturní změny spočívá v několika ohledech. Především umožňuje koncept změny v termínech moci, vědění a ideologie rozvrhnout analýzu jak v čase, tak se zaměřit na strukturální efekty určitého procesu

v určitém okamžiku. Zároveň umožňuje postihnout nerovnoměrnou distribuci nových ideačních respektive ideologických schémat napříč konstituovanými diskursivními formacemi, podílejících se na redefinici diskursivních pravidel v rámci specifického kulturního kontextu. Podle Fairclougha tyto sociální dopady by měly být postihnuty na úrovni situační, institucionální a sociální, kde na jedné straně zohledňujeme na každé úrovni zvlášť determinanty, které vytvářejí kontextuální předpoklad možných dopadů. Dále bychom měli zdůraznit, ke kterým ideologickým rámcům jednotlivé sledované prvky referují. A v posledku sledovat, zda v souvislosti s dopady sledovaný sociální konflikt přispívá k udržování mocenských vztahů nebo zda je transformuje (Fairclough 1989: 162-167).

V tomto duchu, v návaznosti na vymezení akulturace Redfieldovým, Lintonovým, a Herskovitsovým Memorandem (Redfield, Linton, Herskovits 1936), by detailní analýza měla postihnout:

- a) situační kontext, v němž změna probíhá. To znamená z jakých mocenských pozic je změna realizována a zohlednit institucionální rámec toho, který změnu iniciuje a toho, kdo ji přijímá, a zda se kontaktní situace dotýká pouze jednoznačně vymezených oblastí nebo má širší interdiskursivní efekt.
- b) způsob implementace nových prvků. V tomto směru je důležité se zaměřit na způsoby vynucení a implementace nových prvků resp. diskursivních typů do specifické diskursivní formace, které alternují dosavadní praxi. Dále pak na způsob kontaktu, zda je realizován prostřednictvím individuí nebo prostřednictvím organizací a k jakému ideologickému rámci referují ve zdůvodňování svých praktik.
- c) výsledek procesu. Zaznamenat změnu pravidel diskursivní formace na pozadí kulturního kontaktu, sociální konflikty a jejich úrovně,

kteře byly zapřičiněny snahou o implementaci alternujícího diskursivního typu a jak v tomto směru došlo k transformaci, resp. reprodukci konstituovaných mocenských vztahů, a zda má sledovaný proces interdiskursivní efekt.

V kontextu regionálního rozvoje na Slovensku ve vztahu k romské problematice jde potom o postižení:

- a) konstituování Escobarovy mapy diskursivního režimu, v němž Romové figurují jako centrální pojem a který se stal konstitutivní pro oblast regionálního rozvoje ve vztahu k Romům na Slovensku. Tedy jde o popis konstituce a transformace tzv. cikánské otázky v tzv. romskou problematiku, a o poukázání na významové potenciály konstituovaného pojmu Rom, referujícího ke dvěma základním ideologickým úrovním, které tvoří konceptuální základ dvou základních diskursivních typů rozvojového diskursu, a jakým způsobem je tento konstituovaný diskurs ve vztahu k Romům transformován nebo posilován zejména pod tlakem mezinárodních institucí jako je Evropská Unie, OSN, Světová banka apod.
- b) konkrétního rozvojového projektu řešeného konkrétní NNO, figurující jako implementační organizace, aspirující na řešení romské problematiky a zohlednit, zda realizace projektu přispívá ke změně konstituovaných lokálních mocenských vztahů či nikoliv, a nakolik se aspirace na cílenou změnu v posledku podílí na změně postavení místních Romů.

3. ČÁST TŘETÍ

3.1 Co je rozvoj

Co je to rozvoj? Pokud zadáme pojem „development“ do vyhledávacího portálu online encyklopedie Britannica, zobrazí se nám základní definice rozvoje, která je dávana do souvislosti s dalšími oblastmi. Mluví se například o „economic development“, „psychological development“, „child development“, „plant development“, ale také o „human“, „biological“ nebo „animal development“, stejně tak je pojem spojován s Development Bank nebo Southern African Development Community (<http://www.britannica.com/search?query=development&ct=>). Obdobně je to s definováním pojmu rozvoj v případě online encyklopedie Wikipedia. Rozvoj je zde popisován v souvislosti s biologickým vývojem (biological development), v kontextu vývojové biologie (developmental biology) postnatálního období člověka. Rovněž se vztahuje k osobnostnímu rozvoji v souvislosti se sebezdokonalováním, jak ho chápe hnutí New Age, dále pak k ekonomickému rozvoji, lidskému rozvoji v termínech zdraví, vzdělání, k rozvoji bydlení v souvislosti s plánováním a rozvojem měst, k technologickému rozvoji v oblasti průmyslu a softwaru, k rozvoji zaměstnanosti a k mezinárodnímu rozvoji (<http://en.wikipedia.org/wiki/Development>).

Je zřejmé, že rozvoj jako pojem je součástí různých sémantických domén a podle toho je s ním nakládáno. V souvislosti s antropologií a pro potřeby této práce je rozvoj z perspektivy antropologie definován jako „*a process of change thorough which increasing proportion of nation's citizens are able to enjoy a higher material standard of living, healthier and longer lives, more education, and greater control and choice over how they live*“ (Barfield 1997: 113).

Problém však nespočívá ani tak v samotných definicích jako spíše v tom, co by bylo možné označit jako společný jmenovatel uváděných oblastí, které jsou dávány do souvislosti s pojmem rozvoj. James Ferguson spatřuje v rozvoji centrální organizační pojem, kterými byli ve dvanáctém století “Bůh” či v osmnáctém století “civilizace”. Každý takový centrální pojem podle něho předpokládá a obsahuje hodnoty a ideje, prostřednictvím kterých je artikulováno specifické world view. Stejně jako civilizace v osmnáctém století, tak i rozvoj je označení nejen pro hodnotu nebo sérii hodnot, ale rovněž je pojmem pro specifickou interpretativní mřížku, skrze kterou jsou posuzovány ostatní regiony světa (Ferguson 1994: xiii).

Esteva v této souvislosti tvrdí, že rozvoj má v evropském myšlení poměrně významnou sémantickou pozici. Podle něho v běžné řeči rozvoj popisuje proces, během něhož se realizují potenciality objektu či organismu, dokud se nerozvinou do plné, kompletní formy. Právě vývoj či evoluce živých organismů v biologickém smyslu se vztahuje k procesu, během něhož organismy realizují svoji genetickou potencialitu, svoji přirozenou formu – přirozenost, jak jí rozumějí biologové. Vše, co z této perspektivy nerealizovalo svou přirozenou formu, je klasifikováno jako anomálie či ve vztahu k chování jako patologické nebo nepřirozené chování. Podle Estevy právě studium takových monster přispělo k formulaci prvních biologických teorií a během časového rozpětí jednoho sta let, mezi Wolfem (1759) a Darwinem (1859), se rozvoj a evoluce staly vzájemně zaměnitelnými termíny. K definitivnímu přenosu této biologizující metafory do sociální oblasti došlo podle Estevy v poslední čtvrtině osmnáctého století v souvislosti s definicí německého “Entwicklung” a jeho aplikací na historický vývoj, který byl z perspektivy definice chápán jako pokračování přírodního vývoje. Takovýto koncept

rozvoje je charakteristickým rysem zejména Hegelovy a Marxovy práce (Esteva 1992: 8-9).

Estevovo rozumění rozvoji má pro tuto práci několikery podstatné implikace. Za prvé je patrné, že antropologický koncept změny a rozvoje má stejná teoretická východiska (Ferguson 1998; Escobar 1991). Zatímco v konceptualizaci změny se během šedesátých let minulého století od této rétoriky ze zmíněných důvodů ustoupilo, oblast rozvoje, navzdory paradigmatickým změnám a existující teoretické pluralitě, vystupuje jako doména, která tyto evolucionistické premisy konzervuje a uvádí v život během praktické realizace rozvojových záměrů. Za druhé podle této biologizující metaforizace rozvoje lze definovat cíl a program rozvoje. A zároveň, pokud se vrátím k Fergusonovi, tato metaforizace definuje referenční body, prostřednictvím kterých dochází ke klasifikaci regionů, etnik nebo národů na rozvinuté a nerozvinuté resp. zaostalé. Podle Escobara v této souvislosti rozvoj vystupuje jako dominantní organizační princip sociálního života, který disponuje mocí klasifikovat svět na rozvinutý a zaostalý (Escobar 1997: 502).

Cílem rozvoje je potom ze své definice tyto disproporce mezi rozvinutými a nerozvinutými regiony zmírnit nebo dokonce setřít. Přičemž jednoznačně a zcela nekriticky platí, že za rozvinuté se považují ti, z jejichž kulturního kontextu vzešel konceptuální pojem rozvoje a za zaostalé podle propracovaných konceptuálních kritérií jsou pokládáni „ti druhí“. Rozvoj a rozvojová práce je tak podle Fergusonova specifická diskursivní oblast, která definuje předmět svého zájmu, strukturuje specifické vědění o tomto předmětu ve vazbě na specifický institucionální background (Ferguson 1994: xiv). Escobar jde v těchto úvahách mnohem dále a tvrdí, že na rozvoj lze nahlížet jako historicky konstituovaný diskurs, který má moc vnutit, že mnohé země sebe sama vnímají jako

zaostalé (Escobar 1995: 6) a že tato infantelizace zaostalých zemí se stala integrální součástí rozvoje (Escobar c.d.: 30). V návaznosti na konceptuální řešení je potom možné definovat rozvoj jako **specifickou diskursivní formaci, která definuje předmět svého zájmu a systém vědění o něm, a prostředky, díky nimž by mělo být dosaženo tímto diskursem definovaného cíle. Případná aplikace ve vztahu k příslušnému institucionálnímu rámci má moc iniciovat procesy cílené změny (setření disproporcí mezi rozvinutými a zaostalými) a zároveň má potenciál během tohoto procesu rekonceptualizovat předmět svého zájmu, měnit nebo navyšovat jeho významový potenciál.**

3.2 Diskursivní pole slovenského regionálního rozvoje

Samotné diskursivní pole regionálního rozvoje na Slovensku je formováno na pozadí vztahů mezi jednotlivými institucemi na národní i mezinárodní úrovni, které pracují s romskou problematikou jako tématem. Obecný rámec regionálního rozvoje Slovenské republiky je v současné době definován základními cíli a nástroji regionální politiky EU, které jsou na národní úrovni implementovány prostřednictvím jednotlivých ministerstev SR, z nichž Ministerstvo výstavby a regionálního rozvoje SR je garantem implementace těchto nástrojů a cílů regionální politiky EU.

Základním cílem regionální politiky EU je podpora rozvoje prostřednictvím posilování hospodářské a sociální soudržnosti, snižování rozdílů mezi úrovněmi rozvoje v jednotlivých regionech a zmírňování zaostalosti znevýhodněných oblastí včetně venkova. Tento cíl je na úrovni EU rozdělen do čtyř základních tematických oblastí. První je podpora rozvoje a strukturálních změn zaostalých regionů, přičemž za zaostalý region je považován takový region, který nedosahuje 75% průměru EU v HDP na obyvatele měřeného paritou kupní síly. Druhou

oblast tvoří podpora hospodářské a společenské proměny oblastí, které čelí strukturálním obtížím. Do této oblasti jsou zahrnuty regiony, které procházejí sociálně-ekonomickými změnami v průmyslu a ve službách, upadající venkovské oblasti, městské části a krizí postihnuté oblasti závislé na rybolovu. Třetí oblast se zaměřuje na podporu přizpůsobení, modernizaci politiky a vzdělávacích systémů, školení a zaměstnanosti prostřednictvím opatření na podporu lidských zdrojů (www.build.gov.sk).

Základními nástroji regionální politiky EU, sloužící k naplnění takto vytčených cílů, jsou stanoveny na straně EU strukturální fondy a Kohezní fond. Kohezní fond je určen pro poskytování finančních prostředků na individuální projekty zaměřené na zlepšení životního prostředí a rozvoje dopravní infrastruktury. Strukturální fondy jsou rozděleny podle oblasti finanční podpory na tři dotační tituly. Evropský fond regionálního rozvoje financuje podporu a rozvoj infrastruktury, investice do tvorby pracovních příležitostí, lokální rozvojové projekty a pomoc malým a středním podnikům. Evropský sociální fond podporuje návrat nezaměstnaných a znevýhodněných skupin do pracovního života. Posledním strukturálním fondem je finanční nástroj na řízení rybolovu, který napomáhá adaptovat a modernizovat rybolovný průmysl a vzhledem k tématu podpory a geografické poloze SR se regionálního rozvoje SR primárně netýká (www.build.gov.sk).

Mediačním faktorem mezi orgány státní správy SR a jednotlivými regiony SR v oblasti regionálního rozvoje je na základě usnesení vlády SR č. 738/2000 státem vybudovaná integrovaná síť regionálních rozvojových agentur, jejichž primárním cílem je poskytování konzultačních služeb a podpora rozvoje regionů v souladu s regionálními operačními programy a národním rozvojovým plánem. Vedle regionálních rozvojových agentur a orgánů státní správy jsou dalšími subjekty

regionálního rozvoje na Slovensku místní samosprávy, samosprávné kraje, podnikatelské subjekty a NNO, které se na základě zákona č. 416/2001 Z. z. „o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky“ podílejí na územním plánování a regionálním rozvoji.

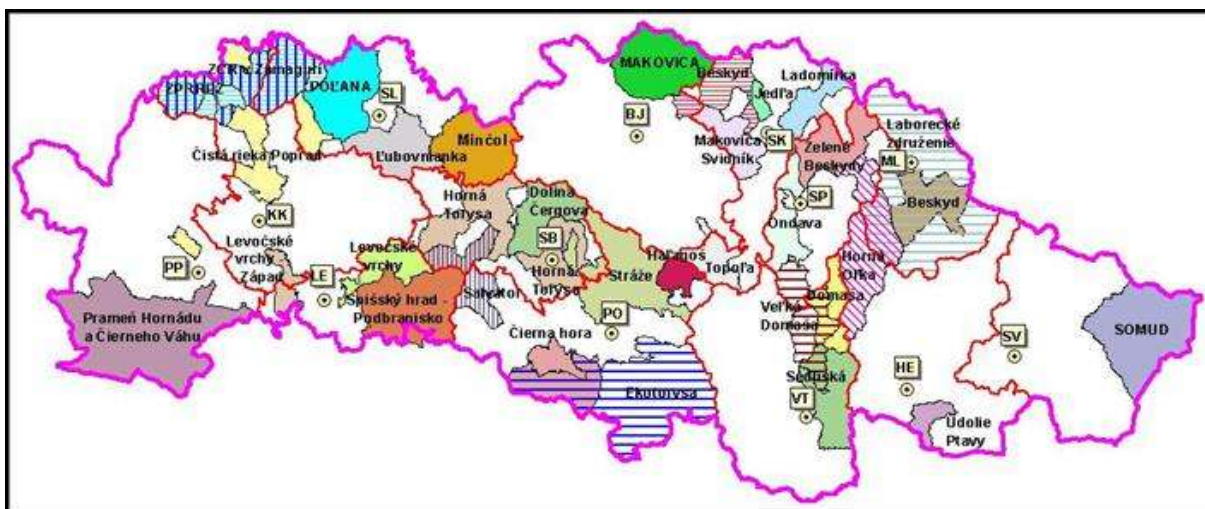
Z geografického hlediska, v souvislosti s regionálním rozvojem, je Slovenská republika rozčleněna na samosprávné kraje, euroregiony, orientující se na přeshraniční spolupráci, a mikroregiony, fungující jako sdružení převážně obcí určitého regionu, definovaného zpravidla blízkou zeměpisnou polohou a společnou historií, kdy jednotlivé obce mikroregionu jsou součástí stejné spádové oblasti nebo byly v minulosti součástí stejného panství či byly spravovány stejným farním úřadem apod.

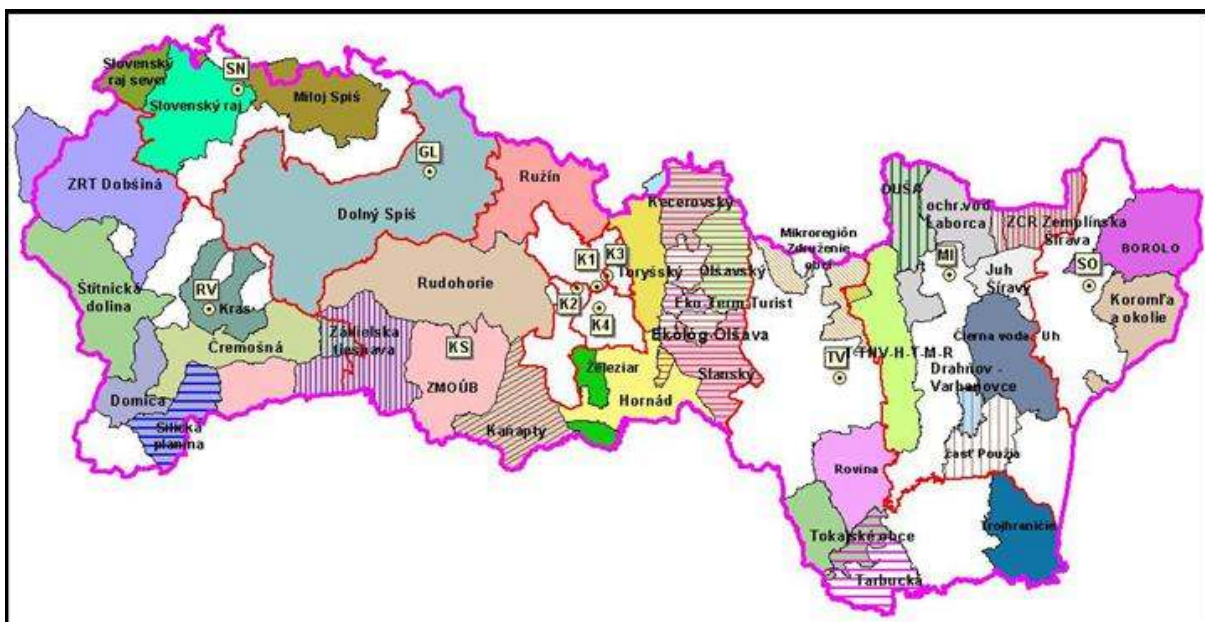
územní členění SR podle krajů (zpracováno podle Slovenské agentury životného prostredia)

územní členění SR podle mikroregionů (zpracováno Slovenské agentury životného prostredia)

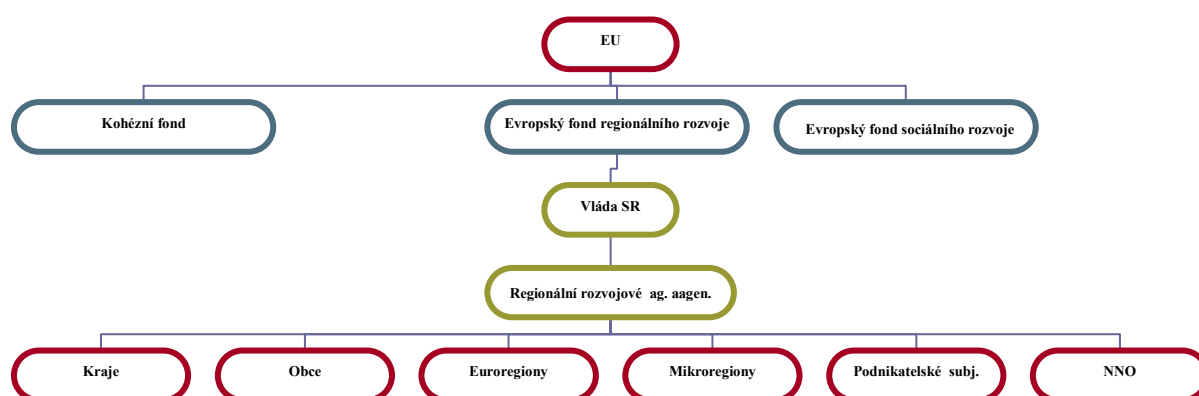
mikroregionální členění Prešovského kraje (zpracováno podle Slovenské agentury životného prostredia)

mikroregionální členění Košického kraje (zpracováno podle Slovenské agentury životného prostredia)

Vedle těchto subjektů regionálního rozvoje na Slovensku jsou dalšími významnými institucemi domácí a zahraniční nadace i zahraniční instituce jako jsou OSN (UNDP) a Světová banka, které prostřednictvím svých dotačních titulů označují nebo definují oblasti, jejichž závažnost je na úrovni státu či místních samospráv přehlížena či nedostatečně řešena.

Na pozadí těchto institucionálních vztahů se svými vymezenými cíly a nástroji řešení je definováno diskursivní pole regionálního rozvoje SR, které lze charakterizovat jako konstituovaný systém kontroly a dominance (viz. schéma Institucionální struktura regionálního rozvoje SR), v jehož rámci od poloviny devadesátých let romská problematika figuruje jako téma. Základní otázkou v této souvislosti je, s jakými významovými dimenzemi ve vztahu k romské problematice na Slovensku rozvojový diskurs pracuje a jaké volí základní nástroje řešení.

Institucionální struktura regionálního rozvoje SR

3.3 Koncept zaostalosti: transformace cikánské otázky a konstituce romské problematiky jako tématu regionálního rozvoje

Z perspektivy regionálního rozvoje lze romskou problematiku chápat jako zřetelně vymezenou oblast, kde prioritním cílem je harmonizovat rozdíly mezi romskou populací a majoritou a nalézt adekvátní prostředky možného řešení takto vytyčeného cíle. Romská problematika se na Slovensku etablovala jako dědictví osvícenských reforem, během nichž se Romové dostávají do centra pozornosti státních zásahů a regulativ. Jako objekt zájmu administrativní intervence jsou Romové definováni na základě primárně vnímané difference a apriorně přisouzených kritérií

jinakosti, které je nutné uvést v harmonický soulad se společenstvím poddanského lidu tehdejší rakouské monarchie. Kontextuálně je tato diverzita vymezována podle různých kritérií, referujících k širším ideologickým schématům, kdy Romové jsou z povahy cíle, na který moderní stát jakožto dědic osvícenského odkazu aspiruje, vnímání spíše tak, že tyto ambice Romové svou existencí a jinakostí ohrožují a devalvují. V tomto směru je potřeba popsat transformaci těchto ideologických schémat a postihnout významové diskontinuity, vázané na strukturální a významové předpoklady obsažené v tzv. cikánské otázce, které lze považovat ve vztahu k Romům jako objektu regionální rozvoje v rámci romské problematiky za konstitutivní.

3.3.1 Cikánská otázka

Počátky cikánské otázky sahají do druhé poloviny osmnáctého století a neodmyslitelně souvisejí s osvícenskými reformami rakouské monarchie. Osvícenství není jen výrazem pro zcela nový, osvícený druh racionality, ale znamená rovněž opuštění božského uspořádání společnosti a nastolení administrativního řádu podle racionálních principů. Božská přirozenost je nahrazena přirozeností lidského rozumu a plán duchovní spásy, který byl doposud doménou osobnostního rozvoje kontrolovaného církví, je přenesen pod kontrolu státní administrativy. Středověkého tématu spásy má být nyní dosaženo prostřednictvím harmonického rozvoje společnosti (Adorno 1997; Cassirer 1968).

V souvislosti s Romy platí to, na co upozornil Foucault, že s formulací osvícenského projektu začal růst prostor práv a svobod, a zároveň téměř symetricky tím vznikal prostor pro regulaci a administrativní zásahy (Foucault 2000). Těm, kterým bylo ještě na začátku osmnáctého století udělováno povolení nebo zákaz průchodu nebo pobytu v určitém městě či regionu pod pohrůžkou tělesné stigmatizace, ti, kteří byli z řad

poddanského obyvatelstva vyčleňování a ponechávání za hradbami měst, a ti, kteří byli dávání do souvislosti s tuláky a zloději, se měli, počínaje osvícenskými reformami, stát objektem regulací a administrace za účelem jejich trvalého začlenění. Jejich řekněme etnologická reflexe je budována se záměrem poznat je tak, aby tento odlišný prvek vedoucí k jejich vyhánění a stigmatizaci mohl být trvale začleněn, aby v budoucnu nepředstavoval závažný problém pro osvícenstvím stanovené cíle, a aby se stal trvale užitečným a přínosným v tomto nyní již zcela lidském díle.

Samuel Augustini ab Hortis ve své předmluvě ke statím z let 1775 – 1776, které měly přiblížit život Romů v tehdejší Uhersku, poznamenal: *„Ked' si chceme urobiť predstavu o ľude a odpovedať na otázku, či je pre štát užitočný alebo nie, treba v prvom rade zodpovedne prihliadnuť na jeho zvyky, spôsob života a prevládajúci charakter. (...) Treba preto uznať, že nie je bez užitku poznať ich prirodzené schopnosti a dobré vlastnosti, rovnako jako ich zakorenené nedostatky a neresti, čiže všimnúť si tento ľud z jeho dobrých a zlých stránok. Iba potom budeme v stave určiť, či sú potrebné a možné nejaké zlepšenia a jako sa dá odpomôcť a predísť nedostatkom a škodám, ku ktorým môže dojsť v celej krajine“*(Hortis ab 1995: 13), aby v závěru své práce konstatoval *„Ked' teda pozorujeme tento ľud v jeho takejto podobe, je nám zrejmé, že při uvedenom spôsobe života nie sú pre štát užitoční, sú preň ťarchou a vynára sa otázka, či má byť v štáte vybavenom všetkými náležitosťami ponechaný a trpený. (...) Otázka, ktorá pred námi stojí teda je čo robiť a ako pomôcť štátu při riešení tejto otázky“*(c.d. 61).

Zrodila se cikánská otázka. Romové jsou od této chvíle jednou pro vždy rozlišeni. Majoritou vnímaná problematičnost jejich existence je od této chvíle jednou provždy rozlišila a tím i definitivně oddělila od zbytku populace a zároveň i od zlodějů a tuláků, s nimiž byli navzdory jinému

pojmovému označení Cikán významově spojování po celý středověk. V této době, kdy ab Hortis formuloval své ptaní po Cikánech, je stanoven koncept, jehož výrazem má být nadále Neocolonorum a již nikoliv Cikán. Tedy Neubauer-nový sedlák respektive Nový Maďar-Ujmagyarok, který akceptuje usedlý způsob života a bude se nadále věnovat řemeslné a zemědělské činnosti tak, aby zavržením svého neřestného života se stal oním užitečným poddaným, aniž by byl nadále v pozornosti státní administrativy.

Důsledkem těchto reformních opatření je však paradoxně jeho opak. V osvícenství konstituující se cikánská otázka ustanovuje problém vyšší úrovně a je vzhledem k stanovenému cíli spíše kontraproduktivní. Konkrétním důsledkem tohoto konceptu je potvrzení ve středověku konstituovaného vztahu kontroly a dominance, tedy toho vztahu, který měl potenciál zamezovat přístupu Cikánů do určitého města či regionu, nyní aspirující na jejich začlenění.¹⁰ V rozmezí let 1775-1893 se konstitovalo na úrovni státu v řešení této cikánské otázky několik základních schémat, omezujících se na soupisy romských obyvatel, udělování domovského práva a možnost odebrání romských dětí, které přetrvaly v následujících obdobích (Tkáčová 2002: 31-42).

K prvním soupisům došlo již na základě osvícenských reforem. Ty se vztahují k části obyvatel, jejichž jinakost je vnímána podle několika referenčních kritérií, která se později stanou součástí významového potenciálu pojmu Cikán, kdy byly zkombinovány určité vizuální fyzické rysy s určitými znaky životního stylu. Tyto dominantní charakteristické oblasti, které se stanou určujícími pro další romistická studia, stanovil sám ab Hortis zmiňovanou sérií statí. Právě soupisy jsou jedním

---

¹⁰ Na druhou stranu se obecně oceňuje, že prostřednictvím těchto osvícenských reforem se dosáhlo usazení části romského obyvatelstva monarchie, které je vnímáno jako nezbytný předpoklad asimilace resp. integrace.

z činitelů, ustavujícími vztah kontroly a dominance, vynucujícími a potvrzujícími na úrovni státu jinakost, která bude již natrvalo spojována s těmi, jež byli označováni jako Cikáni. Završením této tendence je vznik nových národních států po skončení první světové války.

Osvícenská ambice v těchto nových státech trvá, humanistický univerzalizmus je však nahrazen nacionálním partikularismem obrozeneckého devatenáctého století, kdy veřejný prostor je především prostorem národním, z něhož jsou menšinové národy a národnosti vylučovány. Za určitý vrchol ve vztahu k Romům lze chápat vládní nařízení o cigánských legitimacích z roku 1928, kterému lze rozumět jako formálnímu vymezení cikánské národnosti (Kolářová 2002: 43-52). Prostřednictvím těchto legitimací byla formalizována odlišnost, která bude trvale podle různých kritérií identity vztahována k rase, národu, národnosti, etnicitě. Zásadní posun spočívá v tom, že to, co je ab Hortisem téměř dvě století před Boasem spojováno se způsobem života, bude již nadále trvalou součástí romské identity. Paradoxně tak způsob odstraňování těchto specifických a nežádoucích prvků, vytyčených osvícenskými reformami, přispěl k naturalizaci znaků, které se stanou integrální součástí romské identity, a k definitivnímu stanovení a potvrzení hranic mezi Romy a těmi ostatními.

Vedle soupisu cikánských obyvatel je dalším způsobem kontroly udělování domovského práva, které je v úzkém vztahu se získáváním občanství zejména podle rakouského zákona 105/1863 a uherského zákonného článku V/1876, L/1879, XXII/1886 a 222/1896 (Tkáčová 2002: 35). Oproti soupisu, kterým státní administrativa dostávala pod přímou kontrolu část obyvatel monarchie, umožňoval zejména posledně uváděný zákon vysokou benevolenci v udělování, respektive případném zamítnutí domovského práva, čímž byla získána především efektivní kontrola nad

romskou populací na lokální úrovni. Existence domovského práva se tak stala jedním z nástrojů, který systematicky znemožňoval realizaci reformami stanoveného cíle a podporoval především segregáční tendence na straně lokální majority, jejíž kořeny souvisí se středověkou praxí, a od které se osvícenství prostřednictvím reformy snažilo oprostit.

Konsekvencí osvícenských reform ve vztahu k Romům je ustanovení účinného vztahu kontroly a dominance, prostřednictvím kterého si administrace slibovala především standardizaci chování jako nezbytného předpokladu plného začlenění romských obyvatel. Kromě toho během devatenáctého století k těmto tendencím přibyla homogenizace, kdy osvícenský univerzální koncept byl definitivně nahrazen konceptem národní jednoty, ze kterého na jedné straně byli Romové vyloučeni, na straně druhé jim byla v duchu této homogenizační tendence vnucena specifická identita, posuzovaná dále podle různých referenčních kritérií, která se ve středoevropském regionu v souvislosti s tématem skupinové identity ještě objeví. Výsledkem těchto tendencí je ustanovení interdiskursivně sdíleného významového potenciálu pojmu Cigán, který referuje ke dvěma dominantním oblastem. První z nich je vztahována k asociálnímu a pomezí kriminality, které jsou v trvalé pozornosti státu za účelem jejich odstranění. Základním kritériem v tomto směru je modernost stále více v úzkém vztahu k ekonomické prosperitě. Druhá oblast je spojena s tématy, upřednostňujícími tradici a jazyk, souvisejícími s formováním národopisu a folkloristiky, která se posléze stanou zdrojem pro romské emancipační hnutí, kde explanačním schématem odlišnosti bude jazyk a důraz na původnost jako konstitutivní prvek etnické identity a odlišnosti. V rámci těchto linií se pracuje s několika „fundamenty“, z nichž dva jsou dominantní - romské kočování a romský jazyk, a spory kolem nich jsou určující v dalších postojích k cikánské otázce, které se objevily po druhé světové válce

3.3.2 Reformulace cikánské otázky a konceptuální spor v poválečném období

Poválečné období se vyznačuje silnou centralizací státní správy, kdy se konstitoval podobný typ vztahů s obdobnými aspiracemi jako v případě habsburské osvícenské monarchie. S ambicí odstranit minulé křivdy, zejména po negativní zkušenosti s židovskou a romskou genocidou, centralizovaný stát v souvislosti s Romy obnovil vztahy kontroly a dominance, které se staly efektivními v prosazování státních zásahů a regulativ k nyní již jasně definované skupině obyvatelstva, na jejímž základě v úzkém vztahu k marxistické ideologii vznikly nové strategie a způsoby řešení osvícenstvím vznesené cikánské otázky.

Bezprostředně po roce 1945 byla sestavena meziresortní komise, z jejíhož podnětu byla cikánská otázka vyprofilována na čtyři základní podotázky: a) otázku vhodného ubytování a stravování; b) otázku pracovního zařazení všech zdravotně způsobilých cigánů a osob po jejich způsobu žijících; c) otázku výchovy dětí a dospělých; d) otázku zdravotně-policejního dohledu o zachování nejnужnější hygieny a pořádku (Jurová 1996: 122). Nalezení způsobu řešení takto přeformulované cikánské otázky spadalo až do roku 1956 na celostátní úrovni do kompetencí ministerstva vnitra a ministerstva informací a osvěty. Role těchto ministerstev je pro další způsob řešení cikánské otázky zcela zásadní, neboť na pozadí konceptuálních sporů těchto ministerstev byl navržen způsob, z jehož perspektivy bude prakticky až do druhé poloviny devadesátých let dvacátého století cikánská otázka interpretována.

Ministerstvo vnitra se ve své zprávě zaměřilo na asociální a kriminální aspekty, jako je nedodržování povinné školní docházky, alkoholismus nebo prodej potravinových lístků. Za velice závažné bylo považováno kočovnictví a zcela nevyhovující bytové podmínky. Vedle toho

ministerstvo vnitra zdůrazňovalo princip rovnosti před zákonem a jakékoliv snahy o diskriminaci. Zároveň si všimlo, že sledovaná skupina označení „cikán“ vnímá jako urážku a navrhuje v úředním styku používat název „osoba cikánského původu“ (Jurová c. d.: 172-174).

Protikladem tohoto dokumentu je zpráva ministerstva informací a osvěty, která se kriticky vymezovala proti zprávě ministerstva vnitra. Podle ministerstva informací a osvěty se snažilo ministerstvo vnitra soustředit pouze na represivní řešení, ze kterého se vytrácí výchovná dimenze. V tomto směru ministerstvo informací a osvěty navrhlo alternativní řešení. Těžiště řešení cikánské otázky se principiálně snaží přesunout na školský systém a osvětovou práci, které měly fungovat jako prostředek ke zkulturnění zaostalých cikánů. Rovněž se kriticky staví vůči nahrazení pojmu „cikán“ označením „osoba cikánského původu“ se zdůrazněním, že cikáni se za svůj původ nestydí a naopak ministerstvo v tomto spatřuje obrovský prostor pro případnou osvětovou činnost namířenou směrem k veřejnosti (Jurová c.d. 176-179).

Jádro sporu tak spočívá v diskusi nad uznáním nebo zamítnutím již dříve homogenizované a prakticky státem vynucené romské odlišnosti, vyúsťující v požadavky na vytvoření územně samosprávných celků v čele s „vyspělými“ Romy jako nezbytným předpokladem národního sebevymezení a sebeuvědomění. Koncept ministerstva vnitra nestojí na chápání cikánské otázky v intencích národa (resp. zdůraznění identity), ale snažil se ji definovat v socioekonomických termínech s důrazem na překonání zaostalostní úrovně, která je v úzkém vztahu s úrovní vzdělanostní. V celé diskusi nejde ani tak o to, že by nacionalizace Romů fakticky znamenala vytvoření územně samosprávného celku v čele s romskou intelektuální elitou, i když takové náznaky s propracovanou argumentací na stalinskou národnostní politiku zcela jistě existovaly

(Jurová 1993:30), ale spíše jde v tomto sporu o důraz na složky významového potenciálu standardizačními a homogenizačními tendencemi naturalizovaného pojmu cikán.

Bezprostřední význam meziresortní diskuse spočívá v tom, že stála u zrodu sporu o národní emancipaci resp. nacionalizaci Romů, která během šedesátých a sedmdesátých let přerostla do odborné úrovně. Strategii nacionalizace Romů lze interpretovat jako snahu překlenout důraz na stereotypně vyzdvihované negativní vlastnosti nikoliv tím, že se nahradí pojem cikán označením osoba cikánského původu, aby bylo formálně dosaženo rovnosti před zákonem, ale snaží se klást důraz spíše na jejich zejména jazykovou odlišnost, kterou Hübschmanová využívá jako argument pro možnou etnickou emancipaci Romů (Hübschmanová 1970:105-119).

Oproti tomu rétorika na straně asimilačního postupu přisuzuje Romům jistou míru autonomie, která je však posuzována z marxistického konceptu dějin. Ve zdůvodnění tohoto přístupu zastánci asimilace provedli pojmový trik v rozlišení mezi národností a národnostní menšinou. Národnost je vztažena ke skupině lidí sdílející společný jazyk a území, která dosáhla z perspektivy historicko-společenského vývoje vývojového stupně feudalismu. Národnostní menšině je rozuměno jako vklínění do etnicky cizího celku, která se od svého etnického celku odtrhla v určitém čase, když se na vývojovém stupni feudalismu nebo kapitalismu dostala na úroveň národa nebo národnosti. Cikány lze z této perspektivy vymezit jako etnickou diasporu a je vedena paralela mezi romskou a židovskou diasporou, jejímž sjednocujícím kritériem je konzervativní, zastaralé a zpátečnické náboženství, které umožňuje Židy vymezit jako skupinu navzdory změnám, ke kterým dochází na socio-ekonomické úrovni. Obdobně je to s Cikány, kde jednotícím kritériem je jazyk, který figuruje

jako přežitek obdobně jako v židovské diaspoře zmíněné náboženství, znemožňující efektivní integraci cikánů do společnosti (Horváthová 1960: 240-254).

Právě v tomto bodě je patrné, že celý spor o tzv. nacionalizaci Romů lze chápat jako spor o jazyk. V obou případech je jazyku přiznána hodnota znaku, který charakterizuje Romy jako skupinu. Odlišnost spočívá pouze ve vnímání jeho potenciálu a významu v rámci řešení cikánské otázky. Z perspektivy zastánců asimilačního přístupu je romský jazyk charakterizován termínem přežitek a Romové jsou vztaženi k vývojovým stupňům odpovídající rodové společnosti. *„(...) cikánský jazyk se nikdy nekonstituoval jako jazyk spisovný a nebyl tak vytvořen jazykový usus, (...)oddělení cikánského společenství od produktivní společenské výroby působilo i na stagnaci jazyka a způsobilo, že cikánský jazyk se v podstatě neobohacoval“* (Nováček 1968:40). Vítězstvím asimilační doktríny bude romská zaostalost poměřována evolučním kritériem, kdy veškeré aspekty romského života budou moderností hodnoceny jako přežitky. Cikánská otázka vždy byla a zůstala otázkou zaostalosti. To, co však bylo pro ab Hortise především otázkou zaostalosti morální, pro rasový koncept zaostalostí rasovou, nyní od druhé poloviny padesátých let dvacátého století začíná být především otázkou socioekonomické zaostalosti. *„Co je tedy cikánská otázka? Její podstatou je rozpor mezi způsobem výroby a zároveň vysokou kulturní úrovní socialistické společnosti na jedné straně a mimořádně nízkým stupněm společenského života obyvatelstva cikánského původu, projevující se v nerozvinutých formách zařazení do společenské výroby, v zaostalém stavu jeho hmotné a duchovní kultury, v značně zanedbaném způsobu života většiny cikánů na straně druhé. Tento rozpor lze řešit jen uvědomělou, plánovitě prováděnou politikou asimilace; to znamená, umožnit přechod cikánů do vyššího sociálního a kulturního*

prostředí, splynutí s jeho sociální strukturou a kulturní úrovní“ (Sus 1961:11).

3.3.3 Strategie řešení

Vítěznému konceptu odpovídá i návrh způsobu řešení, který vychází z rámcového dokumentu *Zásadní směrnice o práci mezi cikánským obyvatelstvem ČSR* z dubna 1958. Základní zásadu, kterou se směrnice snaží uplatňovat, je rovnost před zákonem a vyhnout se jakýmkoliv náznakům diskriminace. Zároveň romské obyvatelstvo na základě výsledku konceptuálního sporu podle směrnic netvoří žádnou národnost. Cikánské obyvatelstvo je definováno jako *„(...) skupina lidí žijících rozptýlene na celom území republiky, ktorým vinou útlaku a prenasledovania predchádzajúcimi vladnucimi triedami boli vtlačené charakteristické rysy spôsobu života a ľudských pováh (...), ktoré je nutno v procese socialistickej výchovy odstraňovať“ (Jurová 1996: 467).*

Vedle toho je provedena klasifikace takto vymezeného cikánského obyvatelstva, dělíci je na **usedlé, polousedlé a kočovné** cikány. Základním kritériem sociokulturní zaostalosti je míra kočování.¹¹ Zároveň každý typ je vztažen k určité problematice oblasti. Za nejméně problematické jsou považováni usedlí cikáni a jsou poměřováni stálým bydlištěm a stálým zaměstnáním. Na druhou stranu jako nejproblematictější skupina jsou vnímáni kočovní cikáni navzdory tomu, že jim přiznán statut nejmenší skupiny (cca 7000-8000 členů). Tato skupina je vnímána jako nejzaostalejší a je spojována s trestnými činy,

---

¹¹ V tomto směru je zajímavé, že již o tři roky dříve provedl jistý ředitel školy v Šarišských Lúkách v souvislosti s mapováním situace výchovné práce mezi cikány zajímavou typologií, kterou rozdělil cikány na panské (také městské nebo muzikanty), cikány usedlé na konci dědin a na vandrové cikány. Takto rozdělené typy následně vztáhnul ke konkrétní povahám a fyziognomii. Navíc díky výše uvedeným vlastnostem tyto typologie disponují odlišnou dynamikou ve vztahu k završení cikánské otázky (Jurová 1996: 34). V této souvislosti se dá předpokládat, že zmíněná typologie referuje k dosud zcela běžné klasifikaci Romů v každodenní sociální praxi.

krádežemi, podvody, žebráním apod. Naproti tomu zaostalost polousedlých cikánů je vztahována ke způsobům bydlení, hygieně, stravovacím návykům a jsou vnímáni jako přenašeči infekčních chorob (c.d. 467).

Způsob řešení reformulované cikánské otázky na základě výsledků konceptuálního sporu se v zásadě omezoval na zapojení do pracovního procesu. Již od počátku padesátých let měla rozsáhlá industrializace země sloužit jako způsob odstraňování kulturní a sociální zaostalosti. Především slovenští Romové se tak stali výhodným lidským zdrojem, prostřednictvím kterého měl být tento záměr zajištěn. Zákon o trvalém usídlení kočujících osob z roku 1958 lze v tomto směru chápat jako reakci na státem iniciovanou vysokou mobilitu především slovenských Romů. Romové tak začali díky rozsáhlým pracovním pobídkám, které byly na slovenské straně hojně zneužívány, korelovat s částí významového potenciálu pojmu Rom, zdůrazňujícího kočování, jež je od osvícenství vnímáno jako vysoce rizikové a nežádoucí. Následná restriktivní opatření realizovaná prostřednictvím soupisů, které měly za důsledek především porušení ministerstvem zdůrazněné zásady rovnosti před zákonem, vedly k situacím, kdy bylo v prešovském a košickém regionu v rámci soupisů evidováno přes devatenáct tisíc Romů, tedy řádově dvakrát více než jich bylo v evidenci před aplikací zákona (Jurová 1993:61).

Vlastní realizace řešení cikánské otázky byla svěřena zvláštní komisi při úřadě předsednictva vlády. Odpovědnou osobou za realizaci byl tajemník ministerstva školství a kultury. A podle Jurové byla tato komise zejména díky absenci pravomocí a neakceptování jejích rozhodnutí ostatními resorty v roce 1962 rozpuštěna (Jurová 1993: 54). Díky tomu se konkrétní výsledky omezily na publikování směrnic a zásad jako byly *Směrnice o výchově a vyučování cikánských dětí* nebo metodický

materiál *Odstraňujeme sociální a kulturní zaostalost občanů cikánského původu*.

3.3.4 Romské osady

Díky neúspěchům v prosazování komplexního řešení cikánské otázky se na konci padesátých let začaly profilovat romské osady jako dominantní téma, které se od poloviny šedesátých let stalo trvalou součástí cikánské otázky slovenského regionu. Romské osady byly ztotožněny s typem polousedlých cikánů. Z hlediska vytyčených společenských priorit představovala pro stát tato skupina vhodný potenciál jak řešit reformulovanou cikánskou otázku. Jednak romské osady vzhledem k jejich počtu disponovaly velkým množstvím nekvalifikované pracovní síly. Zároveň si stát sliboval, že umístěním obyvatel romských osad do pracovního procesu se vyřeší problém nevhodného bydlení a rizika přenosu nakažlivých nemocí. V tomto směru byly vypracovány parametry, prostřednictvím kterých byla poměřována úroveň osady. Hodnocena byla a) lokace osady; b) obydlí; c) hygiena a bydlení; d) zásobování vodou a e) odstraňování odpadních látek (Jurová 1996: 404-409).

Od poloviny šedesátých let výše uváděná kategorizace Romů prošla výraznou revizí, jejímž výsledkem je nové klasifikační schéma. Typologie nadále neměla být prováděna podle toho, zda se jedná o usídlené nebo kočovné cikány, ale podle toho, zda jsou zapojeni do výrobního procesu. První skupinu tvoří cikáni, kteří nežijí v cikánském soustředění a mají základní pracovní a hygienické návyky. Z hlediska záměru řešení cikánské otázky rizika této skupiny spočívala především v recidivě cikánských návyků. Druhou skupinou jsou osoby cikánského původu, které mají veškeré předpoklady dostat se z cikánského soustředění, splňují požadavek pracovního poměru, aspirují na vlastní byt a dodržují

základní hygienické zásady. Obecným problémem bylo, že takto klasifikovaná skupina byla strhávána zpět svým okolím. Tato skupina z hlediska komplexního řešení měla nejlepší předpoklady pro plánovaný rozptyl. Třetí skupina byla hodnocena jako nejzaostalejší, vyznačující se typickým cikánským životem. V této souvislosti je zajímavé, že do této skupiny byli řazeni vedle sebe příživníci, zloději, chronicky nemocní lidé, debilové a důchodci (Jurová 1996: 824-833). Předmětem komplexního řešení organizovaného rozptylu se staly především poslední dvě skupiny, které byly navzdory klasifikačnímu kritériu ztotožněny právě s obyvateli zmíněných romských osad.

Na státní úrovni byl v polovině šedesátých let rozpracován časový harmonogram likvidace romských osad a jeho zajištění související s nuceným rozptylem do konkrétních krajů České republiky. Následně vzniklý spor mezi českou a slovenskou stranou a především nedostatečné finanční pokrytí celého programu přispělo k tomu, že veškeré další projekty, které byly v rámci rušení romských osad prováděny, se omezovaly na budování funkční infrastruktury v areálech romských osad, které ve svém důsledku stvrzovaly lokaci stávajících osad a vytvořily předpoklad, aby se existence romských osad stala jednou z nejproblematičtějších oblastí Slovenska na konci dvacátého a začátku jednadvacátého století.

Samotná neefektivnost nově nastaveného rámce byla potvrzena vládním usnesením č. 384/1968 a státem garantovaný rozptyl byl de facto zrušen, aby byl vzápětí zejm. pod tlakem výše zmíněné etnické emancipace, sahající na počátek šedesátých let, nahrazen realizací nového programu. Pojem asimilace z oficiální rétoriky vymizel a byl nahrazen korektnějším pojmem integrace, kdy záměr však zůstal stejný. Eliminovat nežádoucí způsob života klasifikovaný jako zaostalý a

pozvednout jasně definovanou skupinu obyvatel na vyšší úroveň. Tento nově naformulovaný program dostal konkrétní podobu v *Koncepci všestranné společenské a kulturní integrace všech Romů* z roku 1972 (Jurová 1993: 93).

Obecně v sedmdesátých letech nejde ani tak o novou revizi cikánské otázky, kde přetrvávají stará témata k řešení, ale je zde patrný důraz na cílenou státní finanční podporu. Jako relativně nové téma, které se stává součástí cikánské otázky, je problém vysoké porodnosti. V této perspektivě státní politiky porodnosti stát uplatňoval dvojí strategii. Na jedné straně stát vytváří stimulační rámec k růstu porodnosti. Na straně druhé k části obyvatelstva uplatňuje finančně motivovanou sterilizaci žen. Vedle toho stát finančně přispívá na zařízení bytu, ošacení etc. Výsledkem je aspirace státu na kontrolu porodnosti části obyvatelstva. Tuto politiku ve srovnání s postoji státu vůči ostatním národnostem lze chápat nejen jako výraz snahy o pozitivní diskriminaci, ale především jako snahu o budování vztahu závislosti na finanční podpoře státu s eugenickými rysy, která přetrvala na Slovensku prakticky až do počátku roku 2004. Bezprostředním výsledkem uplatňované politiky sedmdesátých let je tak redukce cikánské otázky převážně na téma romských osad a budování vztahu závislosti na finanční podpoře státu, posuzované z perspektivy sociokulturní zaostalosti, která přetrvala přes léta osmdesátá a stala se integrální součástí způsobu řešení romské problematiky rozvíjené v devadesátých letech minulého století.

3.3.5 Národnostní garance jako předpoklad rozvoje Romů a vytváření paradoxu jeho řešení

Bezprostředně po listopadových událostech roku 1989 začalo být postavení Romů posuzováno z perspektivy lidských práv v úzkém vztahu na zpracovaný dokument *Charty 77 O postavení cikánů-Romů v Československu* uveřejněný v roce 1978. Obecně se polistopadové období snaží o nápravu lidsko-právního a národnostního deficitu vůči Romům. Romům je přiznán etnický respektive národnostní status. Na celostátní úrovni mělo být garantem uveřejnění *Zásad vlády České a Slovenské Federativní republiky k romské menšině* v roce 1991. Stát se především zavazoval zajistit rovnost všech národností a vytvořit podmínky nutné k dosažení všestranného **rozvoje Romů**, jejichž konkretizace měla být zpracována na úrovni jednotlivých resortů (Šebesta 2003: 46-47).¹²

Obdobná pracovní skupina, která působila na federální úrovni, byla vytvořena i na úrovni slovenské vlády. Na jejím podkladě byl vypracován strategický dokument *Zásady vládnej politiky k Rómom a ich rozpraocvanie v rezortoch školstva, mládeže a športu, kultúry a sociálnych vecí a financi*. Zásady jsou rozvržené do etnické oblasti, do oblasti sociální, kulturní a vzdělanostní, i do oblasti ekonomického zabezpečení. Zásady k první oblasti se snaží především garantovat v právním systému Romy jako národnost a zabezpečit jejich politickou a právní rovnoprávnost. Konsekvencí této zásady je především státní garance svobodného se přihlášení k národnosti a důsledné zamezování

---

¹² Ve srovnání s předešlým obdobím se jedná o výraznou změnu ve vymezení romské problematiky. Na státní úrovni se upustilo od konceptu zaostalosti romského obyvatelstva a připustila se možnost, že situace Romů může být výsledkem segregační strategie, díky níž se nemohli a nemohou rozvíjet. Užití pojmu rozvoj je v tomto směru významné, neboť s sebou nese předpoklad, že pokud v opatřeních odstraníme bariéry, které vedly k segregaci a druhořadému postavení Romů, lze vytvořit kontext, v němž Romové začnou naplňovat svou přirozenou potencialitu. Nezdopovězenou otázkou, která trvá, je, co touto přirozenou potencialitou je nebo má být.

jakékoliv diskriminační praxe. Zásady v oblasti sociální, kulturní a vzdělanostní vytvářejí rámec možných témat, které jsou v souvislosti s Romy chápány jako problematické. Zásada rovnosti před zákonem jednoznačně zdůrazňuje rovnost v přístupu vůči Romům v rámci státní politiky. V oblasti ekonomického zajištění zásady předpokládají přesunutí těžiště finančního zajištění ze státu na mezinárodní organizace, zahraniční sponzoring etc. Zároveň však zásada dosti paradoxně, vzhledem k důrazu na zapojení zahraničních donorů na řešení romské problematiky, doporučuje na státní úrovni nevydělávat zvláštní fondy na řešení problémů spojených s Romy tak, aby nedocházelo k zvýhodňování jedné etnické skupiny na úkor jiných (Zásady vládní politiky k Rómom a ich rozpraocvanie v rezortoch školstva, mládeže a športu, kultúry a sociálných vecí a financi).

Jinými slovy, uveřejněním zásad, kdy romská problematika jako téma byla vztáhnuta především do rámce sociální politiky, slovenská vláda vytvořila paradox, zdůrazňující nutnost garantovat práva romské menšiny na jedné straně, zároveň však na straně druhé, oproti vlastním důvodům záměru, doporučuje řešit problém jako problém sociálně slabých, nikoliv jako problém, jehož důvody mohou být spojeny primárně s etnickou diskriminací. Tento paradox v kombinaci s nacionalizujícími tendencemi, kdy představa demokratizace společnosti byla redukována na vůli většiny resp. většinového národa, vyvíjející poměrně silný tlak na přizpůsobení resp. asimilaci Romů, byl obsažen rovněž v konkrétních politických opatřeních, následujících po rozdělení federace, a přispěl výrazně k jejich nefunkčnosti.

Konkrétně byl v roce 1995 zřízen Úrad splnomocnenca vlády SR pro riešenie problémov občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc. Osobitná pomoc je definovaná statutom zplnomocnenca jako pomoc, která má

směřovat k zaměstnanosti, sociálním, bytovým, výchovným, zdravotním a hygienickým problémům, tedy tématům, která stála na samotném počátku reformulace cikánské otázky na konci čtyřicátých let (Štatút splnomocnenca vlády Slovenskej republiky na riešenie problémov rómskej menšiny 1999 In: Šebesta 2003: 111-113). Právě proklamovaným důrazem na zamezení preferování jedné etnické menšiny před druhou zmizela etnická dimenze romské problematiky a z definice státní politiky vůči Romům se z Romů stali sociálně slabí. Tendenci odpovídá i vytyčení staronových způsobů řešení, které jsou integrální součástí romské problematiky od padesátých let. Důsledek je patrný na obsahu dokumentu *Návrh úloh a opatrení na riešenie problémov občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc* vládního zplnomocněnce pro rok 1996, kde Romové jsou hodnoceni, byť jen implicitně, jako nepřizpůsobiví občané (c.d.: 46-47).

Tato praxe je umocněna faktem, že s rozdělením federace narostla na Slovensku nezaměstnanost. V případě romských osad dosáhla úrovně téměř sta procent. V kontextu posilování slovenské státnosti, která se stala především bojem o národní stát, zůstal znepokojivý především, stejně jako pro předlistopadové vlády, rapidní populační růst, narušující již tak ohrožovanou slovenskou národní homogenitu. V kombinaci s přetrvávajícím štědrým sociálním státem, jehož finanční prostředky se díky vysoké nezaměstnanosti na straně Romů staly jediným zdrojem příjmů, rozsáhlou romskou migrací od roku 1997 a se spornou politikou Mečiarovy vlády, kdy Slovensku hrozily rozsáhlé mezinárodní sankce (znemožnění vstupu do NATO a EU,) byli Romové vnímáni jako skupina obyvatel, která nejen ohrožuje národní homogenitu slovenského státu, ale i jako skupina obyvatel, která znemožňuje vstup do mezinárodních struktur. A v tomto směru lze druhou polovinu devadesátých let jednoznačně chápat jako výrazné vyhrocení negativních postojů na straně slovenské majority vůči Romům.

3.3.6 A zase osady

Zmíněným tendencím v druhé polovině devadesátých let odpovídala i konkrétní realizace *Koncepčných záměrů vlády SR na riešenie problémov Rómov v súčasných spoločensko-ekonomických podmienkach* z roku 1998. Primárním problémem se stala nízká úroveň bydlení, kterou lze interpretovat především jako opětovně naformulovaný problém romských osad. Kvůli rapidnímu nárůstu nezaměstnanosti se Romové ocitli během devadesátých let hermeticky uzavřeni v romských osadách. Osady byly opět vnímány jako potenciální riziko, které ohrožuje zdraví slovenských občanů. Příčiny byly spatřovány především v naprosto nevyhovující infrastruktuře romských osad. V roce 1998 byl schválený *Rozvojový program bytové výstavby* na rok 1998, který principiálně vycházel z pilotních projektů (nicméně sporných projektů) financovaných Ministerstvem výstavby a regionálního rozvoje SR realizovaných v letech 1996-1998 v obcích Spišská Nová Ves, Fil'akovo, Nálepko, Egreš, Rimavská Seč (Šebesta 2003: 49). Situace romských osad byla umocněna povodněmi v létě 1998, které postihly především východoslovenské romské osady. Klíčovost těchto povodní navzdory jejich tragičnosti je především v tom, že problém romských osad upoutal pozornost mezinárodní veřejnosti a různých humanitárních organizací a ukázal finanční nereálnost a nesmyslnost vládou schváleného rozvojového programu. Další význam povodní spočívá v tom, že jako problém nebyla vyhodnocena nedostatečná infrastruktura romských osad, ale jejich samotná existence, poukazující na základní defekty v dosavadních řešeních romské problematiky. Od tohoto okamžiku, zejména díky povodním, začíná převládat tendence, díky níž jsou osady vnímány spíše jako výsledek segregační praxe resp. marginalizace podle etnického klíče.

3.3.7 Formulování strategie a vztahení romské problematiky do oblasti regionálního rozvoje

Jasně deklarovaným cílem z voleb vzešlé Dzurindovy vlády bylo v souvislosti s romskou problematikou vytvoření účinného rámce, který by napomohl integrovat romskou menšinu. Na úrovni vlády došlo k restrukturalizaci, v jejímž rámci byl zřízen post místopředsedy vlády pro lidská práva, menšiny a regionální rozvoj a byl zrušen post zplnomocněnce vlády pro občany, kteří potřebují osobitnou pomoc a nahrazen úřadem zplnomocněnce vlády pro řešení problémů romské národnostní menšiny, který byl organizačně začleněn do struktury vlády SR. Na pozadí diskuse mezi jednotlivými resorty a krajskými úřady vláda vypracovala *Stratégii vlády SR na riešeni problémov rómskej národnostnej menšiny a súbor opatrení na jej realizáciu* (Kotvanová, Szép 2003:55-56).

Strategie v řešení romské problematiky stanovuje několik tradičních prioritních oblastí, z nichž dominantní je vzdělání a oblast bydlení. Skutečný význam strategie však spočívá v přenesení jednotlivých kompetencí z úrovně státu na úroveň samosprávy a definování **romské problematiky jako součásti oblasti regionálního rozvoje**. Takto vytvořený rámec je ve své zásadě decentralizovaný, kdy stát zodpovědnost za jednotlivá řešení přenáší na úroveň vyšších územních celků (VÚC). Role státu v tomto směru spočívá zejména ve vytváření dlouhodobých koncepčních záměrů v oblasti vzdělání, kde se ve strategii zavazuje přijmout dlouhodobou koncepci na období nejbližších 15-20 let, kde primárním předpokladem je podpora romského jazyka a kultury. **Obyvatelé romských osad jsou definováni jako romské komunity**, které jsou dávány do souvislosti především s politikou podpory rozvoje bydlení, regionální politikou a tvorbou zaměstnanosti. Strategií je jasně deklarováno, že řešení problémů romských komunit souvisí s oblastí

regionálního rozvoje. Předpokladem vytvoření takového rámce bylo posílení pravomocí místních a regionálních samospráv, odvíjející se od reformy státní správy a vzniku vyšších samosprávných celků. Samotná implementace rámcových cílů strategie má být nadále přesunuta na neziskový sektor, angažující se v řešení romské problematiky (Stratégia Vlády Slovenskej republiky na riešenie problémov rómskej národnostej menšiny a súbor opatrení na jej realizáciu I. Etapa).

3.3.8 EU, UNDP a Světová banka

Vedle samotné strategie vypracované na úrovni slovenské vlády byl přijat soubor dokumentů evropských struktur, kde byla romská problematika výslovně zmíněna v kodaňských přístupových kritériích, tak na úrovni mezinárodních organizací jako je UNDP a Světová banka. K rekonceptualizaci romské problematiky a před rokem 1990 nadefinovaných způsobů řešení dochází na průsečíků těchto strategických dokumentů, jejichž primárním rysem je kombinace sociální a etnické problematiky s problematikou ekonomickou. Klíčovými dokumenty jsou v tomto směru *Slovak Human Development Reports* zpracovávané Centrem pro hospodářský rozvoj, které vytvářejí obecný background pro detailnější analytické studie zpracované UNDP ve vztahu k romské problematice, jako je *Avoiding the Dependency Trap* z roku 2002 pro země střední a východní Evropy. Vedle toho UNDP figuroval jako zadavatel pro výzkum a zpracování *Roma Regional Human Development Report* pro slovenský region zpracovaný Michalem Vašečkou z Institutu pro veřejné otázky rovněž z roku 2002. Vedle těchto dokumentů Světová banka v roce 2000 vypracovala dokument *Roma and the Transition in Central and Eastern Europe* s podtitulem *Trends and Challenges* doplněný v roce 2002 o *Poverty and Welfare of Roma in the Slovak Republic*, zaměřující se výhradně na problematiku Romů ve Slovenské republice.

Zmíněné dokumenty lze chápat jako komplementární. Společným jmenovatelem je důraz na jasné rozdělení kompetencí mezi vládou a NNO, které je nezbytným předpokladem pro spolufinancování rozvojových projektů ze strany mezinárodních organizací. Základní tendencí je vymezení romské problematiky jako problému chudoby. Dokumenty, zejména prostřednictvím statistických zjištění, si všímají, že romské obyvatelstvo střední a východní Evropy tvoří sociální dno. V čem se tyto rámcové dokumenty liší, je v intenci na etnický aspekt romské problematiky. Zejména dokumenty přijímané na úrovni UNDP etnickou dimenzi z počátku přehlížejí. Ve *Slovak Human Development Report* (slovensky Národní zpráva o lidskom rozvoji Slovenská republika) z roku 1995 jsou Romové zmiňováni v národnostním složení SR a ačkoliv jsou dokumentem vnímáni jako problematická skupina, není jí v analytických částech věnována bližší pozornost. Teprve až v *Národné zpráve o ľudskom rozvoji* z roku 2000 je uveřejněna kapitola, zaměřující se detailněji na podoby chudoby na Slovensku.

Chudoba je zde vymezena vágně na Konopáskově teoretické bázi spojené se sociální exkluzí a je charakterizována prostřednictvím synonym jako je sociálně slabý a hmotná nouze, které jsou ukotveny a vymezeny slovenským právním systémem. Základní tendencí je spoludefinovat chudobu termínem *underclass* jako nový – specifický druh chudoby spojený se ztrátou zaměstnání, v jejímž důsledku vznikají tzv. *underclass ghetta* severoamerických měst, která jsou v textu analogicky vztažena k romským osadám (Národní správa o ľudskom rozvoji Slovenská republika 2000:81-82). Ačkoliv v části nazvané *Feminizácia chudoby* je zdůvodňována chudoba žen s důrazem na nerovné a diskriminační postavení žen na trhu práce (Národní správa o ľudskom rozvoji Slovenská republika 2000: 85), v samotné kapitole zabývající se chudobou Romů je základním explanačním rámcem pro zdůvodnění

chudoby Romů na Slovensku zdůraznění civilizační odlišnosti (Národní správa o ľudskom rozvoji Slovenská republika 2000: 93). Základními referenčními charakteristikami, přes zdůrazněnou specifikou Romů jako národnostní menšiny, kde je tendence pod vlivem špatné tzv. sociálně-ekonomické situace Romů opustit od klasifikace Romů v termínech etnicity a vnímat romskou problematiku jako problém sociální (Národní správa o ľudskom rozvoji Slovenská republika 2000: 93), jsou demografické údaje, sídelní struktura romského obyvatelstva a jejich závislost na sociálním zabezpečení, způsobená nedostatečným vzděláním a následnou nezaměstnaností. Romské osady s téměř stoprocentní nezaměstnaností, kde hrozí sociální dezintegrace, lze charakterizovat podle zprávy v termínech kultury chudoby.

Základní schéma konceptualizující Romy je patrné. Ačkoliv ve zdůvodnění příčin vedoucí k chudobě žen se dokument uchyluje k explanaci zdůrazňující nerovné postavení žen na trhu práce, v případě Romů se k obdobnému explanačnímu schématu neuchyluje. Naopak přebírá z šedesátých let propracovanou argumentaci pro koncept Romů jako sociální třídy, kterou ztotožní s pojmem kultury chudoby. Souvislost mezi konceptem dokumentu a zmíněnou konceptualizací ze šedesátých let a obecně neochota romskou problematiku charakterizovat v termínech etnizace chudoby jako nerovného postavení Romů ve společnosti, navzdory tomu, že jsou formálně zrovnoprávněni sérií dokumentů, je zřejmá.¹³

---

¹³ srov. například Bačová a Zel'ová 1993, Horváthová 1960 a Vašečka 1999

Romové jako sociální třída, kterou lze charakterizovat prostřednictvím termínu *underclass*, je rámcovým předpokladem i *Roma Regional Human Development Report*, zpracovaná pro UNDP Michalem Vašečkou a uveřejněná v roce 2002. Základním úskalím zde však není ani tak určitá zaujatost v diskusi kolem termínu *underclass*, kde by docházelo k nahrazení jednoho pojmu za nový – módní konceptuální pojem, ale uvedení tohoto termínu výhradně do souvislosti s romskými osadami. Dochází tak, ve snaze o redefinici romské problematiky, podněcované z úrovně mezinárodních organizací jako je OSN, k nepřímé redukci romské problematiky výhradně na problém romských osad. V dokumentu *Roma Regional Human Development Report* romské osady vystupují jako modelové situace, které podtrhují zdůrazňované specifikum. V uváděném dokumentu je zřetelná tendence vnímat Romy jako autonomní společenskou jednotku charakterizovanou termínem *tradiční*, která je explicitně konfrontována s majoritní společností. Charakteristickými atributy podle uváděného dokumentu jsou:

- život v širší rodině, kde chybí posun k nukleární rodině
- komunitně orientovaný způsob života
- absence hranic mezi soukromým a privátním (způsobená jako důsledek chudoby)
- soustředění se na přítomnost
- jasně rozdělené role v romské rodině (muž jako živitel, žena je zodpovědná za vedení domácnosti)
- velký počet rodinných příslušníků jako demografická charakteristika romských rodin
- možnost charakterizovat romskou komunitu jako neagrární společnost bez nároků na vlastnictví půdy
- odlišné vztahy a odpovědnost k vlastnictví a odlišné kulturní vzorce vlastnictví, vyúsťující do specifických sociálních struktur založených na příbuzenských vazbách

- z perspektivy vzdělání v rámci romské komunity nelze nalézt obdobné ekvivalenty.

Zapojení Romů do pracovního a vzdělávacího procesu je tak podle Vašečky z perspektivy romských životních strategií asymetrický proces (Roma Regional Human Development Report: 11).

Ve srovnání s dokumenty UNDP Světová banka poměrně zřetelněji zdůrazňuje etnický aspekt chudoby jako nerovného postavení Romů na trhu práce, které je v úzkém vztahu s úrovněmi integrace a segregace. V této souvislosti Světová banka jasně deklaruje, že povaha chudoby Romů a chudoba majoritních členů společnosti má odlišné charakteristiky. V dokumentu *Poverty and Welfare of Roma in Slovak Republic* z roku 2002 Světová banka spojuje chudobu Romů se čtyřmi základní faktory:

1. regionálními ekonomickými podmínkami
2. velikostí a koncentrací romské populace v osadách
3. hustotou romského osídlení
4. stupněm integrace a segregace romských osad a jejich vzdáleností od města/obce.

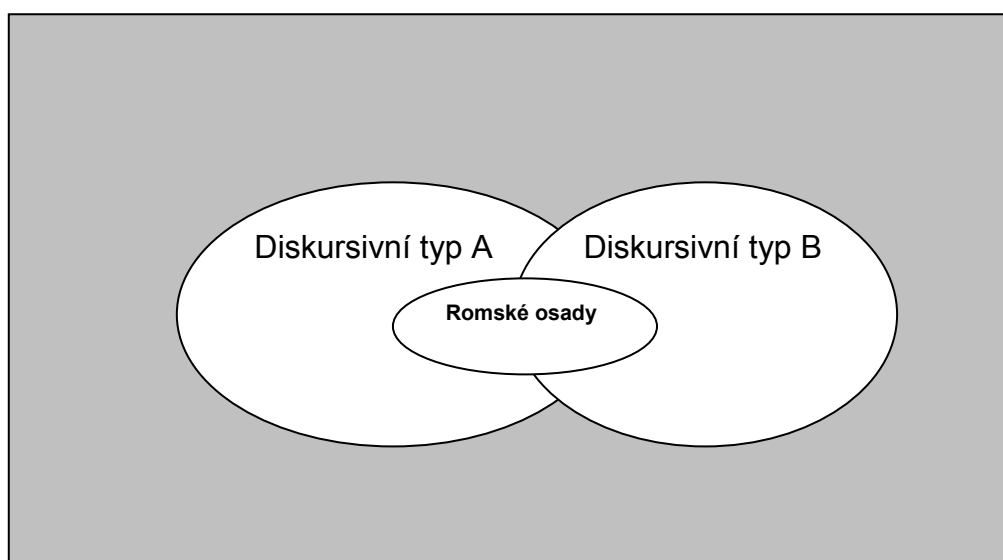
Oba dva uváděné přístupy lze chápat jako dvě alternující explanační schémata v rámci současného rozvojového diskursu ve vztahu k romské problematice na Slovensku. Zejména Vašečkovo vymezení, jakkoliv odpovídá tradiční pojmové systematizaci sociálních věd, vycházející ze základní dichotomie tradiční vs. moderní, upozorňuje na zmíněnou pojmovou past, kterou s sebou nutně nese. Jako každé systematické uchopení prostřednictvím takovýchto konceptuálních pojmů je vysoce hodnotící, přisuzující Romům na jedné straně určitou autonomii, na straně druhé devalvující jejich úroveň ve vztahu ke kritériím, kterými jsou poměřovány, v tomto případě moderností a rozvinutostí, činících tak

z nich občany druhé kategorie. Zároveň jim přisuzuje autonomii, která je, domnívám se, činěna ad hoc na základě zmíněného interdiskursivně naturalizovaného významového potenciálu Cikán/Rom, a která s sebou nese předpoklad odlišné (pomalejší) sociální dynamiky ukotvené v evolučních schématech, přehlížející alternativní pojmová vymezení, která by umožnila uchopit romskou problematiku jako interakční problém, kde konstituované vztahy kontroly a dominance, referující k určitým ideologickým schématům, nejenže konceptualizují objekt svého zájmu, jak bylo námětem této části, ale podílejí se i na jejich druhořadém postavení.

3.4 Romská problematika a pole regionálního rozvoje

Na výše uvedeném je patrné, že centrálním pojmem tzv. romské problematiky na přelomu dvacátého století je pojem „Rom“, referující ke dvěma základním významovým rovinám. Na jedné straně se tento pojem vyprofiloval do oblasti asociální, jejíž způsob řešení od padesátých let minulého století je čím dál více spojován s ekonomickou prosperitou. V tomto ekonomizujícím konceptu však vedle sebe stojí dvě alternující se schémata, která se liší nikoliv v důrazu na způsob řešení, ale spíše v samotné konceptualizaci romské problematiky. Na jedné straně stojí přístup UNDP, inklinující k chápání romské problematiky jako problému sociální třídy a jako problému chudoby, které však nerozumí jako strukturálnímu důsledku konstituovaných mocenských vztahů, ale jako problému, který je způsobený implicitním předpokladem autonomie Romů jako sociální skupiny a jejich odlišné dynamiky. Oproti tomu Světová banka chudobu vnímá jako důsledek nerovného postavení Romů ve slovenské společnosti (viz. schéma diskursivní typ A).

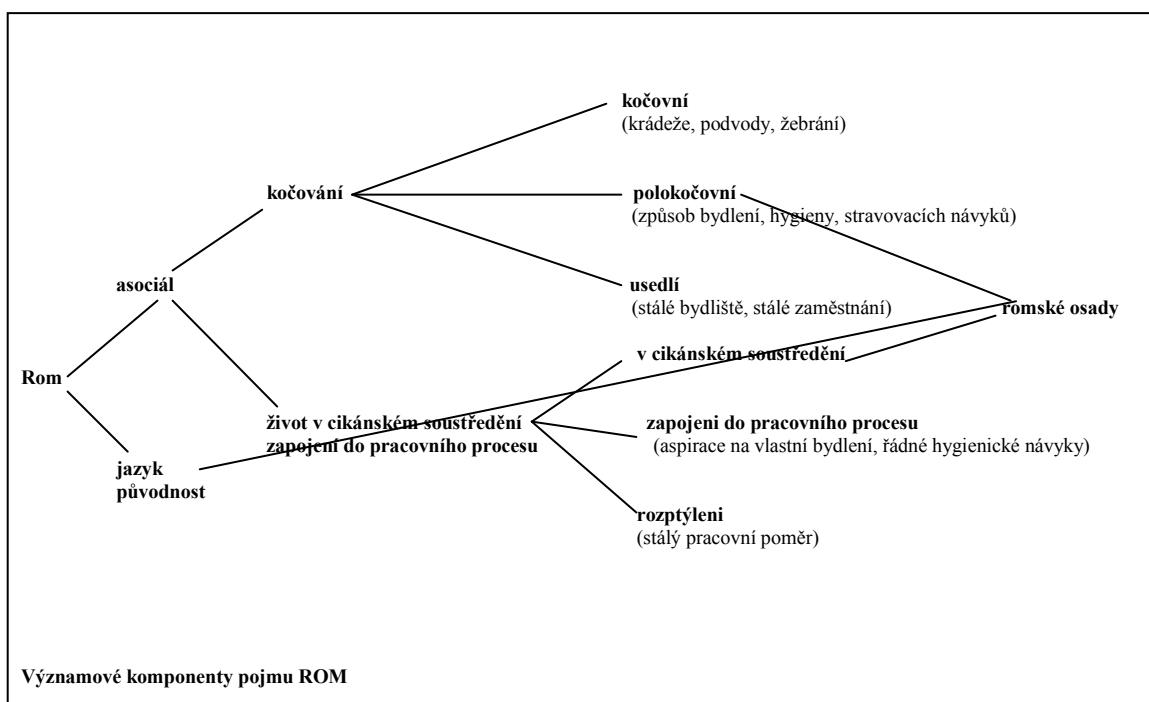
Vedle tohoto výrazně ekonomizujícího přístupu stojí koncept, který pracuje s významovou dimenzí, zdůrazňující především jazyk jako charakteristický znak, definující spolu s tím, co je obecně označováno jako kulturní zvyklosti, romskou identitu charakterizovanou v termínech etnicity či národnosti. Tento přístup nechápe primárně romskou zaostalost jako problém chudoby či hmotné nouze, ale spíše jako problém převážně kulturní emancipace, aspirující na odstranění bariér, které brání rozvoji znaků, definující etnickou či národnostní identitu, inklinující k podpoře a rozvoji činností orientovaných výhradně v oblasti podpory kultury a vzdělání (viz. schéma diskursivní typ B).

Diskursivní typy pole regionální rozvoje ve vztahu k romské problematice

V tomto případě je markantní, že v těchto konceptech dochází od padesátých let k postupné redukci romské problematiky na problém romských osad (viz. schéma významové komponenty pojmu Rom). Pro před-Isitopadové koncepty romské osady vystupují především jako důkaz a výraz socioekonomické zaostalosti. Od devadesátých let se v případě některých sociálních vědců (viz zmíněný Michal Vašečka) dostává do popředí perspektiva, v níž jsou romské osady v rámci klasické

systematiky sociálních vědy ztotožňovány s konceptem tradiční společnosti, která na jedné straně nese sebou zmíněné úskalí odlišné sociální dynamiky, na straně druhé ze stejné perspektivy jsou romské osady pro emancipační romské hnutí chápány jako nositelé romského jazyka a způsobu života, kterým je rozuměno jako původním znakům. Tato redukce romské problematiky na problém romských osad je umocněna tím, že od druhé poloviny devadesátých let se začalo o romské problematice na Slovensku mluvit jako o problematice romských komunit, kdy tento pojem lze na Slovensku chápat jako ekvivalent k romským osadám.

Dalším problémem je samotná formulace cikánské otázky a její postupná transformace v romskou problematiku, která vstupuje do prostoru rozvojového diskursu. Nejenže její vznesení naznačuje existenci problematické oblasti a její adekvátní způsoby řešení, ale rovněž jde o to, že vzhledem k idealizovanému cíli, na něj osvícenská doba aspirovala a který se stal integrální součástí oblasti rozvoje, řešení romské

problematiky naznačuje úsilí, které navzdory dobrým úmyslům svůj předmět zájmu stigmatizuje a činí ho objektem permanentního řešení, zásahů, regulací apod. A dochází tak k paradoxu, kdy ab Hortisova osvícenská aspirace „na trvale užitečného poddaného“ se transformovala prostřednictvím regionálního rozvoje na záležitost trvalé udržitelnosti, která však na straně NNO přerůstá v trvale udržitelný problém. Otázkou v tomto směru je nakolik rozvojový projekt, realizovaný z pozice NNO, přispívá ke změně postavení Romů v současné slovenské společnosti.

3.5 Případ „Udržitelný rozvoj komunit na východním Slovensku“

Od roku 2001 je ve východoslovenském regionu realizován projekt, pohybující se v romské problematice, vzniknuvší z podnětu UNDP, jehož implementací byla pověřena významná slovenská NNO. Záměrem této kapitoly je ukázat, jak se romská problematika stala součástí konkrétního realizovaného projektu na straně UNDP a jak toto téma jako objekt rozvoje bylo před vlastní implementací na straně NNO během jednání s UNDP transformováno. Dále pak, jak projektová realizace prostřednictvím zvolených metod přispívá k prolomení sociální a etnické exkluze, jež je projektem chápáno jako dominantní cíl. Projekt je v tomto směru vnímán jako iniciátor sociální změny, který přispívá nejen k projektem vytyčeným cílům, ale je vnímán jako prvek, jenž podněcuje transformaci nebo posilování konstituovaných mocenských vztahů v konkrétní obci.

3.5.1 Koncept rozvinutosti a nástroje řešení

Úroveň rozvinutosti jednotlivých regionů¹⁴ je stanovena prostřednictvím výpočtu indexu lidského rozvoje (HDI-Human Development Index) doplňovaného o GDI (Gender-related Development Index) a o index lidské chudoby (HPI-Human Poverty Index), které jsou obecně využívané

---

¹⁴ Zde se pod pojmem region má na mysli celé území Slovenské republiky.

jako základní metodika OSN-UNDP. Podle UNDP je rozvoj více než podpora a rozvoj produkce zboží a služeb a měl by být nahlížen mnohem šířeji. Výchozím bodem stanovení kritérií rozvoje je detailní analýza uveřejňovaná každoročně v Human Development Report, snažící se zohlednit dimenzi lidského rozvoje, nikoliv jen jeho monetární složku. UNDP v této souvislosti upozorňuje, že rozvoj musí být definován především v termínech lidského blaha a rozšiřování lidských schopností a funkčnosti člověka, kde rozvoj pouze v úzkém sepětí s ekonomikou nemůže být vnímán jako rozvojový cíl. Obdobně UNDP vnímá lidský rozvoj v souvislosti se svobodou a lidskou důstojností. Základní překážkou lidského rozvoje je na straně UNDP znemožnění pravidelné školní docházky, svobodného podnikání a svobody pohybu. Těmto základním sociálním svobodám je rozuměno jako předpokladu úspěšné participace v životě komunity. Zároveň se UNDP zasazuje o to, aby rozvojové paradigma nevnímalo lidi jako pasivní recipienty ekonomické a sociální pomoci. Naopak se očekává a vyžaduje aktivní participaci jednotlivých aktérů, kteří se tak podílejí na širší kulturní a sociální změně. Stát se aktérem takového procesu podle UNDP předpokládá zejména jistou vzdělanostní úroveň, aby aktéři porozuměli iniciovaným procesům a podle toho adekvátně jednali (Avoiding the Dependency Trap 2002:8).

Paradoxně vzhledem k důrazu na širší dimenzi lidského rozvoje za základní referenční kritéria, sloužící k výpočtu HDI Slovenské republiky, byly v roce 1999 stanoveny **očekávaná délka života, míra gramotnosti dospělého člověka, kombinovaná míra zápisu na školy I., II. a III. stupně a reálný hrubý domácí produkt na obyvatele**. Právě tyto referenční kritéria s důrazem na jejich zvyšování v kombinaci s kritériem úrovně zaměstnanosti činí z regionálního rozvoje výrazně ekonomizující oblast. V jejím rámci vedle sebe stojí dva zmíněné diskursivní typy, které činí z romské problematiky záležitost podpory rozvoje romských komunit

nebo se orientují na podporu a rozvoj tradičních romských řemesel respektive romské kultury. Tyto dva diskursivní typy sledují dva dominantní, nicméně odlišné cíle, které korelují se zmíněnou diskusí o konceptuálním řešení cikánské otázky z poloviny padesátých let dvacátého století. První z nich se orientuje na podporu, rozvoj a posilování romské národnosti. Druhý usiluje o integraci Romů jako sociálně vyloučených. Předpokladem tohoto přístupu je, že sociální exkluze romských obyvatel se vyřeší na pozadí dialektického vztahu mezi úrovněmi vzdělání, veřejné participace a ekonomickým rozvojem regionu.

Všeobecně akceptovaným a podporovaným nástrojem realizace rozvojových priorit bez ohledu na ideologickou orientaci jednotlivých aktérů, pohybujících se v romské problematice, je zapojování veřejnosti do rozhodovacích procesů, které je vnímáno jako efektivní způsob zjištění lokálních potřeb a nedostatků a které vytváří rámec umožňující široký konsensus a budování blíže nedefinovaných komunit. Tento nástroj není nikterak výhradně institucionálně ukotven, nicméně na Slovensku je stále větší doménou NNO.

3.5.2 Formování a cíle rozvojového projektu

Rozvojový projekt avizovaný s podtitulem „udržitelný rozvoj komunit“, vystupuje jako pilotní projekt, který se snaží o prolomení sociální exkluze romských obyvatel východoslovenského regionu. Ve srovnání s předešlými projekty, především s PHARE 1997, které se orientovalo výhradně na masivní a nesystematickou výstavbu tzv. komunitních center, projekt „udržitelný rozvoj komunit“ lze chápat k výši finančních prostředků, rozsahu řešení, snažícího se pokrýt lokální, národní i mezinárodní úroveň, a cíli jako jeden z nejambicióznějších projektů na území Slovenska dosud realizovaný.

Sledovaná NNO, která byla pověřena implementací rozvojového projektu, vzešla z mezinárodního programu Environmental Training Project for the Central and Eastern Europe iniciovaný v roce 1992 Americkou agenturou pro mezinárodní rozvoj (USAID). Od roku 1995 tato NNO figuruje jako samostatný samosprávný subjekt, zaměřující se v počátku své existence na realizaci projektů, spojených výhradně s environmentální tematikou. Obecně své poslání tato NNO definuje jako rozvíjení jednotlivců, organizací a komunit směrem k trvale udržitelné společnosti a posilovat dárcovství a kulturu filantropie, respektive v obecnějších termínech se svou činností zaměřuje na posilování trvale udržitelného rozvoje a občanské společnosti na Slovensku. V tomto směru rozvíjí několik typů aktivit, pohybujících se od realizace a administrace grantových projektů, přes konzultační služby související s grantovou činností až po iniciování a vedení projektů v oblasti regionálního rozvoje s důrazem na region východního Slovenska.

Vlastní spolupráce této NNO s UNDP začala prostřednictvím jejího bývalého ředitele, pracujícího toho času pro UNDP jako konzultant, který své bývalé spolupracovníky kontaktoval v souvislosti s přípravou rozvojového projektu primárně směřovaného na romskou problematiku. Nezbytným předpokladem spolupráce na realizaci zamýšleného projektu měla být domovská NNO mající kapacitu na implementaci připravovaného projektu. Sledovaná NNO následně vstoupila do konkurzního řízení, z něhož vyšlo úspěšně, podle slov současného ředitele NNO, pro know how v oblasti zapojování veřejnosti do rozhodovacích procesů.

Samotná idea projektu vzešla z podnětu UNDP, který již dlouhodobě vnímal situaci Romů na Slovensku jako krajně nevyhovující a snažil se navrhnout program, který by zmírnil negativní jevy segregace, zejména

tzv. past závislosti (dependency trap), jejíž prolomení je na straně UNDP vnímáno jako prvotní předpoklad prolomení bariér sociální exkluze. Program vycházel ze zahraničních zkušeností realizovaných projektů v Nepálu a Bangladéši a zaměřil se na vytváření a podporu drobného podnikání, které je na základě zkušenosti z Grameen Bank¹⁵ vnímáno jako první krok k prolomení pasti závislosti. Vlastní implementací projektu, jak bylo uvedeno, bylo pověřena sledovaná NNO.

Před bezprostřední realizací projektu v konkrétním slovenském regionu svedli představitelé implementační NNO konceptuální spor s UNDP o konkrétní podobu projektu. Podle slov představitelů implementační NNO původní projektový návrh UNDP nereflektoval důsledně slovenské realie. Základní chyba na straně UNDP spočívala v důsledném uplatnění metodiky Human Development Index, Gender-related Development Index a Human Poverty Index, které ze své definice přehlížela další faktory, zejm. rozvinutou infrastrukturu SR apod. A díky statistickému důrazu zejména na romské obyvatelstvo bylo na straně UNDP Slovensko vyhodnoceno jako rozvojový region.

Daleko důležitějším bodem, který se pro funkčnost a další životnost projektu jevil jako zcela zásadní, byl důraz na podporu drobného podnikání prostřednictvím mikropůjček, který nebral důsledně v potaz právní kontext Slovenské republiky, kde by případné zavedení živnosti znamenalo na straně recipienta mikropůjčky vznik povinnosti zákonných odvodů na sociálním a zdravotním pojištění, které by začínající podnikání v neexistenci odběratelských vztahů fakticky znemožnilo a navíc by

---

¹⁵ Grameen Bank je instituce, která se od roku 1976 orientuje na boj s chudobou v rurální Bangladéši. Jako základní nástroj v boji s chudobou Grameen Bank vnímá systém mikropůjček, které napomáhají stabilizovat příjemce mikropůjčky, včetně vytváření dodavatelsko-odběratelských vztahů, a de facto tak prolomit past závislosti. (<http://www.grameen-info.org/bank/WhatisMicrocredit.htm>)

případné recipienty v důsledku předpokládaného neplacení těchto zákonných odvodů kriminalizovalo.

Na základě tohoto sporu došlo k reformulaci projektu. Na doporučení implementační NNO byl projekt změněn tak, aby odpovídal slovenským realitám a byl komplementární s Národním plánem regionálního rozvoje SR, ke kterému implementační NNO v programových propozicích odkazuje. V takto navrženém projektu referuje především k bodu zdůrazňujícímu dosažení růstu HDP do roku 2006 na úroveň 60-65% průměru HDP na obyvatele zemí EU a zajištění trvale udržitelného rozvoje venkova prostřednictvím podpory drobného podnikání, tvorby nových pracovních míst, rozvoj služeb za výrazného využití místních zdrojů a rozvoj multifunkčního hospodářství.

Na podkladě diskusí mezi UNDP a implementační NNO byla stanovena selekční kritéria, z nichž podstatná byla míra nezaměstnanosti a etnické složení regionu. Na základě těchto kritérií byl pro realizaci projektu vybrán východoslovenský region. Pro samotný výběr jednotlivých obcí, v nichž by se zamýšlený projekt mohl realizovat, pak byla stanovena detailnější kritéria preferující:

- zájem komunit a místní samosprávy participovat při realizaci projektu
- závazek místní samosprávy participovat na realizaci projektu
- skutečnou potřebu projektu v případných obcích a městech
- souhlas místní samosprávy se zahrnutím etnických skupin a sociálně slabých tak, aby spolupracovali na realizaci projektu
- souhlas místní samosprávy poskytnout finanční, materiální a lidské zdroje na realizaci projektu
- zahrnutí řešení projektu do ročního programu místní samosprávy

- ochotu místní samosprávy spolupracovat na realizaci projektu s vládními, nevládními a dalšími institucemi
- souhlas místní samosprávy poskytnout zázemí pro pravidelné setkání občanů participujících na realizaci projektu
- souhlas místní samosprávy poskytnout zázemí pro práci komunitních pracovníků
- aktivní nevládní organizace, klub nebo aktivní jednotlivci v obci/měště
- dobrou spolupráci starosty se sociálně slabými skupinami občanů
- osobní zkušenosti týmové spolupráce ve městě/obci
- vhodný potenciál pro budoucí ekonomické aktivity (kvalitní lidské, materiální, přírodní a finanční zdroje)
- reprezentativnost obce/města (v termínech velikosti, geografické lokace a etnického složení)

Na základě těchto kritérií byly vytipovány tři východoslovenské okresy pro výběr partnerských obcí. Obce těchto tří okresů byly osloveny prostřednictvím dotazníku zaměřujícího se na:

- a) základní demografické údaje
- b) zaměstnanost
- c) aktivity v obci, zahrnující klubovou činnost či působení nevládních organizací v obci.

V říjnu 2001 byla na podkladě vyhodnocených dotazníků uzavřena smlouva s prvními sedmi obcemi. V letech 2002 – 2003 byl projekt navýšen o dalších šest obcí. Na základě této smlouvy vznikla účastnickým obcím možnost získat až 150 tis. Sk z rozvojového fondu OSN.

Vlastní realizace projektu byla započata k 1. 1. 2001 pod názvem „**Udržitelný rozvoj komunit**“. Konkrétním záměrem projektu se stalo „*posilnenie sociálneho a ekonomického rozvoja (...) s úmyslom komplexného zlepšenia kvality života a znižovania prehlbujúcich sa sociálnych rozdielov medzi jednotlivými skupinami heterogénne zloženého obyvateľstva, žijúceho často v ekologicky zdevastovanom prostredí, so zvýšeným rizikom už existujúcich interetnických napätí*“. Z takto formulovaného programového záměru byly odvozeny dva základní cíle programu. Prvním z nich se stala podpora a rozvoj **komunitních organizací** s úmyslem posílení tzv. sociálního kapitálu. Druhým cílem bylo vytvoření **Komunitního rozvojového fondu** za účelem dalšího poskytování finanční pomoci existujícím nebo v průběhu projektu vzniknuvším komunitním organizacím prostřednictvím grantu nebo začínajícím podnikatelům prostřednictvím mikropůjček tak, aby v budoucnu se vytrácela aktivní účast implementační NNO a UNDP a rostla větší participace jednotlivých obcí, podílejících se na realizaci projektu.

Vedle těchto rámcových cílů byly stanoveny další dva dílčí cíle. První z nich se orientuje na **zřízení komunitních rozvojových a servisních center** v úzké spolupráci s místními samosprávami, které jim měly za účasti místních obyvatel dát konkrétní obsah jejich činnosti a zajistit participaci místních organizací a širší veřejnosti na sociálním a ekonomickém rozvoji obce, města a regionu. Druhým cílem mělo být využití zkušenosti programu při vypracování národních strategií a politik, týkajících se regionálního rozvoje a sociální integrace.

„Cieľom programu bylo podporiť ľudí a komunity vo vybraných obciach a mestách, aby vytvárali nezávislé inštitúcie - komunitné organizácie na princípe samosprávy a to mobilizáciou sociálneho kapitálu z regiónu tak,

aby tieto organizácie boli schopné sa spolupodieľať na sociálnom a ekonomickom rozvoji svojej obce, mesta a regiónu. Spoluprácou s miestnou samosprávou zriadiť komunitné rozvojové servisné centrá, ktoré podpora vytváranie partnerstiev na lokálnej úrovni, výmenu informácií medzi rozličnými subjektmi na miestnej úrovni a rozvoj príjem zabezpečujúcich aktivít u znevýhodnených obyvateľov. Vytvoriť regionálnu inštitúciu – Komunitný rozvojový fond na poskytovanie finančnej a technickej podpory existujúcim a novovzniknutým komunitným organizáciám. Využiť skúsenosti programu pri vypracovaní národných stratégií a politík týkajúcich sa regionálneho rozvoja a sociálnej integrácie, ktoré podpora zapojenie znevýhodnených skupín obyvateľov do miestnych ekonomických iniciatív.“

Od 1. 1. 2002 implementační NNO v rámci tohoto projektu „**Udržateľný rozvoj komunit**“ začína realizovať ďalší podprogram za finanční podpory holandské vlády z programu MATRA, ktorý implementační NNO chápe jako přirozený doplněk programu „**Udržateľný rozvoj komunit**“. Záměrem tohoto podprogramu je posílit znevýhodněné romské komunity tak, aby se mohly bezproblémově integrovat do společnosti a zlepšit si svoje životní podmínky. Tento projektový záměr byl konkretizován ve třech základních cílech:

„1. Posilniť rómske komunity a ich sociálny a ekonomický rozvoj vytvorením tzv. komunitných rozvojových servisných centier

2. Pripraviť a realizovať komunitné rozvojové plány rómskych spoločenstiev.

3. Vytvoriť sieť rómskych mimovládnych organizácií s prepojením na Komunitný rozvojový fond programu UNDP.“

„Inými slovami: 1) Umožniť Rómom rozvíjať svoje schopnosti vedieť niečo zostrojiť, vyrobiť, spracovať alebo ponúknuť nejakú službu a na to všetko spoločne pripraviť priestory. 2) Pomôcť rómskym

spoločenstvám naučiť sa rozmýšľať aj o zajtrajšku a nežiť iba v prítomnosti. 3) Rôznymi spôsobmi podporiť rómskych záujemcov, aby boli ekonomicky samostatní.“

Zároveň, počínaje 1. 1. 2002, se začíná pro tyto dvě projektové aktivity používat společný název „**Udržitelný rozvoj komunit**“.

3.5.2.1 Objekt projektu

Na výše uvedeném je zřejmé, že objekt sledovaného projektu je koncipován z perspektivy dvou základních rovin. Na jedné straně stojí UNDP, který romskou problematiku vnímá jako závažné téma, jež poměřuje propracovanou HDI metodikou, která však v posledku nereflexuje vlastní slovenské realie. Po bezprostředním vstupu implementační NNO se však romská problematika z projektového záměru vytrácí a je nahrazena důrazem na komunitní rozvoj. Nakládání s pojmem komunita je však poněkud problematické.

Pokud se vrátíme k vlastnímu projektovému záměru, který aspiruje mj. na snižování prohlubujících se rozdílů mezi jednotlivými skupinami heterogenně složeného obyvatelstva se zvýšeným inter-etnickým napětím, dá se předpokládat, že projekt implicitně pracuje s pojmem komunita, vymezeným striktně na etnické bázi, který navyšuje o pojem znevýhodněných skupin, aniž by v této souvislosti bylo rovněž řečeno, jakým znevýhodněním tyto skupiny trpí a jsou jednoduše pojímáni jako sociálně slabí. To ostatně odpovídá i vymezení obsaženému ve zmíněných strategických dokumentech Human Development Report a Roma Regional Human Development Report, v nichž je výrazná tendence přehlížet etnický aspekt chudoby a zároveň připisují Romům statut autonomní sociální skupiny. Důsledkem tohoto přístupu je formulace cíle projektu, který předpokládá přípravu a realizaci

komunitních rozvojových plánů romských společenstev (viz. bod 2 konkrétních cílů podprogramu MATRA).

Toto zdánlivě paradoxní vymezení objektu projektu koreluje i s paradoxním postojem slovenského státu k romské problematice na konci devadesátých let. Na jedné straně slovenský stát romskou problematiku institucionalizuje prostřednictvím zřízení postu zplnomocněnce vlády pro řešení problémů romské národnostní menšiny, na straně druhé se zdráhá mluvit o etnizaci chudoby jako jedné z příčin romské chudoby na Slovensku a kontextualizuje ji v regionálním rozvoji, v němž se příčiny přehlížejí a nabízí se řešení ve vztahu především s ekonomickým rozvojem regionu. Další problém projektového vymezení objektu spočívá v odmítání cílených řešení určených výhradně Romům na straně majority a zároveň počítající s přípravou komunitních rozvojových plánů určených výhradně romským obyvatelům konkrétního města či obce. Podle představitelů implementační NNO jakýkoliv projekt, který by byl výhradně adresován Romům, by byl na lokální úrovni odsouzen k nezdaru. To byl také jeden z hlavní důvodů, který vedl k reformulaci původního, UNDP navrženého, projektu tak, aby se vyhnul preferenci jedné skupiny obyvatel nad ostatními a začal tak preferovat významově neutrální sousloví „sociálně slabý“, které je ukotveno i ve slovenském právním rámci.

Výsledná podoba objektu projektu tak významově koreluje nejen s rámcovými dokumenty, se kterými se pracuje na straně UNDP, ale snaží se zohlednit případně postoje majority. Romská problematika v případě sledovaného rozvojového projektu jako téma tak byla zredukována na problém komunit, které v případě Romů zejm. na východoslovenském venkově asociují romské osady. Této tendenci

odpovídají i projektem navržená selekční kritéria, kde přítomnost a velikost těchto romských osad hrála významnou roli.¹⁶

3.5.3 Průběh a realizace projektu

Realizace projektu „Udržitelný rozvoj komunit“ byla rozvržena do třech základních úrovní a) národní, b) regionální, c) lokální. V důsledku rozvržení projektu do těchto úrovní projektová implementace konstituuje odlišný typ vztahů a zároveň se řídí odlišnými, kontextuálně vázanými pravidly jednotlivých úrovní.

Na národní úrovni je vztah mezi sledovanou NNO a státem vymezen příslušnými právními normami, upravujícími činnost nadací, NNO a obecně prospěšných společností. V případě projektu „**Udržitelný rozvoj komunit**“ se v souvislosti s národní úrovní očekávalo, že zkušenosti vzniknuvší na základě realizace projektu budou přeneseny do národní strategie regionálního rozvoje. Implementační NNO v tomto směru aspirovala z definice NNO na asistenční roli, utvářející politiku vlády SR vůči sociálně slabým jako cílové skupině implementovaného projektu. Avšak takto vymezený cíl na národní úrovni během realizace projektu setrval pouze v obecných tvrzeních bez konkrétní odezvy na úrovni jednotlivých ministerských resortů.

Primárně se zástupci implementační NNO zaměřili na korekci navrženého postupu řešení vypracovaného na straně UNDP, kde implementační NNO upozornila na zmíněný nevyhovující postup při aktivaci a podpoře drobného podnikání. Podle slov ředitele implementační NNO možná doporučení směrem k slovenské vládě se měla týkat právě iniciace možné diskuse o změně těchto podmínek na

---

¹⁶ Počet romských obyvatel v účastnických obcích: 1. obec 18%, 2. obec 38%, 3. obec 19,2%, 4. obec 10,4%, 5. obec 25%, 6. obec 15,4% , 7. obec 39,4%, 8. obec 20,8 % , 9. obec 54% , 10. obec 25,5%, 11. obec 14, 6%, 12. obec 38,6%, 13. obec 70,3% (zpracováno podle Radičová 2004).

straně vlády SR, na kterou však v implementační NNO posléze rezignovali.

Oproti tomu pozice implementační NNO na regionální úrovni je mnohem silnější. Zde se implementační NNO zaměřuje a snaží využít možností, které vznikly na základě reformy státní správy a vzniku vyšších samosprávných celků. Implementaci projektu lze v této souvislosti chápat jako mediační faktor, který do centra pozornosti státní správy a samosprávy Prešovského a Košického kraje uvedl problematiku sociálně vyloučených (resp. romskou problematiku), od jejíhož řešení se nejen očekává vytváření integračních rámců, které by umožnily projektem definované sociálně vyloučené navracet do společnosti, ale rovněž zvýšení sociálního a ekonomického rozvoje regionu.

Základní otázky (jak a kým, a jakých konkrétních cílů by v tomto sociálním a ekonomickém rozvoji regionu mělo být dosaženo) by měly být obsaženy v závazném strategickém dokumentu Plán sociálneho a hospodárskeho rozvoja, který je podle zákona č. 503/2001 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja povinna zpracovat každá obec či město jako podklad pro vypracování žádostí pro případné čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů EU. V tomto směru implementační NNO v době, kdy tyto strategické dokumenty nejsou ještě zpracovány ani na regionální ani na lokální úrovni, vystupuje s pilotním projektem, jehož realizace by nejen mohla poukázat na možné způsoby řešení, ale i na chyby spojené s realizací rozvojového projektu.

Základní úskalí ve spojitosti s regionálním členěním na samosprávné kraje, mikroregiony a euroregiony a souvisejícími regionálními rozvojovými plány se ukázalo, že projekt „**Udržitelný rozvoj komunit**“ akcentuje oblasti východního Slovenska jako historické regiony, které

jsou v současné době administrativně rozdělen pod správu Košického a Prešovského kraje (viz. schéma regionální členění Slovenské republiky). Z hlediska projektem zamýšleného komunitního fondu projektu „**Udržitelný rozvoj komunit**“, který měl být především garantem trvalé udržitelnosti projektu a stát se v budoucnu jedním z hlavních nástrojů rozvoje projektem konstruovaného regionu, spadajícího pod správu dvou příslušných samosprávných krajů, se tak realizací projektu a zapojováním dalších participujících obcí konstitoval mezistupeň mezi oficiálně uznávanými regionálními subjekty, což z hlediska sociální exkluze resp. romské problematiky není bezvýznamné. Pokud si komunitní fond v preferovaných dotačních titulech udrží prioritu sociální exkluze, potom může být téma romské marginalizace uvedeno do souvislosti s rozvojem obce či regionu obdobně, jako je téma vybudování funkční infrastruktury či plynofikace.

Na lokální úrovni se realizace projektu zaměřila na aktivaci, vznik a podporu stávajících nebo nových spolků, zájmových sdružení a komunitních organizací. Základním účelem této podpory je podle implementační NNO posílení svépomoci, vzájemnosti a solidarity obyvatel konkrétní obce. Tyto nové organizace nebo již existující organizace byly vnímány na straně implementační NNO jako vhodný rámec pro definování lokálních zájmů a priorit a zároveň jako jediná možnost jak žádat finanční podporu vypisovanou v rámci grantového schématu projektu „**Udržitelný rozvoj komunit**“.

Samotný způsob aktivace, budování a posilování nových a existujících lokálních spolků, sdružení nebo jednotlivců byl spojen s činností komunitního pracovníka působícího v dané lokalitě, schopného vnímat a formulovat místní problémy. Existenci a činnost komunitního pracovníka lze chápat jako mediační prvek mezi projektovými potřebami na straně

implementační NNO a konkrétními potřebami a záměry obce, stejně jako potřebami širší veřejnosti obce.

„Komunitní aktivisti pri vstupe do jednotlivých obcí a miest dôsledne informujú obyvateľov o plánoch a cieľoch programu. Do jeho realizácie sa snažia zainteresovať miestnu samosprávu, získať podporu miestnych lídrov, štátnych inštitúcií - a čo je azda najťažšie, dôveru cieľových skupín obyvateľov. Veľa času venujú návštevám a rozhovorom s obyvateľmi obcí s cieľom zmapovať situáciu vo vybraných lokalitách, zistiť potreby, záujmy, zámery, schopnosti a možnosti tých, ktorým je program určený. Poskytujú odbornú a technickú pomoc pri vytváraní komunitných organizácií, spolkov, združení a formovaní rôznych typov neformálnych skupín obyvateľov a pomáhajú pri vyhľadávaní námetov činností týchto organizácií. Výsledkom ich pôsobenia je buď zakladanie nových komunitných organizácií alebo obnovenie činnosti a zaktivizovanie existujúcich neziskových organizácií. Existujúce i novovzniknuté mimovládne organizácie z obcí a miest programu majú príležitosť získať nenávratné finančné prostriedky (granty) na podporu takých činností, ktoré povedú k rozvoju a zveľadeniu verejného majetku a k zlepšeniu kvality života ich obyvateľov“.

Konkrétní realizace projektových záměrů byla rozložena do dvou základních schémat grantového a mikropůjčkového programu, přičemž každý z nich měl odlišně nastavené prioritní oblasti řešení. Grantové schéma se orientovalo především na aktivaci a podporu místních formálních a neformálních sdružení na úrovni konkrétní obce. Podle implementační NNO je cílem grantového programu *„(...)podporiť komunitné organizácie a iniciatívy skupín obyvateľov, ktoré povedú k zlepšeniu kvality života v obciach a mestách zapojených do programu. Projekty predložené do grantového programu by mali byť v súlade so*

zámermi rozvoja obce alebo mesta a do ich realizácie by malo byť aktívne zapojených čo najviac obyvateľov formou dobrovoľníckej práce. Z projektov by malo prosperovať čo najviac miestnych ľudí a mali by byť zamerané na čo najširšie spektrum občianskych aktivít“. Grantové schéma je tak vnímané nejen jako prostředek na řešení specifických problémů, ale zároveň je nástrojem budování a posilování kapacit na lokální úrovni. U členů těchto organizací je snahou dosáhnout schopnosti formulovat a navrhnout adekvátní prostředky řešení případných problémů včetně reálného odhadnutí finančních nákladů tak, aby mohli v budoucnu vstupovat do řádných grantových schémat i mimo rámec projektu „**Udržitelný rozvoj komunit**“.

V rámci šesti grantových kol v celkové hodnotě 5.353.904,- Sk došlo k realizaci řady projektů, které se pohybují v široké tématické škále, zahrnující úpravu veřejných prostranství, stavbu a úpravu sportovních zařízení, šití místních krojů, divadelních a tanečních kostýmů, včetně aktivit vedoucích ke zlepšení podmínek bydlení (viz. příloha Přehled grantových projektů).

Další úrovní programové implementace je mikropůjčkový program, který implementační NNO chápe jako možnost „(...) rozvinout svoje mikropodnikateľské aktivity a zámery. Očakáva sa, že mikropôžičky budú môcť byť využívané aj ako vhodný doplnok nenávratných príspevkov poskytovaných rôznymi inštitúciami a môžu sa stať jedným z účinných nástrojov znižovania nezamestnanosti v regióne“. V souladu s původním projektovým záměrem UNDP mikropůjčkový program tak vystupuje jako základní nástroj v prolomení vazeb závislosti na podpoře státního sociálního systému a závislosti na lokálně neformálně konstituovaných vztazích závislosti, v případě Romů se jedná především o systém tzv. úžery.

3.5.3.1 Konstituování vztahů subordínace a koordinace

Pokud bychom hovořili o projektu v mocenských termínech, jedním z důsledků rozložení projektu do uváděných tří úrovní je konstituce systému vztahů koordinace a subordínace, vyvstávající na pozadí formálních, institucionálních a neformálních interakčních konvencí, které mají potenciál vynucovat a měnit zájmy a potřeby sledované NNO. Zmíněné úrovně se vymezují ke kontextuálním předpokladům, k prvkům, které spojují úrovně v souvislý řetězec, tedy k událostem nebo osobám, které odkazují – referují k událostem a osobám z některých dalších úrovní.¹⁷

Na úrovni formování projektu dominantním faktorem, na jehož základě byla posléze ustanovena spolupráce mezi UNDP a implementační NNO, byl fakt, že bývalý ředitel implementační NNO se po svém odchodu z této NNO stal konzultantem pracujícím pro UNDP. Z jeho podnětu jeho dřívější NNO vstoupila do konkurzu o pozici implementační organizace UNDP navrhovaného projektu, kterou posléze sledovaná NNO získává. Důsledkem je, že tato NNO, původně se orientující na environmentální oblast, vstupuje do romské problematiky, která se stává dominantním tématem této NNO a kombinuje tak trvale udržitelný rozvoj s oblastí sociální exkluze.

Je patrné, že primárně implementační NNO akceptuje rozvojové schéma a rozvojovou politiku UNDP (resp. OSN) a rozvíjí ji do konkrétní, realizovatelné podoby na lokální úrovni. Ve vztahu k místním obcím tím, že se účastnické obce zavázaly ke spolupráci, získala implementační NNO poměrně efektivní nástroj, jak ovlivňovat politická rozhodnutí na obecní úrovni prostřednictvím práce komunitního pracovníka a facilitací, spojenými především s veřejnými projednáváními záležitostí týkajících se

---

¹⁷ Tyto předpoklady, které tvoří ze sledovaných událostí koherentní celek, nejsou samozřejmě chápány jako objektivní vlastnost, ale souvisí s důrazem na aspekty, jež jsou důležité pro pozici analytika.

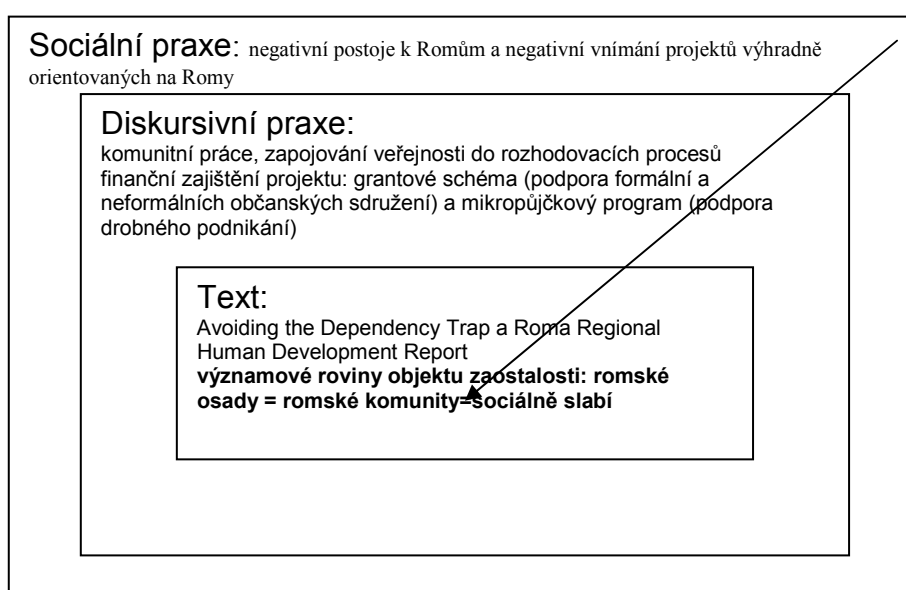

realizace programu. Zároveň implementační NNO jako partnerská a asistenční organizace jednotlivých obcí začala v rámci realizace projektu aspirovat na zpracování plánů sociálního a hospodářského rozvoje. Zpracováním tohoto strategického dokumentu by se implementační NNO podařilo nejen harmonizovat rozvojové strategie obcí na úrovni širšího regionu ve vztahu k tématu sociální exkluze, zároveň by tím získalo a ponechalo si poměrně účinnou kontrolu nad politickým životem konkrétní obce.

3.5.4 Shrnutí vymezení projektu

Shrneme-li výše uvedené v návaznosti na Faircloughův trojdimenzionální koncept diskursu, je patrné, že objekt projektu nepodléhá čistě definici rozvíjené na úrovni rozvojové diskursivní formace, ale že je tato konceptualizace výsledkem vztahu mezi rámcovými texty, konkrétním diskursem a širším sociálním kontextem ve vztahu k Romům. Konkrétně na textuální úrovni jsou dominantními rámcovými dokumenty *Avoiding the Dependency Trap* a *Roma Regional Human Development Report*, které nabízejí základní vymezení objektu svého zájmu. Centrálním tématem tohoto objektu jsou zejména romské osady, které jsou chápány jako synonyma romských komunit. Za základní nástroje takto vymezené oblasti zájmu byly implementační NNO stanoveny na lokální úrovni především komunitní práce a zapojování veřejnosti do rozhodovacích procesů. Financování realizace projektových aktivit bylo rozvrženo do grantového schématu a mikropůjčkového programu. Každá z těchto dvou finančních úrovní měla odlišné preference podpory. Grantové schéma se orientovalo na podporu a stabilizaci vzniklých nebo existujících formálních či neformálních lokálních sdružení. Mikropůjčkový program se naopak orientoval na podporu drobného podnikání. Obě dvě aktivity byly chápány jako komplementární v aspiraci na prolomení pasti závislosti. V této souvislosti je významné, že přes zjevnou orientaci projektu na

romskou přítomnost v jednotlivých obcích, která je projektem vnímána jako problematická, implementační NNO volí v konstrukci objektu hodnotově neutrální sousloví „sociálně slabí“, které je ukotveno i ve slovenském právním rámci. Zároveň takováto definice objektu projekt zohledňuje negativní majoritní postoje výhradně k romským projektům. Pro lepší přehlednost toto shrnutí lze graficky vyjádřit ve specifikovaných dimenzích zmíněného Faircloughova trojdimenzionálního konceptu.

Šipka znázorňuje stav, ve kterém dominantní roli při konceptualizaci objektu sehrál kontext širší sociální praxe. V případě změny směřování šipky by mělo být opačné. Z perspektivy konceptuálního řešení je rozvojový projekt chápán jako rámec, od kterého se očekává, že implementací projektových záměrů dojde ke zmírnění nebo v ideálním případě k setření disproporcí mezi rozvinutými a zaostalými a zároveň má potenciál během tohoto procesu rekonceptualizovat objekt svého zájmu nebo navyšovat jeho významový potenciál. Respektive, že implementace projektu, tím, že je rozložena do třech zmíněných úrovní (národní, regionální a lokální) může napomoci redefinici romské problematiky na Slovensku a tím pozmění i širší sociální praxi ve vztahu k Romům.

Obecně v souvislosti s Faircloughovým společným smyslem interdiskursivně sdíleného pojmu Rom se očekává, že implementace projektu umožní navýšit jeho významový potenciál popřípadě redukovat jeho negativní složku.¹⁸ Do jaké míry se to sledovanému projektu podařilo naplnit je patrné v implementaci projektových záměrů na lokální úrovni.

3.6 Konkrétní realizace projektu na lokální úrovni - Boubelie

Jednou z obcí, začleněnou do projektu „Udržitelný rozvoj komunit“, bylo Boubelie. Boubelie má v současnosti 3840 obyvatel, z nichž zhruba 10% tvoří místní Romové. Městečko a jeho okolí se vyznačuje četnými architektonickými a kulturními památkami zařazenými na Seznam památek kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Zejména kombinace tohoto architektonického dědictví s okolní turisticky zajímavou krajinou tvoří výrazný rozvojový potenciál města v oblasti cestovního ruchu a s ním souvisejících oblastí. Základním problémem místního magistrátu ve vztahu k architektonické pamětihodnosti města, která je v některých případech ve velmi zdevastovaném stavu, je, že celá řada domů v památkové a turisticky nejatraktivnější zóně nemá vypořádané restituční nároky. Podle starosty řada restituentů žije v zahraničí a nejeví o svůj majetek zájem. Zároveň tito restituenti nejeví žádný zájem tyto nemovitosti odprodat. V případě možného odkoupení jsou finanční nároky natolik vysoké a vzhledem ke stavu budov natolik přehnané, že je pro magistrát případná koupě finančně nereálná. Důsledkem je pokračující chátrání domů a postupné narušování architektonické homogenity středu města. Na tomto neuspokojivém stavu se podílí rovněž fakt, že část domů kolem středu města je obývána Romy, kteří o domy nejeví žádný zájem nebo je v krátkém časovém horizontu vybydlí a zdevastují.

---

¹⁸ Srov. ss. 49-58 a ss. 61-62

V souvislosti s Romy dalším významným faktorem je stále větší obliba Boubelie na straně majetnějších romských obyvatel z nedaleké obce, která je charakteristická rozsáhlou úžerou. Tuto plíživou romskou migraci místní majoritní obyvatelé Boubelie přijímají s velkou nelibostí. Vztahy mezi majoritou a místními Romy lze charakterizovat v Boubelie jako velmi napjaté. K tomuto stavu přispívají zejména dva základní faktory. Principiálně romské obyvatelstvo nevnímá místní magistrát jako instituci, která by byla ochotna řešit problémy, vznikající v souvislosti s romskou přítomností v Boubelie. Tento negativní postoj romských obyvatel kontextuálně spadá do devadesátých let, kdy tehdejší zástupci města a starosta v reakci na rozsáhlé a opakované krádeže v Boubelie a jeho okolí přijali sporné rozhodnutí, zakazující místním romským obyvatelům vycházení po desáté hodině večerní. Tento krok, medializovaný na mezinárodní úrovni, který byl na straně představitelů města vnímán jako preventivní krok, vedoucí k eliminaci rozsáhlých krádeží, byl a je na straně Romů vnímán jako cílený útok na místní Romy jako skupinu. Rovněž situace, vzniklá kolem sporné vyhlášky, dobře dokumentuje postoje slovenských obyvatel k Romům na lokální úrovni, kteří Romy vnímají jako apriori definovanou skupinu. Zároveň neschopnost státní orgánů a policie Slovenské republiky řešit problém rozsáhlých krádeží, kterými bylo v devadesátých letech Boubelie a přilehlý region postižen a který byl prokazatelně organizován z Boubelie, donutil zástupce města ke spornému protizákonnému rozhodnutí.

Boubelie se obecně vyznačuje vysokou mírou kriminality, která není oficiálně přiznána. Vedle široké škály činností, jako je především obchod s bílým masem, je úžera¹⁹ základním faktorem, který přispívá k prohlubující se chudobě místních Romů. Z perspektivy úžery Boubelie souvisí se zmíněnou sousední obcí a vytváří ucelený systém, jímž je

---

¹⁹ Úžera je slovenský výraz pro lichvu. Jedná se o půjčku s vysokým úrokem (zpravidla 100% a více).

zasazeno i místní majoritní obyvatelstvo.²⁰ To jsou v zásadě základní referenční body, které činí v očích majority z případného nastolení romské problematiky a jeho způsobů řešení na úrovni obce velmi problematickou záležitostí.

Název projektu	grant (v Sk)
Klzisko 2001/2002	36100
Projekt „Lanyovec“	39750
Klub rómskych žien	60000
Podpora zaměstnan. žien v r. komunitě	15000
Podpora vzdel. a zamest. róms. mládeže	20000
VIC MVO	55000
Obnova modrotlačiarenskej dielne	65000
Klub rómskych žien II	22500
Rozvoj zamestnanosti róm. žien	26900
Podpora vzdel. a príl. k zam. r. ml. II	22000
Prvé kroky k zamestnanou	31000
Klub rómskych žien/Odijader	28800
Vzdel. a inf. centrum (VIC MVO) II	16700
Život pod hradom-remeselný dom pod hradom	145 600
Športová a oddychová zóna Cigánsky Sen	16 100
Zlepšenie podmienok bývania	30 000
Rozvoj zamestnanosti rómskych žien	26750
Klub rómskych žien III.	30400
Zlepšenie podmienok bývania II.	23000
Oddychová zóna vo dvore KSK	40000
Celkem	750600

Přehled projektů v Boubelie

V souvislosti s předmětem této práce otázkou zůstává do jaké míry realizace projektu přispívá k transformaci konstituovaných mocenských vztahů a zmírňuje negativní projevy segregace a přispívá k integraci Romů na lokální úrovni.

²⁰ V Boubelie si celá řada majoritních příslušníků půjčila od romského úžerníka. Systém úžery je směrem k majoritě nastaven tak, že se půjčuje zpravidla na výrazně nižší úrok, než je tomu v případě romských obyvatel.

3.6.1 Případ H.

Jedním z dopadů působení komunitní pracovnice je, že se podařilo na straně Romů oslovit prakticky pouze ženy. Uváděná dvě romské organizace jsou výhradně ženská zájmová sdružení. První z nich se zformovalo jako sdružení romských žen, orientující se na romskou svépomoc, podporu vzdělávání a podporu emancipace romských žen. Druhé z nich bylo zakládáno jako zájmová skupina orientující se primárně na romské amatérské divadlo.

Důvodů participace výhradně romských žen na projektu v Boubelie může být hned několik - pohlaví komunitního pracovníka, dále pak nezájem a neochota mužů budovat zájmové organizace a potřeby na jiných úrovních než jsou aktuálně konstituované. Faktem je, že založením těchto sdružení vzniklo poměrně kompetitivní prostředí, kde začaly ženy mezi sebou výrazně soutěžit a ošetřovat aktuálně dosaženou sociální významnost, která byla potvrzována především zájmem ze strany pracovníků implementační NNO a častým kontaktem se zástupci města. Dominantním sporem, který se vyprofiloval na pozadí těchto kompetitivních vztahů, byl konflikt mezi P.P. a H.

P.P. je padesátiletá žena, jedna z místních slabších úžernic, která po příchodu implementační NNO do obce jako jedna z prvních začala spontánně zakládat místní romská sdružení a čerpat finanční prostředky z grantového schématu rozvojového programu. Nejvýznamnějším a životaschopným se stalo v tomto směru sdružení, orientující se na organizaci divadelního souboru, které zaznamenalo značný úspěch na lokální úrovni a dokázalo zaktivizovat řádově 20-30 romských dětí.

Naproti tomu H. je pětadvacetiletá, dosud svobodná dívka. H. se nejprve začala zapojovat do činnosti ženského zájmového sdružení a podle slov komunitní pracovnice bylo zřejmé, že díky svým komunikačním

schopnostem a znalosti romštiny je velmi vhodným adeptem na asistenta komunitní pracovnice. H. bylo vzápětí vytvořeno pracovní místo na VPP jako zaměstnankyně místního majoritního občanského sdružení, které se angažuje v romské problematice. Zároveň si H. osvojila několik výtvarných technik a osamostatnila se natolik, že si založila své vlastní sdružení, orientující se výhradně na výrobu šátků, na kterou H. spolu se svou přítelkyní M. získala finanční podporu z mikropůjčkového programu.

Následně v krátkém časovém horizontu propukl mezi P.P. a H. poměrně ostrý konflikt, který vyvrcholil tím, že H. pod silným tlakem P.P. chtěla z pozice romské asistentky odejít a z angažmá v rámci rozvojového programu se definitivně vytrahit. Tento P.P. tlak byl na H. byl vyvíjen nepřímo, prostřednictvím apelu na společné příbuzné matky H. a P.P. Zároveň cílenou pomluvou byl mezi místními Romy vytvořen obraz H. jako člověka, který donáší gádžům na místní Romy. Kromě toho obdobným způsobem smyšlených lží a pomluv začala P.P. intrikovat ve vztahu k místní komunitní pracovnici.

Zdánlivě nesrozumitelný konflikt se stal logickým po vysvětlení komunitní pracovnice. Podle ní se P.P. v nějakém čase vypracovala mezi místní úžerníky. V tomto směru se P.P. na lokální úrovni stala středně významnou. Svým postavením primárně nepatřila mezi nejchudší obyvatelstvo obce. Zároveň svou pozicí a rozsahem úžery, kterou byla schopna pokrýt, nemohla konkurovat lokálním elitám, kontrolujícím příjmy z úžery. Nicméně do tohoto kontextu vstoupilo implementační NNO se svými granty, mikropůjčkami a záměrem vybudovat v obci komunitní centrum. Od počátku komunitní pracovnice začala spolupracovat s H. Přestože paradoxně P.P. do projektu zapojila H., vznikla na straně P.P. poměrně silná rivalita, zejména od té doby, co začala být H. zaměstnána na VPP v kanceláři komunitní pracovnice. Podle komunitní pracovnice již

samotný pohyb v kanceláři byl pro P.P. prestižní záležitostí a zároveň existencí kanceláře vznikl prostor, kterým bylo možné kontrolovat veškeré dění kolem projektu. Sama P.P. negativní postoj vůči H. zdůvodňuje především neochotou a neexistencí respektu k P.P. jako starší ženě. Přesto vysvětlení konfliktu jako aspirace na kontrolu kolem dění projektu má svou logiku. Zvláště pak, když si uvědomíme, že jiná, daleko významnější, úžernická rodina s příbuzenskou vazbou na sousední obec, zvolila odlišnou strategii. Prostřednictvím své dcery, která pracovala v rámci projektu na VPP jako asistentka v místní romské školce, získala tato rodina poměrně významnou kontrolu nad děním okolo projektu, aniž by se v něm přímo angažovala. Tato silná aspirace nad kontrolou dění kolem projektu ze strany Romů bude srozumitelnější na dalším případě.

3.6.2 Případ divadelní soubor a turistická ubytovna

Primárně se od realizace rozvojové projektu očekávalo, že dojde k prolomení pasti závislosti. Grantové schéma a mikropůjčkový program měly vytvořit takové prostředí, kde by se podařilo případně nahradit úžerní systém a vymanit se jednotlivcům či širším rodinám z hierarchicky konstituované sociální sítě. Přes veškerá pozitiva, ke kterým během realizace projektu ve sledované obci došlo, projekt svou finanční nabídkou mimo jiné vytvořil možnost navýšení tohoto úžernického systému. Samotná finanční výše grantového schématu a mikropůjček nebyla pro vysoce situované úžerníky zajímavá. Naopak pro poměrně široké lokální dno, které je stávajícím úžernickým systémem postiženo nejvíce, výše peněz mohla být dostačující, zároveň však tito lidé nedisponují kapacitami natolik, aby peníze z projektu získali ve svůj prospěch nebo jednoduše začali participovat na projektových aktivitách.

V souvislosti s těmito dvěma základními předpoklady to znamená, že případný potenciál zapojit se do projektových aktivit a zneužít peníze ve svůj prospěch mají lidé situovaní mezi těmito dvěma póly tak, jak to bylo v případě uváděné P.P. Jak bylo řečeno, P.P. se vypracovala mezi místní úžerníky a rozvojový projekt se stal pro ni mj. finančně zajímavou oblastí. Prakticky po zjištění možnosti získání peněz na určité projektem preferované aktivity P.P. zaangažovala do participace na projektu své příbuzné a samotná P.P. si založila svůj divadelní soubor. Za asistence komunitní pracovnice zpracovala projekt a ucházela se v grantovém schématu o určitou finanční částku za zřízení rekvizit a nákup materiálu. Přestože se projekt realizoval, bylo nacvičeno a sehráno pod dohledem bratra P.P., který působil v košickém divadelním souboru, divadelní představení, P.P. prostřednictvím jednoduchého účetního triku část uvolněných peněz použila na navýšení svých finančních možností v rámci své úžernické činnosti, ačkoliv navenek se zdálo být vše legální. Na nakoupený materiál si nechala vystavit faktury s faktickou cenou, avšak ve skutečnosti platila méně nebo podle některých také vůbec nic, využívajíc protislužby za dříve půjčené peníze od blíže neurčené osoby z řad místní majority.

Na první pohled by se mohlo zdát, že projekt je v takovém kontextu konstituovaných vztahů s vysokým rizikem neefektivního využití uvolněných finančních prostředků v souvislosti s romskou problematiku kontraproduktivní. Srovnání s počínáním místních majoritní obyvatel, participujících na realizaci rozvojového projektu za silného asistence implementační NNO, umožňuje přijmout obecnější závěry.

Předmětem sporu se stala možnost vybudovat tříhvězdičkové turistické zařízení v blízkosti přístupové cesty k místní architektonické dominantě. Pozemek ve vlastnictví města disponoval dvěma budovami, které původně patřili poľnohospodárskemu družstvu. Sýpka zůstala ve vlastnictví družstva, druhá budova byla v pronájmu. Vlastnické vypořádání těchto budov bylo jednou z podmínek odprodeje pozemků. S prodejem pozemků souhlasila většina městských zastupitelů včetně starosty. Opačného názoru byl pouze jeden zastupitel a členové místního občanského sdružení Podhradie. Magistrát totiž dříve s implementační NNO podepsal smlouvu o smlouvě budoucí se záměrem, aby město sýpku na pozemku odprodalo a pozemek byl poskytnut občanskému sdružení Podhradie, které v době sporu čerpalo v rámci grantového schématu rozvojového projektu 150 tis. Sk. Záměrem občanského sdružení Podhradie bylo poskytovat turistické ubytování, občerstvení a zajistit prodej suvenýrů. Zároveň chtělo v prostorách sýpky prezentovat řemeslnou výrobu města, realizovat rekonstrukci parkoviště a výstavbu přístupové cesty. Představitelé občanského sdružení Podhradie napadli rozhodnutí magistrátu s odkazem na závazek magistrátu, v němž se zaručuje za příspěvek 50 tis. Sk, nutných k odkoupení sýpky. Nicméně starostovi se v časovém rozmezí květen až říjen 2003 nepodařilo se zemědělským družstvem podepsat smlouvu o koupi sýpky.

Principiálně spor však není o nedodržování závazků zastupitelů města, ale o získání komerčně lukrativního místa, o které se ucházel soukromý investor a místní občanské sdružení. Přestože by se mohlo zdát, že primátor podlehl podnikatelskému lobby, nemusí to tak nutně být. Občanské sdružení Podhradie mělo za sebou podporu implementační NNO, figurující ve vztahu k magistrátu jako mocenský ekvivalent soukromého investora, který má s magistrátem uzavřenou smlouvu na realizaci rozvojového projektu, jenž umožňuje výrazným způsobem

zasahovat prostřednictvím veřejných projednávání do rozhodování magistrátu ve svůj prospěch nebo prospěch druhých. Blízkost občanského sdružení Podhradie a implementační NNO je prokazatelná. Občanské sdružení Podhradie bylo zakládáno člověkem, který je v úzkém vztahu se zástupcem ředitele implementační NNO, který zároveň silně loboval za udělení zmíněných 150 tisíc Sk v příslušném grantovém kole, za které však občanské sdružení Podhradie za dobu čtyř měsíců nic konkrétního nerealizovalo.

3.6.3 Případ fotbalové hřiště

Jestliže dva výše uváděné případy mohou figurovat jako příklad toho, jak projekt vytváří rámec, který umožňuje obcházet nebo alternovat konstituované mocenské vztahy, je otázkou, do jaké míry realizace sledovaného projektu přispívá k prolomení exkluze romských obyvatel a rekonceptualizaci interdiskursivně sdíleného pojmu Rom.

Na úrovni sledované obce do roku 2003 dominantním tématem ve vztahu k místním Romům byla změna nevyhovujícího způsobu bydlení. V tomto směru vznikla dvě romská sdružení nájemníků za účelem revitalizace a rekonstrukce nevyhovujících bytových prostor. Zároveň v létě 2003 došlo ve spolupráci místního občanského sdružení a obce, za finanční podpory rozvojového programu, k přijetí záměru realizovat stavbu romského fotbalového hřiště.

Starosta obce byl spolu se zmíněnou místní NNO ke stavbě romského fotbalového hřiště motivován faktem, že místní romští chlapci začali hrát fotbal v centru obce, což nelibě nesli jak obyvatelé přilehlých domů, tak obecní zastupitelé. Samotná obec disponuje dvěma fotbalovými hřišti. První je součástí místního biskupského areálu. Druhé je ve vlastnictví fotbalového klubu, hrajícího lokální fotbalovou soutěž. Přestože existovala možnost hrát fotbal na jednom z těchto dvou hřišť, obec se

spolu se starostou uchýlila k výstavbě nového fotbalového hřiště na bývalém obecním smetišti. Starosta obce zdůvodnil zvolený postup tím, že v opačném případě, kdyby se zasazoval za možnost nechat kopat Romy na jednom ze dvou zmíněných hřišť, by se tato iniciativa rovnala politické sebevraždě a v podstatě by tím nenapomohl řešení romské problematiky, ale vzhledem k místnímu kontextu by došlo spíše k jejímu vyhrocení.

Důsledek takového postupu je však zřejmý. Přestože ambicí rozvojového programu bylo zmírnění podmínek nerovného postavení Romů na lokální úrovni a prolomení bariér exkluze, realizací romského hřiště z peněz grantového schématu rozvojového programu dochází spíše k potvrzování a posilování lokálně konstituovaných vztahů kontroly a dominance, které místní Romy vyčleňuje z participace na věcech veřejných, vnímá je jako autonomní sociální a etnickou skupinu a zároveň de facto aspiruje na kontrolu jejích volnočasových aktivit.

Z této perspektivy je otázkou času, kdy a jak se zastupitelé rozhodnou neutěšenou situaci místních Romů řešit. V létě 2003 existovalo na úrovni obce několik rámcových návrhů takového řešení, z nichž dominantní byla aspirace vytvořit pro nejproblémovější romské obyvatele samotnou sídelní jednotku vzdáleného od obce cca 0,5 km.

3.7 Strategie, sociální a kulturní kapitál

Pokud bychom hodnotili projekt měřitelnými výsledky a výší uvolněných finančních prostředků, sledovaný rozvojový projekt patří bezesporu k úspěšným. Implementační NNO se podařilo iniciovat a zřídit fond, vystupující na regionální úrovni jako dotační titul, který alternuje již existující finanční zdroje a udržuje na úrovni zúčastněných obcí marginalizaci a sociální exkluzi jako téma řešení. V rámci rozvojového projektu se podařilo založit řadu formálních i neformálních sdružení, která

začala definovat své lokální potřeby a priority. Na úrovni jednotlivců, jichž se dotýkaly případové studie, lze z perspektivy budování kapacit hodnotit rovněž jako úspěšné. Komunitní pracovnice, která rozjížděla rozvojový projekt ve sledované obci začala v roce 2004 pracovat pro začínající Fond sociálního rozvoja v Popradě. P.P. vystupovala jako konzultantka místního komunitního a servisního centra. A H., která sloužila de facto jako výkladní skříň projektu, na projektových aktivitách v roce 2004 již fakticky neparticipovala a stala se stálou zaměstnankyní místního diagnosticko-motivačního centra a odbornou lektorkou pro výtvarné umění a pro malování hedvábných šátků. A prakticky jako jediná na úrovni sledované obce splňuje kritérium prolomení sociální exkluze na lokální úrovni.

Případové studie rovněž poukazují na další problémy obecně spjaté s problematikou regionálního rozvoje a angažmá NNO v jeho rámci. První z nich je způsob konceptualizace objektu rozvoje a návrhy jeho případného řešení. Obecně základní výtku směřuje proti etnocentrické projekci rozvoje (Escobar 1994), kterou někteří charakterizují jako eurocentrickou (Brohman 1995) a která tvoří dominantní rámeček rozvoje. V případě regionálního rozvoje na Slovensku, orientovaného na romskou problematiku, však o etnocentrismus primárně nejde. Na případě UNDP je spíše patrné, že než zmíněný etnocentrismus uplatňují NNO a organizace působící v regionální rozvoji projektový centrismus s důrazem na odzkoušenou strategii, která se však odehrála v odlišném geografickém a kulturním kontextu. A tento postup neplatí jen výhradně pro UNDP. Na Slovensku z iniciativy slovenské INFOROMY byl v roce 1999 za finanční podpory PHARE realizován projekt výstavby komunitních center. Komunitní centra jsou založena na britské a americké zkušenosti tzv. community building v ekonomicky a jinak deprimovaných čtvrtích, v nichž centra figurují především jako kontaktní

instituce, která definuje základní problémy a potřeby dané lokality a přijímá sérii projektových opatření včetně rekvalifikací jako účinného nástroje posilování kapacit pro potřeby lokálního a národního trhu. INFOROMA však tyto komunitní centra převzala jako preferovanou strategii bez jakékoliv konkrétní koncepční náplně těchto komunitních center tak, že došlo k přijetí dalšího projektu věnovaného revitalizaci deseti těchto komunitních center, který oficiálně skončil v roce 2004.

O projektovém centrismu lze hovořit jako o obecné tendenci v činnosti slovenských NNO a nadačních fondů upřednostňující dominantní, odzkoušené strategie. Preferenci a nabízení těchto strategií na straně NNO lze rozumět jako kulturnímu kapitálu NNO, které nabízejí těmito preferovanými strategiemi alternativní řešení a zároveň si na poli neziskového sektoru upřednostňováním a realizací těchto strategií získávají významnou pozici. Základní chyba tak spočívá v nekritickém preferování určitých strategií do oblastí, které však nemusí být v konkrétním sociálním a kulturním kontextu adekvátní.

V rámci sledovaného rozvojového projektu bylo pracováno hned s několika strategiemi. První z nich je strategie mkropůjček Grameen Bank, vymyšlená a odzkoušená v Bangladéši a vnímaná jako základní nástroj k prolomení chudoby místních obyvatel, v případě sledovaného rozvojového programu vzhledem k právnímu kontextu Slovenské republiky neadekvátně prosazovaná především na úrovni UNDP. Druhou strategií je budování komunit (community building) a komunitní rozvoj (community development). Přestože chybí nějaká konzistentní definice komunitního rozvoje, lze komunitní rozvoj definovat jako “ *the planned evolution of all aspects of community well-being (economic, social, environmental and cultural). It is a process whereby community members come together to take collective action and generate solutions to common*

problems"(Frank,Smith:http://www.sdc.gc.ca/en/epb/sid/cia/comm_deve/cdhbooke.pdf).

Jako takový lze komunitní rozvoj chápat jako synonymum k ekonomickému rozvoji. Problém v této souvislosti není ani tak v samotné definici komunitního rozvoje. Spíše jde o to, jak konkrétní projekt rozumí termínu komunita a jak s ním nákládá. Obecně příručky komunitního rozvoje a plánování rozumí termínu komunita v několika rovinách, z nichž zdůrazňují zejména společné sdílení:

- a) místa, v kterém lidé žijí, charakterizovaného v termínech sousedství, předměstí, město apod.
- b) společných zájmů
- c) stejné kultury, životního stylu, věku apod. (Frank a Smith 1999).

Sledovaný rozvojový projekt v explicitním definování komunity není důsledný. Realizace rozvojového projektu vytváří spíše rámec pro volné sdružování obyvatel jedné obce a hledání společných zájmů. Důsledkem je vznik formálních a neformálních sdružení podle různých kritérií (viz. Boubelí: Iniciativa nájemníků (výhradně romské) vs. 2 výhradně romská ženská sdružení vs. oz Podhradie (výhradně z majoritních příslušníků), které implicitně referují k dominantnímu konstituovanému systému kontroly a dominance, dělícímu slovenské obyvatele na Slováky a Romy - romské komunity. Na úrovni sledované obce prakticky nevzniklo jediné společné neformální nebo formální sdružení Romů a členů místní majority.

Zároveň z výše uvedeného je patrné, že uplatňovaná strategie komunitního rozvoje na základě realizovaných projektů pracuje s interdiskursivně sdíleným pojmem Rom, zdůrazňující podle povahy konkrétních projektů (viz. tabulka přehled projeků v obci) jeho dvě významové roviny a dělíci obec na dvě základní komunity Romů a místní majority. Uvnitř těchto dvou skupin existují zájmové rozdíly a dominantní dělíci linie Romové vs. majorita, kopírující zažitou každodenní sociální praxi, trvá a prakticky se nemění. V této souvislosti je nezodpovězenou otázkou, zda na lokální úrovni takový projekt přispívá k transformaci tohoto interdiskursivně sdíleného pojmu. Ve sledované obci se na základě případu fotbalového hřiště spíše ukazuje, že realizace takových projektů pouze strvrzuje ve vztahu k Romům lokálně konstituované mocenské vztahy a k prolomení marginalizace a exluze nepřispívá.

Srovnáme-li regionální rozvoj s jinými diskursivními oblastmi, kde došlo k obdobné aspiraci na změnu, projevující se ve změně diskursivní praxe a konceptuálních pojmů, je toto zjištění ve vztahu k NNO, angažujících se v romské problematice, zarážející. Například projekt Brána muzea otevřená, iniciovaný OSF v roce 1999 důsledně prosazoval a zasazoval se za změnu minulé muzejní praxe v důrazu na prezentaci sbírkového fondu. Nejenže se tomuto programu podařilo v muzeích, které se účastnily projektu Brána muzea otevřená, změnit muzejní praxi tak, aby primárně zohledňovaly potřeby návštěvníků. Zároveň se jako velice úspěšná strategie osvědčilo založení spolků přátel muzea, vystupujících jako NNO, které učinily z muzea na lokální úrovni politikum, aspirující na stejný cíl – změnu dosavadní muzejní praxe. Obdobně na půdě psychiatrie v roce 2004 došlo ke konfliktu, jehož výsledkem je revize psychiatrické diskursivní praxe v používání klecových lůžek a proměna pacienta v klienta, kde význam NNO, je jako Centrum pro rozvoj péče o duševní zdraví, je neoddiskutovatelný.

Na případu sledovaného rozvojového projektu je však patrné, že k rekonceptualizaci centrálního pojmu romské problematiky nedochází. V konkrétních projektových realizacích dochází ke zdůraznění jedné z domén významového potenciálu pojmu Rom. Jediným efektem je, že se sledovanému rozvojovému projektu podařilo romskou problematiku vnést na obecní úrovni do programů hospodářského a sociálního rozvoje jako téma. Nakonec však na úrovni jednotlivých obcí dochází ke stejnému efektu jako v případě NNO. Obce se stávají integrální součástí v úvodu zmíněného „gypsy business“ a budou stále více reagovat a fakticky už reagují na poměrně vysokou finanční nabídku na řešení romské problematiky. Dochází tak ve svém efektu ke konstituování obdobného systému, jako byl systém sociální podpory. Ten ze své podstaty nemusí být až tak špatný jako ten první, kdy sociální pomoc státu de facto podporovala lokální živnostníky, kteří sociální dávky stržili, avšak na zlepšení životní úrovně místních Romů se to nijakým způsobem neprojevalo. Obdobné riziko hrozí i tomuto systému, za předpokladu, že NNO, angažující se v romské problematice, rezignují na úlohu mocenského hráče, který kontroluje a vynucuje integrační postupy na úrovni místních samospráv. Jak je patrné ve sledované obci v případě fotbalového hřiště, implementační NNO v tomto směru selhalo a podpořilo a zafinancovalo variantu, která posiluje stávající segregační rámec.

Další zajímavou doménou je projektový důraz na zvyšování lokálních kapacit sociálního kapitálu jako jednoho z nástrojů pro dosažení sociálního a ekonomického rozvoje. Pieterse v této souvislosti upozorňuje, že důraz na sociální kapitál v oblasti rozvoje se během devadesátých let stal novou rétorickou oblastí, mající výrazné ideologické konotace, které volají po detailnější analýze. Základním předpokladem

důrazu na sociální kapitál je, že tržní vztahy jsou součástí specifických sociálních konfigurací. Na pozadí těchto vztahů vznikají rozhraní, která mají vylučující nebo inkorporativní potenciál (Pieterse 2001:214-125).

Důraz na význam sociálního kapitálu a jeho využití v rámci regionálního rozvoje je sporný a variuje podle příslušného kulturního kontextu a debata o jeho potenciálu v českém a slovenském intelektuálním prostředí prakticky neexistuje. V případě sociálního kapitálu se běžně předpokládá, že se jedná o síť sociálních vztahů, obsahující soubor kolektivních norem, umožňující dosažení společně definovaných cílů (Gentler, Levine, Moretti 2006; Narayan 1999). Řečeno v termínech konceptuálního řešení, sociální kapitál konstituuje síť mocenských vztahů, díky které se efektivněji kontroluje privátní záměr určité sociální skupiny definované zejména svým mocenským zájmem.

V případě sledovaného rozvojového projektu aktivizace a využití sociálního kapitálu jsou nesporné. Při získání 150 tis. Sk na projektovou realizaci občanského sdružení Podhradie, v P.P. schopnosti legálně vyúčtovat poskytnutý grant navzdory jeho zneužití a při získání implementace projektového záměru UNDP pro příslušnou NNO je význam a protěžování sociálního kapitálu na úkor formálních struktur patrný. V tomto směru jsou významné další dva body. Předně se ukazuje, že sociální kapitál v případě Romů jako marginalizované a segregované skupiny se nemusí nutně a primárně orientovat na příbuzenské vztahy a korelovat s nimi. Důraz na příbuzenství jako primární organizační princip v případě Romů je zavádějící. Romové se sice navenek sebeidentifikují podle příbuzenského kritéria, ale jejich ekonomické a mocenské zájmy jim nemusí odpovídat a zpravidla neopovídají. Na případu P.P. je patrné, že své neformální sdružení založila se svými příbuznými, ale stejně tak je patrné, že svou úžernickou činností svého bratra zbavila jeho domu a že

na legalizaci svých finančních transakcí z přiděleného grantu využila služby majoritních příslušníků.

Druhý bod v souvislosti s činností NNO je závažnější. Jak bylo řečeno v úvodu, funkčnost a rozsah činnosti NNO resp. třetího sektoru jsou jedním z kritérií demokratičnosti a rozvoje občanské společnosti. V případě sporu o turistickou ubytovnu se však ukazuje, že sledovaná NNO, zaštiťující se argumenty na otevřenost a transparentnost společnosti, selhává a kopíruje zažitou sociální praxi ve využívání nepotismu sociálního kapitálu, aby dosáhla prosazení svých mocenských zájmů na úkor lokálně delegovaných autorit. V této kritice však nejde o to, že by NNO na lokálních i širších úrovních vytvářely ne-politickou politiku, na níž nemají politický mandát (např. Klaus 2005), ale že kopírováním zažité a jimi kritizované sociální praxe v rámci rozvojového projektu přispívají ke konzervování stavu, který v obecných a idealizovaných proglamacích o úloze občanské společnosti usilují změnit. Právě tyto aspekty na zdůrazňování a protěžování neformálních vztahů navzdory formálním jsou jedním z charakteristických rysů transformačního období středoevropského regionu. V této souvislosti je zarážející, proč konkrétní rozvojový projekt v souvislosti s budováním kapacit klade takový důraz na budování a rozvoj sociálního kapitálu, který je již konstituovaný a viděli jsme, že efektivně využíváný, než na budování kapitálu kulturního. Právě tato dimenze na úrovni regionálního rozvoje ve zdůraznění znalostního a vědomostního know-how, která by umožnila segregovaným Romům být kompetentní na proměňujícím se slovenském trhu práce, dosud zcela chybí a z hlediska budoucnosti je ve srovnání s ostatním obyvatelstvem Slovenska výrazně znevýhodňuje. Tato praxe na úrovni regionálního rozvoje však není překvapující a plně koreluje s postojem slovenské vlády k Romům, jenž je v poslední době patrný ve vzdělávací politice,

dokládajúci interdiskursívne sdílený koncept romskej problematiky na Slovensku.

*“Predkladaný materiál sa svojim zameraním dotýka cieľovej skupiny, ktorou je časť detí a mládeže rómskeho pôvodu, ktorá je vnímaná ako deti a mládež s problémami v učení a postojoch, ktoré vznikli na základe dysfunkčných sociálnych podmienok vyplývajúcich zo sociálnej exklúzie (chudoba, nedostatočné vzdelanie rodičov, neštandardné bytové a hygienické podmienky...), teda tých, ktorí sú označovaní ako **sociálne znevýhodnení**, ako aj tých príslušníkov profesijných skupín (pedagogickí, nepedagogickí a sociálni pracovníci, štátna správa a samospráva), ktorí svojim nielen odborným pôsobením, môžu prispieť k riešeniu uvedenej problematiky”* (Konceptia integrovaného vzdelávania rómskych detí a mládeže, vrátane rozvoja stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania).

ZÁVĚR

V této práci jsem se pokusil nastínit několik základních věcí. Zaměřil jsem se na činnost NNO v kontextu regionálního rozvoje a řešení romské problematiky, která vystupuje po roce 1999 jako jedno z témat regionálního rozvoje na Slovensku. V této souvislosti jsem se snažil za využití dostupných statistických údajů poukázat, že angažování slovenských NNO v romské problematice nebylo nikterak samozřejmé, a že nárůst jejich angažmá vyrůstá na předpokladu rámcového strategického dokumentu slovenské vlády, který explicitně romskou problematiku uvádí do souvislosti s regionálním rozvojem a činností NNO, a vzrůstajícího angažmá zejména zahraničních donorů v této oblasti. Činnost těchto NNO v regionálním rozvoji není v práci vnímána v klasických intencích nositelů demokratických principů, které se podílejí na demokratizaci slovenské společnosti, ale je na ni nahlíženo jako na iniciátory procesů sociální změny spojené s regionálním rozvojem. V souvislosti s kulturní a sociální změnou jsem se snažil upozornit, že klasická konceptualizace změny je pro reflexi procesů, spojených s oblastí regionálního rozvoje a činnosti NNO, nedostačující. V těchto konceptech je kritizováno především evolucionizující schéma, idealistický a materialistický determinismus, které ve svém důsledku klasifikují společnost a kulturní diverzitu v základních dichotomiích tradiční vs. moderní, zaostalý vs. pokročilý, vnucující veřejnosti představu o odlišných dynamikách existujících systémů, které jedny odsuzují k životu v moderně, charakteristické svou prokrokovostí nebo zkažeností, a druhé k životu ve své přirozenosti nebo svázané v poutech předsudků a tradic. Formalistickému přístupu je naopak vyčítána přílišná abstraktnost, která nezohledňuje sociální kontext konstituovaných struktur, kterým je přisouzen autonomní, změně nepodléhající status. Navržené konceptuální řešení se snaží tyto slabiny zohlednit a navrhnout diskursivní teorii a pojmový aparát, prostřednictvím kterých je dynamice

sociálních systémů rozuměno jako problematizaci naturalizovaných konvencí, jež se odehrávají se na pozadí sociálního konfliktu v určité diskursivní formaci. Z této perspektivy bylo regionálnímu rozvoji a romské problematice rozuměno jako diskursivním oblastem. V genealogické části jsem se snažil zohlednit významovou transformaci osvícenstvím naformulované cikánské otázky a významové komponenty, které jsou součástí romské problematiky v současnosti. V synchronní perspektivě jsem kladl důraz na konkrétní dopady rozvojového projektu, které jsou dokumentovány na jednotlivých případech z konkrétní obce, participující na sledovaném rozvojovém projektu tak, aby byla zodpovězena centrální otázka této práce - co znamená angažmá NNO v oblasti regionálního rozvoje.

Pokud v této souvislosti přistoupíme na Faircloughovu základní premisu podmíněnosti sociální dynamiky, spočívající v problematizaci naturalizovaných konvencí, jež se odehrávají na pozadí určité diskursivní formace nebo na širší sociální úrovni (Fairclough 1989: 67, 219), potom změna postavení Romů ve slovenské společnosti tak, jak ji reprezentuje oblast regionálního rozvoje za silné účasti slovenských a mezinárodních NNO, je sporná. Základní problém není tak v samotném angažmá NNO. Ty jsou v této práci vnímány jako legitimní nástroj implementace rozvojových záměrů, včetně všech pozitivních i negativních následků. Daleko závažnější problém je v samotné transformaci osvícenstvím naformulované cikánské otázky v romskou problematiku. Na ideologicky podmíněné transformaci interdiskursivně sdíleného pojmu Rom je sice patrné, že romská problematika podléhá a zrcadlí širší sociální změny, nicméně osvícený rámeček a cíl, jehož má být v případě slovenských resp. středoevropských Romů dosaženo, se nijakým zásadním způsobem nemění. Základní problém spočívá v existenci Romů jako diskursivního pojmu romské problematiky. Nazvdory ušlechtilé aspiraci ho stigmatizuje

a v dobře myšlené víře v odstranění různě ideologicky definovaných nedostatků jej činí objektem stálého řešení. Jak bylo naznačeno ab Hortisův osvícenský cíl Cigán jako trvale užitečný poddaný se v rámci regionálního rozvoje v důrazu na trvale udržitelný rozvoj nebezpečně proměňuje v Roma jako trvale užitečný problém, aniž by se postavení Romů ve slovenské společnosti nějakým zásadním způsobem změnilo.

Za další, i když ***Stratégia vlády na riešenie problémov rómskej národnostnej menšiny a súbor opatrení na jej realizáciu*** vytváří základní rámec pro řešení romské problematiky na Slovensku v souvislosti s Faircloughovou problematizací naturalizovaných konvencí, je tato Stratégia sporná. Tato Stratégia není výsledkem nějaké celospolečenské diskuse o tom, jak řešit na úrovni státu a lokálních samospráv romskou problematiku na Slovensku, ale je výsledkem tlaku mezinárodních institucí OSN, Světové banky a EU, kterou mj. Slovensko dávalo signál evropským zemím o své demokratičnosti, ale která absentuje Faircloughův aspekt, že by byla výsledkem nějakého ideologicky ukotveného konceptuálního sporu. Naopak v tomto směru je z perspektivy ideologického sporu téměř sterilní a projevuje se to právě v případě sledovaného rozvojového projektu, který dokonale na úrovni regionálního rozvoje koreloval s oním slovenským dvojakým postavením k Romům, kdy na jedné straně je Romům přiznán statut národnostní menšiny, na straně druhé se zdráhá navrhnout rozvojový projekt, který by byl explicitně směřován na prolomení segregace Romů. Absence této diskuse, jakkoliv je na Slovensku nutná a nejen tam, trvá. Obrovským rizikem v současné době je, že toto volání po konkretizované koncepci, kterou by slovenská vláda přijala za svou, zejména po událostech, které se odehrály ve francouzských předměstích na začátku roku 2005, v kombinaci s bojem proti terorismu a nelegálnímu přistěhovatelství, ještě dlouhou dobu nezazní. Otázkou tedy je, co toto přehlížení a prohlubující

se romská segregace udělá se slovenskou společností a nakolik takto uplatňovaná politika regionálního rozvoje na Slovensku prostřednictvím implementace NNO a lokálních samospráv postavení Romů změní.

Použitá literatúra:

- ab Hortis, Samuel, Agustini. 1998. Cigáni v Uhorsku. Bratislava: Štúdio - dd-
- Abramson, M., David. 1999: A Critical Look at NGOs and Civil Society as Means to an End in Uzbekistan. Human Organization 58 (3): 240-250
- Adorno, Theodor, Wiesengrund a Horkheimer, Max. 1997. Dialectic of Enlightenment. London a New York: Verso
- Agrawal, Arun. 1996. Poststructuralistic Approaches to Development: Some Critical Reflections. Peace and Change 21 (4): 464-477
- Aké sú ciele a nástroje regionálnej politiky EÚ? [online]. [cit. 2005-06-12]. Dostupné na WWW: www.build.gov.sk
- Apthorpe, R. 1985. „Pleading and Reading Agricultural Development Policy: small farm, big state, and the „case of Taiwan““. in: Social Anthropology and Development Policy. Edited by R. Grillo a A. Rew, ss. 88-101. London: Tavistock Publications
- Avoiding the Dependency Trap. Roma in Central and Eastern Europe. United Nations Development Programme 2002. [online]. [cit. 2005-06-12]. Dostupné na WWW: <<http://www.romanothan.ro/engleza/reports/docs/Avoiding%20the%20Dependency%20Trap.pdf>>
- Báčová, Viera. a Zel'ová, Alena. 1993. Etnické menšiny na Slovensku. Sociológia 25 (4-5): 417-433
- Barfield, Thomas (ed.). 1997. The Dictionary of Anthropology. Oxford: Blackwell Publishers
- Barth, Frederik. 1967. On the Study of Social Change. American Anthropologist 69 (6): 661-669
- Barth, Frederik. 1989. The Analysis of Culture in Complex Societies. Ethnos 54: 120-142
- Berger, I. Peter a Luckmann, Thomas. 1999. Sociální konstrukce reality. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury

- Cassirer, Ernst. 1968. The Philosophy of the Enlightenment. Princenton: Princenton University Press
- Cooper, Frederick a Packard, Randall. (eds.). 1997. International Development and Social Sciences. Essays on the History and Politics of Knowledge. Berkeley: University of California Press
- Čo je úlohou regionálnych rozvojových agentúr (RRA)? [online]. [cit. 2005-06-12]. Dostupné na WWW: www.build.gov.sk
- Čo sú to nástroje regionálnej politiky EÚ: štrukturálne fondy, Kohézny fond? [online]. [cit. 2005-06-12]. Dostupné na WWW: www.build.gov.sk
- Dohnalová, Marie. 2004. Antropologie občanské společnosti. Brno: Nadace Universitatis Masarykiana
- Douglas, Mary. 1992. Risk and Blame. Essays in Cultural Theory. London: Routledge
- Douglas, Mary and Wildavsky, Aaron. 1982. Risk and Culture. An Essay on Selection of Technological and Environmental Dangers. Berkeley a London: University of California Press
- Durkheim, Émile. 2004. Společenská dělba práce. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury
- Escobar, Arturo. 1984. Discourse and Power in Development: Michel Foucault and the Relevance of his Work to the Third World. Alternatives 10 (3):377-400
- Escobar, Arturo. 1991. Anthropology and Development Encounter: the Making and Marketing of Development Anthropology. American Ethnologist 18 (4): 658-682
- Esobar, Arturo. 1997 Anthropology and Development. International Social Science Journal 154: 497-515
- Escobar, Arturo. 1995. Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World. Princenton: Princenton University Press

Esteva, G. 1992. „Development“. in: The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power. Edited by W. Sachs, ss. 6-23. London: Zed Books

Fairclough, Norman. 1989. Language and Power. London: Longman

Fairclough, Norman. 1992. Discourse and Social Change. Cambridge: Blackwell Publishers

Fairclough, Norman. 1995. Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language. London: Longman

Feinberg, Richard. 1979. Schneiders Symbolic Culture Theory. Current Anthropology 20 (3): 541-560

Ferguson, James. 1994. The Anti-Politics Machine: „Development“, Depoliticization, and Bureaucratic Power in Lesotho. London: University of Minnesota Press

Ferguson, J. 1997. „Anthropology and Its Evil Twin. „Development“ in the Constitution of Discipline“. in: International Development and the Social Sciences. Essays on History and Politics of Knowledge. Edited by Cooper, F. a Packard, R. , ss. 150-175. London: University of California Press

Fisher, F. William. 1997. Doing Good? The politics and Antipolitics of NGO Practices. Annual Review of Anthropology 26: 439-64

Foucault, Michel. 1994. Dějiny šílenství. Praha: nakladatelství Lidové noviny

Foucault, Michel. 1999 Dohlížet a trestat. Praha: Dauphin

Foucault, Michel. 2002 Archeologie vědění. Praha: Hermann a synové

Foucault, Michel. 2003. Myšlení vnějšku. Praha: Hermann a synové

Frank, Flo a Smith, Anne. 1999. The Community Development Handbook. A Tool to Build Community Capacity [online]. b.m. [cit. 2006-04-05]. Dostupné na WWW: <http://www.sdc.gc.ca/en/epb/sid/cia/comm_deve/cdhbooke.pdf>

- Friedman, Jonathan 1994. The Cultural Identity and Global Process. London: Sage Publications
- Geertz, Clifford. 2000. Interpretace kultur. Vybrané eseje. Praha: SLON
- Grillo, Ralph a Rew, Alan. 1985. Social Anthropology and Development Policy. London: Tavistock Publications
- Grillo, R. D. a Stirrat, R.L. 1997. Discourses of Development. Oxford: Berg
- Harris, Marvin. 1999. Theories of Culture in Postmodern Times. London: Sage Publications
- Hoben, Allan. 1982. Anthropologist and Development. Annual Review of Anthropology 11: 349-375
- Horváthová, Emilia. 1970. Niektoré historicko-etnografické problémy při riešení cigánskej otázky po roku 1945. Slovenský národopis VIII. (2): 240-254
- Hübschamanová, Milena. 1970. Co je tzv. cikánská otázka? Sociologický časopis 2: 105-119
- Jurová, Anna. 1993 Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945. Bratislava: Goldpress Publishers
- Jurová, Anna. 1996. Rómská problematika 1945-1967 I. – IV. Časť. b.m.: USD
- Keesing, M., Roger. 1974. Theories of Culture. Annual Review of Anthropology 3: 73-97
- Keesing, M., Roger. 1994. „Theories of Culture Revisited“. in: Assessing Cultural Anthropology. Edited by R. Borovsky, ss: 301-310 New York: McGraw Hill
- Keys, F., Charles. 2002. Weber and Anthropology. Annual Review of Anthropology 31: 233-255
- Klaus, Václav. 2005. NGO-ismus versus bohulibé aktivity nevládních institucí.

[online].[cit.2006-10-5]. Dostupné na WWW:

<<http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=ostclQHysdFE>>

Kolárová, Z. 2002. „Rómovia v období I. ČSR, II.ČSR a Slovenského štátu“, in: Čačipen pal o Roma. Súhrná správa o Rómoch na Slovensku.

Edited by M. Vašečka, ss. 43-52 . Bratislava:Inštitút pre verejné otázky

Koncepcia integrovaného vzdelávania rómskych detí a mládeže,

vrátane rozvoja stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania. 2004.

Bratislava. [online]. [cit. 2005-06-12]. Dostupné na WWW:

<http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/99BD8EFB322EA476C1256E89003E0D20?OpenDocument>

Kotvanová, A., Szép, A. 2003. „Najnovšie koncepcie politiky vlády SR vo vzťahu k riešenie problémov rómskych komúnít (1998-2002). in: Vládna politika a Rómovia 1948-2002. Edited by A. Kotvanová aj., ss. 51-78.

b.m.: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií

b.m.: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií

Kroeber, Alfred, Luis a Richardson, Jane. 1940. Three Centuries of Womens Dress Fashions. A Quantitative Analysis, Anthropological Records 5(2):111-153

Kroeber, Alfred, Luis. 1944. Configuration of Culture Growth. Berkeley a Los Angeles: University of California Press

Lévi-Strauss,Claude.1996. Cesta masek. Praha: Dauphin 1996

Lévi-Strauss,Claude. 2000a. Štruktúrna antropológia I. Bratislava:

Kaligram

Lévi-Strauss, Claude.2000b. Štruktúrna antropológia II. Bratislava:

Kaligram

Livernash, Robert. 1992. The Groving Influence of NGOs in Developing World. Environment 34 (5): 19-20, 40-43.

Malinowski, Bronislav. 1938. Anthropology of Changing African Cultures.

Methods of Study of Culture Contact in Africa. Memorandum XV.,

International African Institute of African Languages and Cultures.London and New York. Oxford University Press

Malinowski, Bronislaw. 1945. Dynamics of Culture Change. An Inquiry into Race Relations in Africa. New Haven: Yale University Press

Marx, Karel a Engels, Bedřich. 1952. Německá ideologie. Feurbach protiklad materialistického a idealistického nazírání. Praha: Svoboda

McGee, R. Jon a Warms, L., Richards. 2000 Anthropological Theory. An Introductory History. London: Mayfield Publishing Company

Morgan, Lewis, Henry. 1954. Pravěká společnost neboli výzkumy o průběhu lidského pokroku od divoštství přes barbarství k civilizaci. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd

Morgan, Brigg. 2001. Empowering NGOs: The Microcredit Movement Through Foucault's Notion of Dispositif. Alternatives: Global, Local, Political 26 (3): 233-258

Národná správa o ľudskom rozvoji Slovenská republika. 2000. [online]. [cit. 2005-06-12]. Dostupné na WWW: <http://www.cphr.sk/undp2000.htm>

Nisbet, A., Robert. 1969. Social Change and History. Aspects of the Western Theory of Development. Oxford: Oxford University Press

Nováček, Josef. 1968. Cikáni včera, dnes a zítra. Praha: Socialistická akademie

Oliveira, M. de, D. a R., Tandon. 1994. „An Emerging Global Civil Society“. In: Citizen Strengthening Global Civil Society. Edited by de Oliveria, M.D. a Tandon, R., ss. 1-17. Washington, D.C.: Civicus

Parker, M. 1999. „Female Circumcision and Cultures of Sexuality“. in: Culture and Global Change. Edited by T. Skelton a T. Allen, ss. 201-211. London: Routledge

Pieterse, Jan, Nederveen. 2000. After Post-Development. Third World Quarterly 21 (2): 175-191

Pieterse, Jan, Nederveen. 2001. Development Theory. Deconstructions/Reconstructions. London: Sage Publications

Potůček, M. 1996. „How Czechs Reflect on the Tasks and Transformation of the Public Sector“, in: Developing Organizations and Changing

Attitudes: Public Administration in Central and Eastern Europe. Edited by J. Jabes., ss. 171-181. Bratislava. NISPACee

Poverty and Welfare of Roma in the Slovak Republic. 2002. Bratislava. [online].[cit. 2005-12-06]. Dostupné na WWW:<
<http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/povertyinslovak.pdf>>

Radičová, Iveta (ed.). 2004. Atlas rómských komunit na Slovensku 2004. b.m.

Rahnema, Majid a Bawtree, Victoria. 1997. Post-development Reader. London:Zed Books

Redfield, Robert, Linton, Ralph a Herskovits, J. Melville. 1936. Memorandum for the Study of Acculturation. American Anthropologist 38(1): 149 - 152

Repová, I. a M. Harakal'. „Tretí sektor a Rómovia“. in: Čačipen pal o Roma. Súhrná správa o Rómoch na Slovensku. Edited by M. Vašečka, ss. 313-323 Bratislava: Inštitút pre verejné otázky

Ringold, Dena. 2000. Roma and the Transition in Central and Eastern Europe. Trends and Challenges. Washnigton D.C.: The World Bank Roma Regional Human Development Report-Slovakia. Institute for Public Affairs.2002 Bratislava.[online].[cit. 2005-06-12]. Dostupné na WWW:<
http://www.ivo.sk/buxus/generate_page.php?page_id=349>

Rosebery, William. 1997. Marx and Anthropology. Annual Review of Anthropology 26: 25-46

Sachs, Wolfagang.1992. The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power. London: Zed Books

Scheffel, D. 2004. „Slovenští Romové a Evropa“. in: Rómska Marginalita. Edited by D. Scheffel a A. Mušíinka, ss. 37-41. Prešov: Centrum antropologických výskumov

- Schuurman, Frans. 2000. Paradigms Losts, Paradigms Regained? Development studies in the Twenty – First Century. *Third World Quarterly* 21 (1): 7-20
- Spencer, Herbert. 2000. „The Social Organism“. in: *Anthropological Theory. An Introductory History*. Edited by: R. J. McGee a R. L. Warms, ss. 11-27. London: Mayfield Publishing Company
- Steward, H. Julian. 1976. *Theory of Culture Change. The Methodology of Multilinear Evolution*. London: University of Ilinios Press
- Stratégia vlády SR na riešenie problémov rómskej národnostnej menšiny a súbor opatrení na jej realizáciu, I. etapa. 1999. Bratislava. [online].[cit. 2005-06-12]. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.gov.sk/INFOSERVIS/DOKUMENTY/ROMSTRAT/sk_romstrategia.shtml>
- Sus, Jaroslav. 1961. *Cikánská otázka v ČSSR*. Praha: SNPL
- Šebesta, M. 2003. „Formovanie politiky štátu vo vzťahu k Rómom v prvých rokoch samostatnej Slovenskej republiky (1993-1998)“, in: *Vládna politika a Rómovia 1948-2002*. Edited by A. Kotvanová aj., ss. 45-50. b.m.: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií
- Štatút splnomocnenca vlády Slovenskej republiky na riešenie problémov rómskej menšiny (1999). in: *Vládna politika a Rómovia 1948-2002*. Edited by A. Kotvanová aj., ss.114-116. b.m.: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií
- Tkáčová, A. 2002. „Rómovia v období vlády Márie Terézie po vznik I.ČSR“, in: *Čačipen pal o Roma. Súhrná správa o Rómoch na Slovensku*. Edited by M. Vašečka, ss. 31-42. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky
- Turner,Victor. 1970. *The Forest of Symbols. Aspekt of Ndembu Ritual*. London: Cornell University Press
- Tylor, Edward, Burnett. 1916. *Anthropology: An Introduction to the Study of Man and Civilization*. New York a London: D. Appleton and Company

Toepler, Stefan a Salamon, M. Lester: 2003. NGO Development in Central and Eastern Europe: An Empirical Overview. East European Quarterly XXXVII (3): 365-378).

Tönnies, Ferdinand. 1920. Gemeinschaft und Gesellschaft. Grundbegriffe der reinen Soziologie. Berlin. Karl Curtius

Vašečka, Michal. 1999. Roma in Slovakia on the Eve of the Millennium. A Social or an Ethnic Problem? [online]. South East Europe Review 1 [2005-06-12]. Dostupné na WWW:

<www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx>

Weber, Max: 1998. Metodologie, sociologie a politika. Praha: Oikoymenh

Wedel, R. Janine: 1998. Collision and Collusion: The Strange Case of Western Aid to Eastern Europe 1989-1998. New York: St. Maritn's Press

Zajac, M. 2004. „Environmentálne mimovládne organizácie“, in: Keď lahostajnosť nie je odpoveď. Príbeh občianskeho združovania na Slovensku po páde komunizmu. Edtied by J. Majchrák, B. Strečanský a M. Bútora, ss. 287-302. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky

Zásady vládnej politiky Slovenskej republiky k Rómom a ich rozpracovanie v rezortoch školstva, mládeže a športu, kultúry a sociálnych vecí a financií. Uznesenie vlády SR č. 153/1991. in: Vládna politika a Rómovia 1948-2002. Edited by A. Kotvanová aj., ss. 107-110.

b.m.: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií

Zákon č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby

Internetové zdroje:

[http://www.britannica.com/search?query=development&ct=\)](http://www.britannica.com/search?query=development&ct=))

<http://en.wikipedia.org/wiki/Development>

<http://www.communitybuilding.vic.gov.au/graphic/overview/>

Summary

Činnost NNO v kontextu regionálního rozvoje a řešení romské problematiky je po roce 1999 jedním z témat regionálního rozvoje na Slovensku. Angažování slovenských NNO v romské problematice nebylo nikterak samozřejmé. Nárůst účasti NNO v rámci regionálního rozvoje vyrůstá na předpokladu rámcového strategického dokumentu slovenské vlády, který explicitně romskou problematiku uvádí do souvislosti s regionálním rozvojem, činností NNO a vzrůstající participací zejména zahraničních donorů v této oblasti. Činnost těchto NNO v regionálním rozvoji není vnímána v klasických intencích nositelů demokratických principů, které se podílejí na demokratizaci slovenské společnosti. NNO jsou chápány jako iniciátor procesů sociální změny kontextuálně sepnaté s oblastí regionálního rozvoje. Z teoretického hlediska klasická konceptualizace změny je pro reflexi procesů, spojených s oblastí regionálního rozvoje a činnosti NNO, nedostačující. V těchto konceptech jsou kritizovány především evolucionizující schéma, idealistický a materialistický determinismus, které ve svém důsledku klasifikují společnost a kulturní diverzitu v základních dichotomiích tradiční vs. moderní, zaostalý vs. pokročilý, vnucující veřejnosti představu o odlišných dynamikách existujících systémů, které jedny odsuzují k životu v moderně, druhé k životu ve své přirozenosti nebo k životu spoutaného předsudky a tradicemi. Formalistickému přístupu je naopak vyčítána přílišná abstraktnost, která nezohledňuje sociální kontext konstituovaných struktur, kterým je přisouzen autonomní a statický statut. Navržené konceptuální řešení se snaží tyto slabiny zohlednit a navrhnout diskursivní teorii, prostřednictvím které je dynamice sociálních systémů rozuměno jako zpochybňování naturalizovaných konvencí, odehrávajícímu se na pozadí sociálního konfliktu v určité diskursivní formaci. Z této perspektivy bylo regionálnímu rozvoji a romské problematice rozuměno jako diskursivním oblastem. V genealogické části

je zohľadněna významová transformace osvícenstvím formulované cikánské otázky a významové komponenty, které jsou součástí romské problematiky v současnosti. V synchronní perspektivě byl kladen důraz na konkrétní dopady rozvojového projektu, které jsou dokumentovány na jednotlivých případech z konkrétní obce, participující na sledovaném rozvojovém projektu tak, aby byla zodpovězena centrální otázka této práce, co znamená angažmá NNO v oblasti regionálního rozvoje. Přistoupíme-li na Faircloughovu premisu podmíněnosti sociální dynamiky, spočívající ve zpochybňování naturalizovaných konvencí, potom změna postavení Romů ve slovenské společnosti v rámci regionálního rozvoje za účasti slovenských a mezinárodních NNO je sporná. Základní problém není spatřován v samotném angažmá NNO. Ty jsou vnímány jako legitimní nástroj implementace rozvojových záměrů. Daleko závažnější problém je v samotné transformaci osvícenstvím naformulované cikánské otázky v romskou problematiku. Na ideologicky podmíněné transformaci interdiskursivně sdíleného pojmu Rom je sice patrné, že romská problematika podléhá a zrcadlí širší sociální změny, nicméně osvícenský rámec a cíl, jehož má být v případě slovenských resp. středoevropských Romů dosaženo, se nijakým zásadním způsobem nemění. Základní problém spočívá v existenci Romů jako diskursivního pojmu romské problematiky. Navzdory ušlechtilé aspiraci ho stigmatizuje a v dobře myšlené víře v odstranění různě ideologicky definovaných nedostatků jej činí objektem stálého řešení.

English Summary

The activity of NGOs issue is one of the major topic of Slovakian regional development and Romany issue. Participation of Slovakian NGOs was not a matter of course in the issue of regional development. The growing NGOs participation is based upon assumption of the Strategy of Slovakian government explicitly introducing Romany Issue to the context of regional development, NGO and foreign funds. Within the issue of regional development NGOs activities are not understood as a factor of democratization, but they are conceptualized as an initiator of social and cultural change. In the theoretical view classical conceptualization of change is not sufficient. The major theoretical frameworks that are criticised within these concepts are evolutionary patterns, idealistic and materialistic determinism. They classify societies and cultural diversity in the dichotomies of traditional vs. modern, underdeveloped vs. developed. The basic mistake of these dichotomies is the idea about different dynamics of constituted social systems, where someone has to live in modernity and another one has to live in his naturalness or in tradition and superstitions. On the other hand the formal standpoint is too abstract without the reflection of social context. Nominated conceptual solution tries to get over these theoretical weaknesses by discursive theory. The discursive theory has capacity to explain dynamic of social systems by disputation about naturalized conceptions existing in the background of social conflict in the specific discursive formation. In this view the regional development and Romany issue is conceptualized as a discourse. The significance transformation of "Gypsy question", defined by the process of Enlightenment, and significance components, which are part of Roma issue nowadays, are taken into account in genealogical part. The effects of regional development project on the solution of Roma issue were described in the synchronous part. These effects are described in the particular case

studies in order to answer the major question – what do NGOs activities mean in regional development? If we accept Faircloughs' premises about determination of social dynamics by the questioning of naturalized convention, then the change of Romany situation in Slovakian society is problematic. The basic problem is not remarked in the NGOs activities. They are accepted as legitimate instrument in the implementation of developing goals. The much more important problem is in the transformation of "gypsy question" into Romany issue. It is evident that Romany issue reflects wider social changes, but the frame of Enlightenment and its goal is still existing, and the situation of Roma people is not changing. The basic problem is remarked in the existence of Roma people as a discursive notion in the Roma issue. In spite of noble aspiration the regional development stigmatizes Roma people and makes them be the object of permanent-sustainable solution.

PŘÍLOHY

Čerpání finančních prostředků z Phare 2001

(zdroj: Fórum donorov)

Contract Code and title	Grant amount EUR	Date of signature of grant contract	Disbursed 80%	Date of disbursement	Disbursed 20%	Nevyčerpané
SR9904/M100/5702 Laborecké občianske združenie	3 000	19.12.2001	2.400 (-1.521,66)	17.7.2002	-	2.121,66
SR9904/M100/5705 Koháry	4 000	18.12.2001	3.200	17.7.2002	101,51	698,49
SR9904/M500/5706 Zsákszínház	11 000	18.12.2001	8.800	17.7.2002	1.438,51	761,49
SR9904/M800/5707 Jarabina	20 000	18.12.2001	16.000	17.7.2002	4.000	-
SR9904/M800/57103 Krompachy SPOLU	4 000	19.12.2001	3.200	17.7.2002	425,48	374,52
SR9904/M800/5734 Rómske OZ - Hľadáme nový život	8 000	19.12.2001	6.400	17.7.2002	1.199,94	400,06
SR9904/M800/5736 Dobrá rómska víla Kesaj	20 000	19.12.2001	16.000	17.7.2002	1.501,34	2.498,66

SR9904/M800/5792	2.000	18.12.2001	1.600	17.7.2002	400	-
Sídlisko nad jazerom - Golianova ulica						
SR9904/M800/5794	9 000	19.12.2001	7.200	17.7.2002	1.800	-
Komunitné centrum Spolu v Žehre						
SR9904/M800/5756	20 000	18.12.2001	16.000	17.7.2002	4.000	-
IVO						
SR9904/M100/5757	11 744	19.12.2001	9.395	17.7.2002	2.301,41	47,59
Nadácia Občan a demokracia						
SR9904/M100/57104	2 000	19.12.2001	1.600	17.7.2002	355	45
Innova o.z.						
SR9904/M800/57105	11.000	17.12.2001	8.800	17.7.2002	2.200	-
DOMKA-Združenie saleziánskej mládeže						
SR9904/M800/57106	3 000	18.12.2001	2.400	17.7.2002	118,79	481,21
Partnerstvo- združenie pre rozvoj obce Dravce						
SR9904/M800/5774	2 767	11.12.2001	2.216	17.7.2002	551	-

Združenie miest a obcí Vranovského regiónu						
SR9904/M100/5725 Nadácia Sándora Máraiho	8 550	19.12.2001	6.840	17.7.2002	1.700	
SR9904/M800/5775 Združenie miest o obcí Vranovského regiónu	2 214	19.12.2001	1.771	17.7.2002	443	
SR9904/M800/5727 Vít'az	8 000	18.12.2001	6.400	17.7.2002	920,25	679,75
SR9904/M800/5789 Spoločnosť Perseus	6 430	19.12.2001	5.144	17.7.2002	1.286	-
SR9904/M200/57113 Český spolok na Slovensku	2 000	11.12.2001	1.600	17.7.2002	400	-
SR9904/M800/5741 Lokálny klub rómskych žien	6 000	18.12.2001	4.800	17.7.2002	1.200	-
SR9904/M800/57114 OZ Spolu do Európy	12 000	19.12.2001	9.600	17.7.2002	2.211,76	188,2
SR9904/M500/5742	11 000	17.12.2001	8.800	17.7.2002	2.200	-

Multikultúra						
SR9904/M800/5743	11 000	18.12.2001	8.800	17.7.2002	2.200	-
Hucín						
SR9904/M500/57116	4 000	18.12.2001	3.200	17.7.2002	800	-
Árvacska						
SR9904/M800/5744	16 000	18.12.2001	12.800	17.7.2002	3.200	-
Cez deti k rodine						
SR9904/M800/5732	2 430	18.12.2001	1.944	17.7.2002	-	2.430
RODON			(-1.944)			
SR9904/M800/5745	7 000	18.12.2001	5.600	17.7.2002	1.273,93	126,07
DŽIVIPEN-ŽIVOT						
SR9904/M800/5792	2 000	18.12.2001	1.600	17.7.2002	400	-
Sídlisko nad jazerom						
SR9904/M800/57121	8 000	18.12.2001	6.400	17.7.2002	1.200	-
Rómska integrácia 7777						
SR9904/M500/57122	3 000	18.12.2001	2.400	17.7.2002	600	-
Šaliansky klub mladých - Sellyei ifjúsági Klub						
SR9904/M800/5719	10 000	18.12.2001	8.000	17.7.2002	1.539,98	460,02
Šindliar						

SR9904/M800/5720	16 442	18.12.2001	13.154	26.4.2002	-	3.288
EccE - združenie na podporu rozvoja regiónu východného Slovenska						
SR9904/M800/5710	12 668	19.12.2001	10.134	26.4.2002	-	2.594
Človek a budúcnosť						
SR9904/M800/5758	7 000	11.12.2001	5.600	17.7.2002	1.400	-
In Minorita						
SR9904/M500/5712	2 000	19.12.2001	1.600	17.7.2002	400	-
Berko						
SR9904/M100/5713	4 000	17.12.2001	3.200	17.7.2002	800	-
Spoločnosť kultúrálnej antropológie						
SR9904/M900/5760	8 500	19.12.2001	6.800	17.7.2002	1.133,83	566,17
Združenie inteligencie Rusínov Slovenska						
SR9904/M010/5714	4 481	18.12.2001	3.584	17.7.2002	897	-
Slovenská národopisná spoločnosť						

SR9904/M800/5737	16 000	18.12.2001	12.800	17.7.2002	3.200	-
Gréckokatolícka diecézna charita						
SR9904/M800/5738	6 000	18.12.2001	4.800	17.7.2002	1.200	-
Voľnočasko						
SR9904/M800/5739	24 000	18.12.2001	19.200	17.7.2002	30.228,35	1.571,65
Kultúrno-spoločenské združenie Rómov Romane Jile						
SR9904/M800/5716	12 000	17.12.2001	9.600	17.7.2002	1.091	1.309
BOVAP						
SR9904/M100/5718	2 500	19.12.2001	2.000	17.7.2002	412	88
Csemadok						
SR9904/M100/5762	21 170	18.12.2001	16.936	26.4.2002	3.244	990
MEMO 98						
SR9904/M800/5723	3 000	19.12.2001	2.400	17.7.2002	164,22	435,78
ÁNO, neinvestičný fond						
SR9904/M800/5782	27 960	11.12.2001	22.370	26.4.2002	-	12.194,86
Ľudia a voda			(-6.604,86)			
SR9904/M800/5783	5 500	19.12.2001	4.400	17.7.2002	637	436
Uško						

SR9904/M100/5765	20 000	20.12.2001	16.000	17.7.2002	3.970	30
Ži a nechaj žit'- program Ľudia proti rasizmu						
SR9904/M800/5766	10 000	18.12.2001	8.000	17.7.2002	2.000	-
Chmiňany						
SR9904/M800/5767	10 000	18.12.2001	8.000	17.7.2002	1.822178	
Rokycany						
SR9904/M100/5752	24 000	18.12.2001	19.200 (3.032)	26.4.2002	-	7.832
Obec-Región-Európa						
SR9904/M800/57108	8 000	19.12.2001	6.400	17.7.2002	1.600	-
Občianske združeni Civitas L Levoča						
SR9904/M800/5776	3 000	17.12.2001	2.400	17.7.2002	600	-
Alef/Alfa TV						
SR9904/M800/57109	6 000	19.12.2001	4.800	17.7.2002	724,17	475,83
Ústredná rada občianskeho združenia Za lepší život						
SR9904/M100/57110	15 000	11.12.2001	12.000	26.4.2002	2.846,57	153,43
OZ PAS Partnerstvo Angažovanosť Spolupráca						

SR9904/M800/5779	12 000	18.12.2001	9.600	17.7.2002	59,3	2.340,70
Spolu Chminianske Jakubovany						
SR9904/M800/5404	4.000	8.10.2001	3.200	14.1.2002	800	-
Rómska integrácia 7777						
SR9904/M100/5405	2.862	3.10.2001	2.289,60	14.1.2002	572,4	-
Pro schola nostra						
SR9904/M500/5406	10.500	3.10.2001	8.400	14.1.2002	2.100	-
Kolégium Jána Selyeho						
SR9904/M100/5427	11.071	3.10.2001	8.856	14.1.2002	2.214	-
Slovenské nezisové servisné centrum						
SR9904/M800/5428	10.000	3.10.2001	8.000	14.1.2002	2.000	-
Odysseus						
SR9904/M800/5430	7.929	3.10.2001	6.343	14.1.2002	609,54	976,46
Šamír - OZŠ						
SR9904/M800/5433	5.519	3.10.2001	4.415	14.1.2002	1.020,55	83,45
Nadácia Dobrá rómska víla Kesaj						

SR9904/M800/5435	7.409	3.10.2001	5.927	14.1.2002	1.482	-
Nadácia Milana Šimečku						
SR9904/M800/5437	10.000	3.10.2001	8.000	14.1.2002	1.647	353
Úhrady						
SR9904/M800/5438	6.420	3.10.2001	5.136	14.1.2002	-	1.284
Silikatprogres						
SR9904/M800/5410	15.000	3.10.2001	12.000	14.1.2002	3.000	-
Európska kultúrna spoločnosť						
SR9904/M800/5439	35.900	3.10.2001	28.720	14.1.2002	7.180	-
Komunita Kráľovnej pokoja						
SR9904/M500/5412	10.000	3.10.2001	8.000	14.1.2002	2.000	-
Multikultúra						
SR9904/M500/5442	10.000	3.10.2001	8.000	14.1.2002	2.000	-
Informačné centrum						
SR9904/M300/5415	23.078	3.10.2001	18.463	14.1.2002	3.624	991
Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku						
SR9904/M500/5444	6.000	3.10.2001	4.800	14.1.2002	1.091	109
Fundament						

SR9904/M800/5416	3.817	3.10.2001	3.053,60	14.1.2002	763,4	-
Za krajšie Lipany						
SR9904/M800/5417	23.123	3.10.2001	18.499	14.1.2002	4.624	-
Jekhetane-spolu						
SR9904/M900/5448	13.687	3.10.2001	10.950	14.1.2002	2.737	-
Šteľbach v Tichom potoku						
SR9904/M800/5451	4.819	3.10.2001	3.855,20	14.1.2002	963,8	-
Fórum Inštitút, spoločenskovedný ústav						
SR9904/M800/5425	24.000	3.10.2001	19.200	14.1.2002	4693,86	106,14
Spoločnosť priateľov detí z detských domovov -Úsmev ako dar						
SR9904/M800/5404	4.000	8.10.2001	3.200	14.1.2002	800	-
Rómska integrácia 7777						
SR9904/M100/5405	2.862	3.10.2001	2.289,60	14.1.2002	572,4	-
Pro schola nostra						
SR9904/M500/5406	10.500	3.10.2001	8.400	14.1.2002	2.100	-

Kolégium Jána Selyeho						
SR9904/M100/5427	11.071	3.10.2001	8.856	14.1.2002	2.214	-
Slovenské nezisové servisné centrum						
SR9904/M800/5428	10.000	3.10.2001	8.000	14.1.2002	2.000	-
Odysseus						
SR9904/M800/5430	7.929	3.10.2001	6.343	14.1.2002	609,54	976,46
Šamír - OZŠ						
SR9904/M800/5433	5.519	3.10.2001	4.415	14.1.2002	1.020,55	83,45
Nadácia Dobrá rómska víla Kesaj						
SR9904/M800/5435	7.409	3.10.2001	5.927	14.1.2002	1.482	-
Nadácia Milana Šimečku						
SR9904/M800/5437	10.000	3.10.2001	8.000	14.1.2002	1.647	353
Úhrady						
SR9904/M800/5438	6.420	3.10.2001	5.136	14.1.2002	-	1.284
Silikatprogres						
SR9904/M800/5410	15.000	3.10.2001	12.000	14.1.2002	3.000	-
Európska kultúrna spoločnosť						
SR9904/M800/5439	35.900	3.10.2001	28.720	14.1.2002	7.180	-

Komunita Kráľovnej pokoja						
SR9904/M500/5412	10.000	3.10.2001	8.000	14.1.2002	2.000	-
Multikultúra						
SR9904/M500/5442	10.000	3.10.2001	8.000	14.1.2002	2.000	-
Informačné centrum						
SR9904/M300/5415	23.078	3.10.2001	18.463	14.1.2002	3.624	991
Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku						
SR9904/M500/5444	6.000	3.10.2001	4.800	14.1.2002	1.091	109
Fundament						
SR9904/M800/5416	3.817	3.10.2001	3.053,60	14.1.2002	763,4	-
Za krajšie Lipany						
SR9904/M800/5417	23.123	3.10.2001	18.499	14.1.2002	4.624	-
Jekhetane-spolu						
SR9904/M900/5448	13.687	3.10.2001	10.950	14.1.2002	2.737	-
Šteľbach v Tichom potoku						
SR9904/M800/5451	4.819	3.10.2001	3.855,20	14.1.2002	963,8	-
Fórum Inštitút, spoločenskovedný ústav						

SR9904/M800/5425	24.000	3.10.2001	19.200	14.1.2002	4693,86	106,14
Spoločnosť priateľov detí z detských domovov -Úsmev ako dar						
SR9904/M500/5525	11.600	20.11.2001	9.280	26.4.2002	2.320	-
Maďarský spoločenský dom - Košice						
SR9904/M500/5523	10.000	20.11.2001	8.000	26.4.2002	-	2.000
SIT - Moldavský spolok						
SR9904/M800/5501	11.300	15.11.2001	9.040	26.4.2002	2.260	-
Za lepší život						
SR9904/M110/5521	10.000	10.12.2001	8.000	26.4.2002	-	2.000
TIKVA						
SR9904/M1000/5504	14.000	1.12.2001	11.200	26.4.2002	2.800	-
Spoločnosť pre výskum a rozvoj minoritných skupín SR-MINORITAS						
SR9904/M110/5509	19.260	15.11.2001	15.408	26.4.2002	-	4.472
Ester						

SR9904/M800/5527	7.000	1.12.2001	5.600	26.4.2002	1.173,10	226,9
Občan pre spoločnosť						
SR9904/M800/5517	10.836	1.12.2001	8.669	26.4.2002	-	2.167
Vzdelanie naša nádej do budúcnosti						
SR9904/M800/5528	11 000	1.12.2001	8.800	26.4.2002	1.830,47	369,53
Budúcnosť mladých, Družstevná pri Hornáde						
SR9904/M050/5502	10.000	15.11.2001	8000	26.4.2002	2.000	-
Oz Vámberyho						
SR9904/M800/5503	7.225	1.12.2001	5.760	26.4.2002	1.044	421
OZ Žiarskych Rómov						
SR9904/M800/5508	18.466	10.12.2001	14.772,80	26.4.2002	3.693	-
Klub rómskych žien na Slovensku						
SR9904/M100/5507	11.600	1.12.2001	9.280	26.4.2002	2.006,77	313,23
Prameň nádeje						
SR9904/M100/5511	31.000	15.11.2001	24.800	26.4.2002	6.200	-
Slovenský Helsinský výbor						

SR9904/M800/5505	23.444	1.12.2001	18.755	26.4.2002	3.677,18	1.011,82
Obec Svinia						
SR9904/M800/5512	10.000	10.12.2001	8.000	26.4.2002	1.606,28	393,72
OZ Kľúč						
SR9904/M800/5519	2.000	1.12.2001	1.600	26.4.2002	(projekt na MF)	
Kethano drom la kultúra v SR						
SR9904/M800/5520	11.270	22.11.2001	9.040	26.4.2002	2.230	-
MEDIA 3						
SR9904/M500/5514	4.097	10.12.2001	3.277,60	26.4.2002	819,4	-
Pro Comaromiensis						
SR9904/M800/5530	8.480	1.12.2001	6.784 (-810,77)	26.4.2002	-	2.806,77
Méta						
SR9904/M800/5404	4.000	8.10.2001	3.200	14.1.2002	800	-
Rómska integrácia 7777						
SR9904/M100/5405	2.862	3.10.2001	2.289,60	14.1.2002	572,4	-
Pro schola nostra						
SR9904/M500/5406	10.500	3.10.2001	8.400	14.1.2002	2.100	-
Kolégium Jána Selyeho						

SR9904/M100/5427	11.071	3.10.2001	8.856	14.1.2002	2.214	-
Slovenské nezisové servisné centrum						
SR9904/M800/5428	10.000	3.10.2001	8.000	14.1.2002	2.000	-
Odysseus						
SR9904/M800/5430	7.929	3.10.2001	6.343	14.1.2002	609,54	976,46
Šamír - OZŠ						
SR9904/M800/5433	5.519	3.10.2001	4.415	14.1.2002	1.020,55	83,45
Nadácia Dobrá rómska víla Kesaj						
SR9904/M800/5435	7.409	3.10.2001	5.927	14.1.2002	1.482	-
Nadácia Milana Šimečku						
SR9904/M800/5437	10.000	3.10.2001	8.000	14.1.2002	1.647	353
Úhrady						
SR9904/M800/5438	6.420	3.10.2001	5.136	14.1.2002	-	1.284
Silikatprogres						
SR9904/M800/5410	15.000	3.10.2001	12.000	14.1.2002	3.000	-
Európska kultúrna spoločnosť						
SR9904/M800/5439	35.900	3.10.2001	28.720	14.1.2002	7.180	-

Komunita Kráľovnej pokoja						
SR9904/M500/5412	10.000	3.10.2001	8.000	14.1.2002	2.000	-
Multikultúra						
SR9904/M500/5442	10.000	3.10.2001	8.000	14.1.2002	2.000	-
Informačné centrum						
SR9904/M300/5415	23.078	3.10.2001	18.463	14.1.2002	3.624	991
Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku						
SR9904/M500/5444	6.000	3.10.2001	4.800	14.1.2002	1.091	109
Fundament						
SR9904/M800/5416	3.817	3.10.2001	3.053,60	14.1.2002	763,4	-
Za krajšie Lipany						
SR9904/M800/5417	23.123	3.10.2001	18.499	14.1.2002	4.624	-
Jekhetane-spolu						
SR9904/M900/5448	13.687	3.10.2001	10.950	14.1.2002	2.737	-
Šteľbach v Tichom potoku						
SR9904/M800/5451	4.819	3.10.2001	3.855,20	14.1.2002	963,8	-
Fórum Inštitút, spoločenskovedný ústav						

SR9904/M800/5425	24.000	3.10.2001	19.200	14.1.2002	4693,86	106,14
Spoločnosť priateľov detí z detských domovov -Úsmev ako dar						
Celkem EUR	530					
	356					

**Čerpání finančních prostředků ze soukromých nadačních fondů, Úřadu vlády SR, Světové banky v roce 2001
(zdroj: Fórum donorov)**

Název organizace	Předmět uděleného grantu	Obec	Suma v původní měně	Suma v SKK	Poznámky
ETP - Slovensko	Podnikanie Rómov na Slovensku	Prešov	198 040	198 040	Na podporu a rozvoj regiónov
Nadácia Ekopolis	Angelosis: Výtvarno-výchovný projekt pre rómske deti	Košice	77 000	77 000	Občianske združenie Bona Fide
	Rómske ženy - Kluby rómskych žien	Bánska Bystrica	397 000	397 000	Klub Rómskych žien na Slov.
	Participácia Rómov na výkone miestnej samosprávy a verejného života	Zvolen	238 789	238 789	Združenie Eurokomunita
	Poradenstvo a informačné služby občanom	Sereď	108 000	108 000	Lokálny Klub Rómskych žien v Sereďi
ERCSR	Týždenný študijný pobyt študentov soc. pr.	Bratislava	100 000	100 000	PdF UKF - Nitra
	Národná konferencia cirkvi v rómskej misii	Bratislava	150 000	150 000	
	Rómska misia	Košice	100 000	100 000	Spoločenstvo evanjelickej mlád.
	Zborová Rómska misia	Betliar	30 000	30 000	Evanjelická cirkev na Slovensku
	Zborová Rómska misia	Rimavská Seč	6 000	6 000	Reformovaná kresťanská cirkev
	Integrácia alebo emigrácia	Drahňov	40 000	40 000	Reformované študijné centrum
	Letný tábor rómskej mládeže	Michalovce	90 000	90 000	Ekumerická rada PCS
	Cirkvev v službe rómskeho etnika	Michalovce	60 000	60 000	Ekumerická rada PCS
	Detský rómsky klub - Košice	Košice	30 000	30 000	Cirkev Bratská
	Rómsky letný tábor	Poprad	20 000	20 000	Apoštolská cirkev na Slovensku
IOM	Predprípravný kurz - Rómska tlačová agent.		40 000	40 000	ECCE
	Semináre Mýty a fakty - Vzdelávanie Rómov a Rómska žena, s výstupom pre médiá	Prešov	165 000	165 000	OZ Jekhetane
	Školenia sociál. Pracovníkov, školenia vedúcich Rómskeho skautingu, činnosť integračného centra	Košice	147 000	147 000	Centrum rozvoja komunity, Luník IX

	Projekt nákupu učebných pomôcok spojený so školením pre ZŠ v regióne Michaloviec, Košíc	Michalovce, Košice	200 000	200 000	Dony agency
IOM	Školenia a rozvoj aktivít rómskych OZ v regióne Michaloviec, podpora vzniku komunitného centra v Michalovciach	Michalovce	117 000	117 000	Občianske združenie na podp.a rozvoj regiónov
	Školenia pre partnerské organizácie IOM v regióne vých. Slovenska	Prešov	113 000	113 000	OZ Minoritas, Prešov
	Školenia sociál. Pracovníkov, stretnutia s navrátilcami	Kežmarok	87 000	87 000	Komunitné centrum ZOR, Kežmarok
	Cyklus tréningov pre štátnu správu, miest. aktivistov a novinárov		362 000	362 000	PDCS
	Školenie riaditeľov a učiteľov škôl		225 000	225 000	Nadácia Škola dokorán
	Školenie pre rómskych aktivistov z regiónu Zemplín	Zemplín	79 000	79 000	ETP Košice
	Podpora projektov vybraných ZŠ v regióne Michaloviec a Košíc	Michalovce, Košice	71 000	71 000	Základné školy MI, KE
OSF	Rozvoj a zlepšenie vzájomnej tolerancie medzi rómskou a majoritnou časťou obyvateľstva a príprava rómskych kandidátov na post poslanca obecného zastupiteľstva	Ihľany	139 100	139 100	Občianske združenie, Šamír, Ihľany
	Kto nám môže pomôcť	Chminianske, Jakubovany	96 200	96 200	Spolu Chminianske Jakubovany
	Dávid		200 000	200 000	Rodina dobrej nádeje
	Jednota ľudstva v multikultúrnej spoločnosti	Nové mesto nad V.	50 000	50 000	Spolu do budúcnosti Jekhetano Dživipen
	Rómske dieťa a škola	Bánska Bystrica	200 000	200 000	OZ Nádej deťom
	Pomoc občanom v núdzi	Humenné-Lubiša	50 000	50 000	OZ občan pre spoločnosť
	Štart do života	Zvolen	50 000	50 000	Klub rómskych žien
	Rómovia=Partneri	Bánska Bystrica	100 000	100 000	Klub rómskych žien
	Vzdelávací a výcvikový program mladých rómskych hudobníkov		99 200	99 200	Občianske združenie Tarka
	Podpora činnosti RAMAD	Pov.Bystrica	100 000	100 000	Rómska asociácia mládeže a detí RAMAD
	Výchovno-vzdelávacie aktivity v komunitnom centre OZ Méta	Hostice	73 000	73 000	Občianske združenie Méta
OSF	Poradensko-informačné a koordinačné centrum	Kokava n. Rimavicou	200 000	200 000	MO KVO Roma-Gemer, Kultúrno-výchovná organiz.
	Komunitný rozvoj v regióne Spiš, lokalita obce Žehra	Žehra	111 000	111 000	Komunitné centrum Spolu v Žehre
	Kto zachova svoju kulturu, stara sa o budúcnosť.	Rim. Seč	150 000	150 000	OZ Romarin pri ZŠ Romarin
	Rómske poradensko-informačné a koordin. Centrum	Žiar nad Hronom	289 800	289 800	OZ Cesta nádeje
	Osvetové centrum Rómov	Trenčín	271 000	271 000	OZ Rómov
	Informačné a poradenské centrum Rómov	Rim.Sobota	297 560	297 560	Klub rómskych žien

	Informačné a poradenské centrum Hanušovce nad Tepľou IPC	Prešov	296 700	296 700	OZ na podporu a rozvoj regiónov
	Health Service and Social Assistance	Trnava			Cyril and Method University
	Roma Studies, Social Assistance	Nitra			Konstantin University
	Mass Media	Trnava			Cyril and Method University
	Roma Studies	Nitra			Konstantin University
	Special Engineering	Zilina			Zilinska University
	Electrical Engineering	Kosice			Technical University
	Education	Nitra			Konstantin University
	Social Assistance	Nitra			Konstantin University
	National Economy	Bratislava			University of Bratislava
	Applied Arts	Kosice			Technical University
	Architektura and Urban Development	Bratislava			Slovak Technical University
	Education and Pedagogy	Banska Bystrica	17 000 USD	816 000	Pedagogical College of the Matej Bel University
	Podporené Kluby rómskej mládeže				
	Športové aktivity voľného času detí	Žiar nad Hronom	11 000	11 000	Špeciálna ZŠ
	Rómska paleta, výtvarný krúžok	Poprad	15 500	15 500	Podtatranské osvetové stred.
	MŠ so zameraním na rómske deti v prepojení na ekologickú výchovu	Bánska Štiavnica	9 150	9 150	MŠ
	Rómska kultúra	Košice	6 000	6 000	OZ rómskych žien LUCIA
	Dobrá Niva - Činnosť TJ Roma Zvolen	Zvolen	8 400	8 400	Demokratický zväz Rómov na Slovensku
	Klub Rómum Slovak	Klenovec	12 600	12 600	UPRE-ROMA-KLENOVEC
OSF	Rómske dieťa a práva dieťaťa	Dobšiná	8 000	8 000	Fénix, Detská organiz.
	Rómovia-Rómom-činnosť futbal. Klubu	Moldava nad Bodv.	8 450	8 450	TJ Roma
	Klub pestovateľov a ovocinárov	Letanovce	18 600	18 600	ZŠ J.Sklenára
	Pracujeme pre lepšiu budúcnosť, integráciu, a šťastie rómskych ľudí	Giraltovce	10 000	10 000	OZ rómskych občanov Romano khamoro
	Klub deti vetra	Spišský Štiavnik	20 500	20 500	Misijná Kongregácia Služobník Ducha Svätého
	Rozdávajme radosť - spevom, hudbou a tancom	Žiar nad Hronom	15 000	15 000	OZ Romal
	Priateľ Róm	Rožňany	7 500	7 500	Rímskokatolícka cirkev farnosť Rožňany
	Tanečný krúžok LÚČ	Letanovce	12 000	12 000	Špeciálna ZŠ

	Vzdelávanie ako faktor znižovania rizika vzniku sociálnych udalostí u Rómov	Poprad	10 000	10 000	Mesto Poprad
	Hovoriace rúčky	Hunovce	5 000	5 000	ZŠ Hunovce
	Malá rodinná škola pre rómsku mládež	Bardejov	11 000	11 000	Hornošariské osvet. Stredisko
	Klub pre rómske deti	Košice	8 000	8 000	Cirkev bratská
	Kurz výtvarnej výchovy	Prešov	5 000	5 000	OZ Barlička
	Rómsky folklórny súbor Ľubiša	Ľubiša	11 500	11 500	Únia rómskej telesnej vých. a športu
	Literárno dramatický krúžok ZRNKO	Brezno	10 000	10 000	Špeciálna ZŠ
	Zapájanie Rómskych detí a mládeže do krúžkov a súborov záujmovo umel. činností	Prešov	13 000	13 000	Špeciálna ZŠ internátna
	Tanečný krúžok Úsmev	Ruská	13 000	13 000	OZ Dobo kultúra
	Kultúrou a športom k rozvoju rómskej mládeže	Letanovce	6 240	6 240	OZ Spolu do Európy
	Rómska liga v malom futbale	Malacky	12 600	12 600	Áno n.f. Malacky
	Podpora klubu rómskej mládeže	Bystré	11 050	11 050	ZŠ Bystré
	Klub rómskych detí CHAVE	Čáry	6 000	6 000	Obec Čáry
	Efektívne využívanie voľného času	Hanušovce n. Top.	3 950	3 950	Špeciálna ZŠ
	Rómsky klub dobrej zvesti	Michalovce	7 300	7 300	Zbor Cirkvi bratskej
	Tvorivé využitie voľného času ment. postih. Rómskych detí	Trnava	10 000	10 000	Špeciálna ZŠ, Trnava
	Krúžok pestov. Prác a tvorby životn. Prostr.	Smižany	17 400	17 400	ZŠ Smižany
	Rómsky futbalový klub	Spišské Tomašov.	10 800	10 800	ZŠ sv. Michala
OSF	Kaštoro	Stráne pod Tatrami	17 250	17 250	Obecný úrad
	Radosť do róm. Rodín	Čadca	5 000	5 000	OZ Čavore Romane
	Zázrak	Rakúsy	5 000	5 000	Okresný úrad
	Zlaté deti - Sovnakune čhave	Malý Slavkov	10 000	10 000	OZ Kľúč
	Malí remeselníci	Žiar nad Hronom	6 900	6 900	Pohronské osvet. Stredisko
	Projekt na podporu vhodného využitia voľného času róm.detí	Detva	5 000	5 000	ŠK Human pri Špec. ZŠ
	Rómska tanečná skupina ROTAS	Lipt. Teplička	15 000	15 000	ZŠ
	Estetická výchova	Spišské Tomašov.	11 590	11 590	Materská škola
	Aktívne využitie voľného času a rozvoj talentov	Matejovce	16 900	16 900	ZŠ
	Obnoviť zabudnuté tradície rómskej kultúry Východných Karpát	Snina	30 000	30 000	Rómske centrum TERNIPEN
	Tanečný krúžok	Ladce	10 100	10 100	Odborné učilište
	Rómske mažoretky Sol'		13 500	13 500	OZ škola - základ života
	Vzdelávanie rómskych detí Klub róm.dievč.	Spišská Nová Ves	5 000	5 000	ZŠ

	Rómsky mládežn. Zbor THERNE ČHAVE	Prešov	15 000	15 000	OZ na podporu a rozvoj region.
	Baby program	Rim. Sobota	7 150	7 150	Slov. červ. Kríž, územný spolok Rim. Sobota
	Detský krúžok rómskeho tanca	Spišské Podhradie	14 000	14 000	Klub občan. Porozumenia KLOP
	Minifutbalový klub	Poprad	10 000	10 000	II.ZŠ
	Klub rómskej mládeže v Krížovej Vsi	Spišská Belá	11 360	11 360	Rímko-katolícka farnosť
	Život bez drog so zameraním na šport. Aktivity	Vranov nad Topľou	5 000	5 000	Arcidiecézna charita Košice
	Tanečno-dramatický klub Romano suno Rozvoj rómskej mládeže	Košice	10 000	10 000	Špeciálna ZŠ
	Vzdelávacie aktivity a činnosť v krúžkoch moderného tanca, HS, DFS	Poprad	14 500	14 500	Romipen
	Športový krúžok detí a mládeže -voľnočas. Aktivity	Fiľakovo	14 900	14 900	Kultúrna združenie Rómov Slovenska
	Mimoškolské aktivity detí a mládeže	Bánska Bystrica	12 000	12 000	Združenie mladých Rómov
	Klub rómskej mládeže a detí R-KLUB-Terne Roma	Trenčín	20 100	20 100	Považské osvetové združenie Rómov
	Náplň voľného času rómskej mládeže	Tovarné	9 200	9 200	ZŠ
	Športové aktivity v klube Spolu	Kremnica	11 850	11 850	Združenie Spolu
PRNM	Zriadenie školiaceho centra pre školiace a kultúrno-spoločenské aktivity, so zameraním na spoznávanie kultúr	Ľubiša	3 123 EUR	134 289	Únia rómskej telesnej výchovy s športu
	IMRO (Integrácia mladých Rómov)	Radošina	4 651 EUR	199 993	Komunita Kráľovnej pokoja
	Výchovno -vzdelávací program pre deti predškolského veku v osade Plavecký Štvrtok	Modra - Kráľová	5 814 EUR	250 002	Kresťanské združenie "Slovo života"
	Centrum osvetu a poradenstva v BB	Banská Bystrica 1	9 623 EUR	413 789	Združenie mladých Rómov na Slovensku
	Partnerstvo - Partnership	Žiar nad Hronom	11 628 EUR	500 004	Škola dokorán
	Aj keď je každý z nás iný, spája nás priateľstvo	Toporec	4 000 EUR	172 000	Rómska integrácia 7777
	Aby ľudia spolu pracovali	Bratislava	2 326 EUR	100 018	Neinvestičný fond Mosty-Gesharim
	Rómske hlasy	Levice 1	4 262 EUR	183 266	Voľnočasko
	Spoločné pozdvihnutie rómskeho etnika a jeho spolunažívanie	Snina	2 402 EUR	103 286	Združenie Rómov pod Vihorlatom
	Šťastné deti	Prešov 1	8 402 EUR	361 286	Únia rómskej mládeže so sídlom v Prešove

	Zdravý životný štýl ako plnohodnotný rozvoj osobnosti detí a rodičov	Banská Bystrica 1	11 416 EUR	490 888	Nádej deťom
	Spolok správnych rómskych chlapcov	Košice 11	3 488 EUR	149 984	Centrum rozvoja komunity Luník IX
	Romano Drom	Bratislava 5	7 930 EUR	340 990	KALEIDOSKOP
	Rozvoj spolkového života Rómov v rómskych komunitách	Banská Bystrica 1	15 206 EUR	653 858	Kultúrne združenie Rómov Slovenska
	Rodičia a dieťa - žijeme medzi vami	Vranov nad Topľou	3 174 EUR	136 482	Kálo čiriklóro Čičava
	Poradenské centrum pre Rómov	Žiar nad Hronom	6 977 EUR	300 011	Cesta nádeje
	Projekt na podporu činnosti klubu rómskych detí a mládeže	Čata	1 673 EUR	71 939	Kultúrne - spoločenské združenie Rómov Romane Jile
	Rómske srdce v srdci Slovenska	Žilina	4 200 EUR	180 600	Združenie Rómskych detí a mládeže
	Ľudia na okraji mesta	Brezno	3 488 EUR	149 984	Concordia
	Rómovia v samosprávach	Banská Bystrica	6 977 EUR	300 011	Klub rómskych žien na Slovensku
PRNM	Žena a dieťa-efektívna informovanosť v obci	Klenovec	2 442 EUR	105 006	RODON
	Tanec,spev a hudba v duchu tolerancie	Rimavská Sobota	2 916 EUR	125 388	Polifón
	Kráčaj ďalej,nevzdávaj sa	Jelšava	14 899 EUR	640 657	Za lepší život - Jelšava
	V teréne/ Pod strechou	Považská Bystrica	9 767 EUR	419 981	RAMAD
	Projekt folklórneho súboru	Kružľov	614 EUR	26 402	Spoločnosť Perseus
	Spolok žien	Myjava	3 163 EUR	136 009	Romano Jílo
	Rozvoj rómskej menšiny cez deti a mládež	Bardejov	5 887 EUR	253 141	DOMKA - zdr. salez. mládeže
	Chráň sa sám - harm reduction v rómskej komunite	Bratislava	10 000 EUR	430 000	Odyssey
	Predškolská príprava detí a zvelaďovanie životného prostredia v rómskej osade	Holumnica	7 929 EUR	340 947	Šamír - OZŠ
	Príprava Školy 21. Storočia	Košice	5 519 EUR	237 317	Nadácia Dobrá rómska víla Kesaj
	Komunitné centrum Hermanovce	Bratislava	7 409 EUR	318 587	Nadácia Milana Šimečku
	Vytvorením priestoru pre trávenie voľného času k zmene myslenia	Zvolenská slatina	10 000 EUR	430 000	Úhrady
	Maľujeme pre vzdelanie	Bratislava 1	18 000 EUR	774 000	SPACE
	Pre dôstojný život na Hviezdoslavovej ulici	Veľký Krtíš 1	8 000 EUR	344 000	Mosty medzi nami
	Sociálno-ekonomický rozvoj rómskej komunity v okrese Poltár	Sušany	6 420 EUR	276 060	Silikatprogres

	Prežili sme	Bratislava	15 000 EUR	645 000	Európska kultúrna spoločnosť
	Participácia Rómov na výkone miestnej samosprávy a verejného života	Zvolen	5 814 EUR	250 002	EUROKOMUNITA
	Pozdvíhnutie rómskej komunity v osade Letanovský mlyn a jej príprava na integráciu s obcou Letanovce	Spišská Nová Ves	28 328 EUR	1 218 104	Zachráňme Letanovský mlyn
	Zvyšovanie citlivosti majority voči rómskej komunite na Slovensku prostredníctvom médií (Rómska tlačová agentúra)	Košice 11	27 200 EUR	1 169 600	EccE - združenie na podporu rozvoja regiónu východného Slovenska
	RomaNet	Vranov nad Topľou	11 482 EUR	493 726	KVO Roma Zemplín
	Stimulácia rómskych detí a mládeže	Trenčín	17 921 EUR	770 603	Osvetové združenie Rómov Považia
PRNM	Posilnenie verejného života rómskeho etnika v meste Dobšiná	Rožňava	8 422 EUR	362 146	Kultúrno -výchovná organizácia Roma-Gemer
	Medzinárodný hodobný festival	Košice	6 040 EUR	259 720	NOTA
	Najprv posilniť, potom integrovať	Čierny Balog	13 251 EUR	569 793	Vydra-vidiecka rozvojová aktivita Čierny Balog
	Vydelávanie manažérov Rómskych projektov	Bratislava	21 783 EUR	936 669	PDCS
	Benedikt	Radošina	35 900 EUR	1 543 700	Komunita Kráľovnej pokoja
	Infocentrum neustálej pomoci	Lipany	3 817 EUR	164 131	Za krajšie Lipany
	mýty a fakty/ Romano aspekt	Prešov	23 123 EUR	994 289	Jekhetane-spolu
	V Markušovciach sa nenuďme	Spišská Nová Ves	11 300 EUR	485 900	Za lepší život
	Šanca na prežitie v treťom tisícročí - spolužitie - tolerancia	Humenné	7 000 EUR	301 000	Občan pre spoločnosť
	Vzdelanie-život-budúcnosť	Nálepково	10 836 EUR	465 948	Vzdelanie naša nádej do budúcnosti
	Centrum sociálno-ekonomickej a vzdelávecej mobility	Družstevná pri Hornáde	11 000 EUR	473 000	Budúcnosť mladých, Družstevná pri Hornáde
	Posilňovanie postavenia Rómov v spoločnosti	Žiar nad Hronom	7 225 EUR	310 675	OZ Žiarskych Rómov
	Druhé šance	Rimavská Sobota 1	18 466 EUR	794 038	Klub rómskych žien na Slovensku
	Rómsky šlabikár	Galanta 1	4 819 EUR	207 217	Fórum Inštitút, spoločenskovedný ústav
	Všetci máme právo na rovnaký život	Bratislava	24 000 EUR	1 032 000	Spoločnosť priateľov detí z detských domovov-Úsmev ako dar
	Zlepšenie sociálnej situácie rómskej komunity v obci Svinia	Svinia	23 444 EUR	1 008 092	Obec Svinia

	Štafeta	Kežmarok	10 000 EUR	430 000	OZ Klúč
	Kultúra	Zlaté Klasy	2 000 EUR	86 000	Kethano drom la kultúra v SR
	Phurikane gifa	Bratislava	11 270 EUR	484 610	MEDIA 3
	Projekt na podporu komunitného centra pri OZ Méta	Hostice	8 480 EUR	364 640	Méta
	Rómske komunitné centrum	Pečovská Nová Ves	44 026 EUR	1 893 118	Wyfalu- Nová dedina
	Rómske komunitné centrum	Spišská Nová Ves	30 631 EUR	1 317 133	Dôstojný život
PRNM	Komplexnosť, spolupráca a zodpovednosť v rómskej komunite	Kremnica	5 000 EUR	215 000	Klub Spolu v Kremnici
	Rómsky skauting - výchova novej generácie Rómov	Košice 11	38 535 EUR	1 657 005	Centrum Rozvoja komunity Luník IX
	Voľný čas pre deti zo sociálne slabých a neprispôsobivých rodín	Banská Bystrica	30 411 EUR	1 307 673	Nádej deťom
	Menšiny v občianskej spoločnosti	Lipovec	7 000 EUR	301 000	LIPOVEC 2000
	Rómska národnostná menšina - zvyšovanie vzdelanostnej úrovne; zveľaďovanie ubytovacích priestorov	Palota	40 208 EUR	1 728 944	Palota
	Som šikovný	Bratislava 4	13 917 EUR	598 431	Detský rok
	Budem prvák	Klenovec	3 010 EUR	129 430	RODON
	Rómske divadlo pre deti	Smižany	3 123 EUR	134 289	Združenie pre rozvoj cirkevnej školy v Smižanoch
	Vzdelanie je prvý predpoklad	Čierny Balog	2 000 EUR	86 000	VYDRA- vidiecka rozvojová aktivita Čierny Balog
	Zlepšenie bytových a sociálnych podmienok rómskej komunity v obci Jarabina	Jarabina	20 000 EUR	860 000	Jarabina
	ATAL 2002	Krompachy	4 000 EUR	172 000	Krompachy SPOLU
	Klub rómskych detí a mládeže- nový život Medzilaborce	Medzilaborce	8 000 EUR	344 000	Rómske OZ - Hľadáme nový život
	Mobilné centrum Rómov východného Slovenska	Košice	20 000 EUR	860 000	Dobrá rómska víla Kesaj
	Zlepšenie právneho vedomia rómskej komunity v Žehre	Žehra	9 000 EUR	387 000	Komunitné centrum Spolu v Žehre
	Súhrna správa o Rómoch na Slovensku	Bratislava	20 000 EUR	860 000	Inštitút pre verejné otázky
	Vzdelávanie Rómov	Bardejov	11 000 EUR	473 000	DOMKA-Združenie saleziánskej mládeže
	Pomoc rómskemu etniku	Dravce	3 000 EUR	129 000	Partnerstvo-združenie pre rozvoj obce Dravce
	Aj Vrómov je Vranov	Vranov nad Topľou	2 767 EUR	118 981	miest a obcí Vranovského regiónu

	Spoluzodpovednosť a spolurozhodnutie	Vranov nad Topľou	2 214 EUR	95 202	miest a obcí Vranovského regiónu
PRNM	Remeslá Rómom	Víťaz	8 000 EUR	344 000	Víťaz
	Stála konferencia učiteľov rómskych žiakov	Kružľov	6 430 EUR	276 490	Spoločnosť Perseus
	Kancelárie pre záležitosti a otázky rómskych žien	Sereď	6 000 EUR	258 000	Lokálny klub rómskych žien
	Rozvoj komunitnej práce v Letanovciach	Letanovce	12 000 EUR	516 000	OZ Spolu do Európy
	Zelená nádej	Hucín	11 000 EUR	473 000	Hucín
	Zvýšenie vzdelanostnej úrovne rómskych detí a mládeže, dospelých Rómov a následné prac. zaradenie ...	Kremnica	16 000 EUR	688 000	Cez deti k rodine
	Zaujímavé prázdniny v tábore	Klenovec	2 430 EUR	104 490	RODON
	Vzdelávanie, resocializácia a prac. zaradenie nezamestnaných rómskych dievčat po ukončení pobytu v DD...	Banská Bystrica 1	7 000 EUR	301 000	DŽIVIPEN-ŽIVOT
	Majú šancu	Košice	2 000 EUR	86 000	Sídlisko nad jazerom
	Práca s mládežou aj po okolí	Toporec 183	8 000 EUR	344 000	Rómska integrácia 7777
	ROMAGENDA 21	Lipovce	10 000 EUR	430 000	Šindliar
	Zvýšenie participácie rómskych žien vo verejnom a politickom živote v košickom kraji - vzdelávanie kandidátok...	Košice 11	16 442 EUR	707 006	EccE - združenie na podporu rozvoja regiónu východného Slovenska
	Zvýšenie participácie Rómov na správe vecí verejných v okrese V. Krtíš	Veľký Krtíš	12 668 EUR	544 724	Človek a budúcnosť
	Rómske osobnosti	Bratislava	7 000 EUR	301 000	In Minorita
	Romano Ternipen	Prešov	16 000 EUR	688 000	Gréckokatolícka diecézna charita
	Rómske hlasy	Levice	6 000 EUR	258 000	Voľnočasko
	Náš dom	Čata	24 000 EUR	1 032 000	Kultúrospoločenské združenie Rómov Romane Jile
	Zapojenie občanov rómskej menšiny do aktivít na riešenie ich sociálno-spoločenských problémov	Lučenec	12 000 EUR	516 000	BOVAP
	Rómska liga v malom futbale	Malacky	3 000 EUR	129 000	ÁNO, neinvestičný fond
	Rómski komunitní lídri v roku 2002	Košice 11	27 960 EUR	1 202 280	Ľudia a voda
PRNM	Sociálny a výchovný program zameraný na skupinu handicapovaných detí so sluchových postihnutím	Levoča	5 500 EUR	236 500	Uško
	Rómovia si zachraňujú svoju osadu	Chmimianska Nová Ves	10 000 EUR	430 000	Chmiňany
	Rómovia všetkým- protipovodňová ochrana obci Rokycany a Žipov	Rokycany	10 000 EUR	430 000	Rokycany

	Zefektívnenie výchovy a vzdelávania rómskych detí	Levoča	8 000 EUR	344 000	Občianske združeni Civitas L Levoča
	Pietro Pascolo	Bratislava	3 000 EUR	129 000	Alef/Alfa TV
	Osvetové stredisko pre rómsku menšinu	Jelšava	6 000 EUR	258 000	Ústredná rada občianskeho združenia Za lepší život
	Podpora a rozvoj komunitných činností	Chminianske Jakubovany	12 000 EUR	516 000	Spolu Chminianske Jakubovany
Úrad vlády SR, Sekcia ľudských práv a menšín, Odbor koordinácie projektov	Podpora rómskej menšiny v oblasti vzdelávania		1 700 000 EUR	73 100 000	Projekt Phare, kofinancovanie: 675.000,- EUR
	Podpora infraštruktúry pre rómske osady		8 300 000 EUR	356 900 000	Projekt Phare, kofinancovanie: 8.400.000,- EUR
VHK	We live together with Roma, it depends on how		436 000	436 000	Simecka Foundation
Vláda SR, Úrad splnomocnenca	Krajský úrad Banská Bystrica na podporu projektu Rómskej informač. Agentúry pri Okres. Úrade Lučenec	Bánska Bystrica	290 000	290 000	uznesenie vlády 7.3.2001, KÚ BB
	Krajský úrad Košice na podporu projektu "Bežný Luník" v Košiciach na sídlisku Luník IX.	Košice	450 000	450 000	uznesenie vlády 7.3.2001 KÚ
	Krajský úrad Košice na výstavbu zákl. škôl v Košiciach, Trebišove, Sečovciach	Košice	5 000 000	5 000 000	uznesenie vlády 25.4.2001, KÚ Košice
	Príspevok na prezentáciu rómskych aktivít v Európskom parlamente v Bruseli a v Rade Európy v Štrasburgu v zmysle projektu "Rómsky sen"		1 399 500	1 399 500	ÚV uznesenie vlády 23.5.2001
	Príspevok na výdavky súvisiace s organiz. zmenami na Sekretariáte splnomocnenca vlády SR na riešenie problémov rómskej menšiny		300 000	300 000	ÚV uznesenie vlády 23.5.2001
Vláda SR, Úrad splnomocnenca	Príspevok Nadácií Inforoma na dotlač a distrib. 1000ks adresára mimovládnych organizácií, ktoré sa venujú rómskej problematike INFO: Roma-adresár pre pracovníkov verejnej správy		100 000	100 000	ÚV uznesenie vlády 23.5.2001
	Príspevok na vydanie publikácie Ľudské práva-práva menšín-systém ochrany pre vydavateľstvo Liliium Aurum a na bežné výdavky		320 000	320 000	MK SR uznesenie vlády 23.5.2001
	Príspevok na vydanie rómskeho tematického čísla Vydavateľstvo Dilema - 2 projekty		30 000	30 000	MK SR uznesenie vlády 23.5.2001

	Príspevok na pokračovanie projektu Tolerancia - príprava štyroch nových videokl.		260 000	260 000	Slovenská televízia Bratislava, uznesenie vlády 23.5.2001
	Príspevok na nákup unimobuniiek na dočas. ubytovanie rómskych rodín po požiari v obci Čicava - okres Vranov nad Topľou	Vranov nad Topľou	150 000	150 000	KÚ Prešov, uznesenie vlády 23.5.2001
	Príspevok na zamestnanie dvoch soc.prac. obecnou správou Svinia v rámci kanadsko-slovenského projektu - 2 projekty	Svinia	320 000	320 000	KÚ Prešov, uznesenie vlády 23.5.2001
	Príspevok na prípravu projektovej práce na rekonštrukciu materskej školy v obci Čakanovce - Obč. združ. Pre výchovu rómskych detí	Čakanovce	92 000	92 000	KÚ BB, uznesenie vlády 23.5.2001
	Príspevok na dokončenie vodovodu na ulici Dolná Hôšťa v obci Rim. Seč - 2 projekty	Rim. Seč	125 000	125 000	KÚ BB, uznesenie vlády 23.5.2001
	Pre Akadémiu vzdelávania v Dunajskej Stredě na podporu projektu Sociálno-psychologický výcvik dospelých Rómov	Dunaj. Streda	140 000	140 000	KÚ Trnava, uznesenie vlády 23.5.2001
	Príspevok na prípravu projektovej dokument. obnoveného mosta v obci Vysoká nad Uhom	Vysoká nad Uhom	380 000	380 000	KÚ Košice, uznesenie vlády 23.5.2001
	Príspevok na zrealizovanie projektu Malá rodinná škola pre rómsku komunitu pre Slov. Červ. Kríž v Trebišove	Trebišov	95 000	95 000	KÚ Košice, uznesenie vlády 23.5.2001
	Na kapitálové výdavky pre Obecný úrad v Bajtave okr. Nové Zámky na napojenie rodinných domov na verejnú elektr. Sieť	Nové Zámky	50 000	50 000	KÚ Nitra, uznesenie vlády 22.8.2001
Vláda SR, Úrad splnomocnenca	Kapitálové výdavky pre Obecný úrad Šárovce okr. Levice na rekonštrukciu budovy starého kina za účelom zriadenia klubu rómskej mládeže	Levice	275 000	275 000	KÚ Nitra, uznesenie vlády 22.8.2001
	Na kapitálové výdavky pre Obecný úrad Zbudské Dlhé okr. Humenné na výstavbu miestnej komunikácie v rómskej osade z panelov	Humenné	400 000	400 000	KÚ Prešov, uznesenie vlády 22.8.2001
	Na kapitálové výdavky pre Obecný úrad Sirk okr. Revúca na rekonštrukciu prístup. Cesty k rómskej osade Šrobárka	Revúca	500 000	500 000	KÚ BB, uznesenie vlády 22.8.2001
	Na kapitálové výdavky pre Obecný úrad Jarovnice okr. Sabinov na rekonštrukciu budovy zdravot. Zariadenia pre rómske deti	Sabinov	120 000	120 000	KÚ Prešov, uznesenie vlády 22.8.2001
	Na kapitálové výdavky pre Obecný úrad Malý Slavkov okr. Kežmarok na vybudovanie chodníka v rómskej časti obce.	Kežmarok	250 000	250 000	KÚ Prešov, uznesenie vlády 22.8.2001
	Pre Stredné odb. učilište odevné vo Svidníku na odborný výcvik pre rómskych žiakov	Svidník	365 000	365 000	KÚ Prešov, uznesenie vlády 22.8.2001

	Pre OZ na podporu a rozvoj regiónov v Prešove na projekt predškolskej prípravy pre 18 rómskych detí	Prešov	247 000	247 000	KÚ Prešov, uznesenie vlády 22.8.2001
	Pre Saleziánov Don Bosca v Bardejove na rekonštrukčné stavebné úpravy zariadenia dvoch tried 1.roč. ZŠ pre rómske deti	Bardejov	500 000	500 000	KÚ Prešov, uznesenie vlády 22.8.2001
	Na kapitálové výdavky pre Špec. ZŠ v Letanovciach okr. Spišská Nová Ves na rekonštrukciu tried, soc. Zar., výmenu podláh a odvodnenie budovy.	Sp.Nová Ves	350 000	350 000	KÚ Košice, uznesenie vlády 22.8.2001
	Pre občianske združenie pre hospod.rozvoj Gemera v Rožňave na materiál.-technické vybavenie dielni a škols. Klubu detí na ZŠ v Brzotíne	Rožňava	250 000	250 000	KÚ Košice, uznesenie vlády 22.8.2001
Viáda SR, Úrad splnomocnenca	Pre občianske združenie BOX Club Rom Slovakia Bratislava na organizovanie športovej olymp. V boxe, zápasení a futbale.Stretnutie rómskych športovcov	Bratislava	150 000	150 000	KÚ Bratislava, uznesenie vlády 22.8.2001
	Pre Nadáciu škola dokorán v Žiari nad Hrn. na učebné pomôcky a literat. Pre učiteľov zákl.škôl a róm. asistentov učiteľov	Žiar nad Hronom	75 000	75 000	KÚ BB uznesenie vlády 22.8.2001
	Pre OZ "Za lepší život" v Jelšave na výdavky spojené s pohrebom K.Sendreia	Jelšava	50 000	50 000	KÚ BB uznesenie vlády 22.8.2001
	Pre Považské osvetové stredisko v Pov. Bys. na vzdelávacie aktivity za účelom odstraňovania negramotnosti u Rómov v nápravno-výchov. Ústavoch v Ilave a Dubnici nad Váhom a na kultúrno-výchovné podujatia pre rómske deti a mládež v Púchove	Pov. Bystrica	65 500	65 500	KÚ Trenčín, uznesenie vlády 22.8.2001
	Pre špec. ZŠ J. Rumana v Lipt. Mikuláši na učebné pomôcky a šport. Pomôcky pre mentálne postihn.deti z rómskej osady Hlboké	Lipt. Mikuláš	75 000	75 000	KÚ Žilina, uznesenie vlády 22.8.2001
The World Bank	Provides technical assistance to support the establishment and strengthening of the Roma Office in Bratislava as well as a branch office in Presov		278 300 USD	13 358 400	IDF Grant for the Capacity Building for the Office of the Commission of the Government of the SR for Roma communities
	Grant was provided to start up the program including recruitment and training of a core group of Roma leaders from each of the countries. The training combined project management, development of practical skills and coaching techniques to be applied to income-generating programmes for Roma		496 750 USD	23 844 000	DGF Grant for a Cross County Roma Activity, PAKIV Found.

			Celkem	539 374 103
Použité kurzy:	43	SKK/EUR		
	48	SKK/USD		

**Čerpání finančních prostředků ze soukromých nadačních fondů, Úřadu vlády SR, Světové banky v roce 2002
(zdroj: Fórum donorov)**

<i>Donor</i>	<i>Příjematel grantu</i>	<i>Název projektu</i>	<i>Výška grantu /SKK*</i>	<i>Výška grantu v SKK</i>	<i>Oblast/Místo projektu</i>	<i>Trvání projektu</i>
Ekumenická rada církví na Slovensku /ERC SR/	Slovenská Biblická Spoločnosť, Banská Bystrica	Misijné sústredenie študentov Univerzity KF- Katedry Rómskej kultúry, Nitra	65 000	65 000		
	zbor Evanjelickej cirkvi.a.v., Betliar	Zborová Rómska misia	20 000	20 000		
	zbor Evanjelickej cirkvi.a.v., Gelnica	Nie si sám	75 000	75 000		
	zbor Evanjelickej cirkvi.a.v., Teplý Vrch	Zborová Rómska misia Hostišovce, T. Vrch, Driečany	100 000	100 000		
	Spoločenstvo evanjelickej mládeže, Košice	Rómska misia	70 000	70 000		
	zbor Reformovanej kresťanskej cirkvi, Drahňov	Integrácia, alebo emigrácia	65 000	65 000		
	zbor Reformovanej kresťanskej cirkvi, Rimavská Seč	Rómska misia	10 000	10 000		
	Eparchiálna rada Pravoslávnej cirkvi na Slovensku, Michalovce	Cirkev a jej aktivizácia v oblasti rómskej soc. Práca	140 000	140 000		
	Eparchiálna rada Pravoslávnej cirkvi na Slovensku, Michalovce	Cirkev v službách Rómskeho etnika	50 000	50 000		
	Pravoslávna Akadémia, Michalovce	Rómovia-život v cirkvi	140 000	140 000		
	zbor Pravoslávnej cirkvi na Slovensku, Markovce	Šanca pre každého	150 000	150 000		
	Domov detí Sv.Nikolaja, Medzilaborce	Vytvorenie detského folk. Súboru ČAKANKA	114 000	114 000		
	zbor Bratskej jednoty baptistov/ Obč. združenie Nádej deťom, Ban.Bystrica	Nová šanca - Rómska misia	160 000	160 000		
	zbor Cirkvi bratskej, Košice	Klub pre rómske deti pri Cirkvi bratskej v Košiciach	64 000	64 000		
	zbory Starokatolíckej a Apoštolskej cirkvi, Košice	Evanjelizácia detí v Rómskej komunite	30 000	30 000		

	zbor Apoštolskej cirkvi, Štrba	Vzdelávanie pre Rómske deti počas prázdnin	15 000	15 000	
	Obč.združenie - Miro dom, Tornaľa	Kultúrno osvetový deň Dúha	10 000	10 000	
SPOLU ERC SR			1 278 000		
Inforoma	študenti stredných a vysokých škôl	štipendiá	600 000	600 000	
		kultúrne podujatia	60 000	60 000	
SPOLU INFOROMA			660 000		
NOS - OSF	Rómske centrum TERNIPEN	Otvor dvere - "POMOC ZDARMA"	121 600	121 600	Snina
	Reformné združenie rómskej mládeže	Rodinná veža, MDD a športový deň	46 990	46 990	Liptovský Hrádok
	Združenie SLOVROMA	Deti a mládež v Hliníku nad Hronom	60 000	60 000	Hliník nad Hronom
	Osv. spol. Rómov Čachtice	Za lepší život	127 900	127 900	Čachtice
	OZ NOTA	Gelem, gelem.....	60 000	60 000	Košice
	Osveta myjavských Rómov	Spolu to dokážeme	110 000	110 000	Myjava
	Klub Spolu v Detve	Cesty	120 000	120 000	Detva
	OZ Rómsky matičný klub	Informačné a poradenské centrum	175 400	175 400	Michalovce
	OZ Materské centrum TEREZA	Matka a dieťa	25 000	25 000	Levoča
	OZ Komunitné centrum Arnutovce	Malá rodinná škola	30 000	30 000	Arnutovce
	Devleskere drama	Letný výchovno-vzdelávací kurz	80 000	80 000	Varhaňovce
	K-2000	Rómovia Rómom	89 060	89 060	Prievidza
	Klub Spolu v Kremnici	Zvyšenie vzdelanostnej úrovne rómskych detí a zodpovednosť v rómskej komunite	150 000	150 000	Kremnica
	Občianske združenie Kompas	Podaná ruka	90 550	90 550	Brodské
	OZ Luludi	Celoslovenská autorská a interpretačná súťaž	110 000	110 000	Bratislava
	Kultúrnospoločenské združenie Rómov ROMANE JILE	Informačné a poradenské centrum	183 000	183 000	Čata
	OZ DUJAVA	Ľudová hudba - krásna a bohatstvo	30 000	30 000	Vyšný Žipov
		Život v kultúrnej spoločnosti	29 000	29 000	Vyšný Žipov
	Spoločnosť Perseus	Informačné centrum pre rómske aktivity	262 000	262 000	Bardejov

	OZ Za lepší život	Krok za krokom	139 250	139 250	Jelšava
	OZ Pro Šobov	Spoločne to zvládneme	129 169	129 169	Banská Štiavnica
	Arcidiecézna charita Košice	Rómske centrum Stropkov	137 800	137 800	Košice
	Združenie pomoci Rómom, Veľký Krtíš	Občianske hliadky	169 000	169 000	Veľký Krtíš
	OZ Tarka, Bardejov	Vzdelávanie rómskych hudobníkov	117 900	117 900	Bardejov
	OZ na podporu a rozvoj regiónov, Prešov	Komunitné centrum Hanušovce nad Topľou	152 000	152 000	Prešov
	SITUR - Sabinovský inštitút trvalo udržateľného vývoja	Rómske komunitné centrum	172 400	172 400	Lipany
	Mestská knižnica	Čie su to deti	30 000	30 000	Piešťany
	OZ - Dôstojný život	Rómske komunitné centrum Rudňany	126 800	126 800	Spišská Nová Ves
	OZ Dlhá cesta - báro drom	Vystrojenie občianskej stráže v osade Víľčurňa	47 520	47 520	Spišská Nová Ves
	Detský rok	Terénna sociálna práca	189 000	189 000	Bratislava
	Nezisková organizácia A projekt	Poznávajme prírodu vo svojom okolí	89 350	89 350	Liptovský Mikuláš
	Komunitné centrum Spolu	Všetko pre deti	195 000	195 000	Chminianske Jakubovany
	Klub rómskych žien	Info klub	77 000	77 000	Rimavská Sobota
	CESPOM - Centrum sociálnej pomoci	Doučovanie	190 000	190 000	Lučenec
	Združenie maďarských rodičov na Slovensku	Školský klub pre rómskych žiakov	34 000	34 000	Buzica, okolie Košice
	OZ FILIP	Spoločný dvor	128 456	128 456	Senec
	Kresťanské združenie Slovo života Modra	Výchovno-vzdelávací program pre deti a mládež	161 120	161 120	Modra
	Detský fond SR Bratislava	Sanácia sociálneho prostredia rodín v ubytovni na Stavbárskej ul., v lokalite Bratislava - Pentagon, Dolné Hony	100 000	100 000	Bratislava
	OZ Komunita - miesto pre každého	Sme tvoriví a zruční, potvrdíme to	189 600	189 600	Huncovce
	Klub rómskych žien vo Zvolene	Komunitný rozvoj	70 000	70 000	Zvolen
	OZ Meta	Pokračujeme v začatej práci OZ	123 000	123 000	Hostice

	OZ - Zachráňte Letanovský mlyn	Práca s rómskou komunitou v Letanoviciach	173 608	173 608	Letanovice
	Centrum rozvoja rómskeho stautingu	Rozvoj edukačných a voľno-časových aktivít	190 000	190 000	Prešov
	Rosa - spoločnosť rómskych detí	Aktivity s rómskymi dievčatami	78 500	78 500	Handlová
	OZ na podporu vzdelávania	Rómske komunitné centrum	107 500	107 500	Soľ
	OZ Amadeus	Komunitné centrum	650 000	650 000	Trebišov
	Komunitná nadácia povodia Svinky	Vzdelávacie aktivity s deťmi	123 000	123 000	Víťaz
	OZ vzdelanie naša budúcnosť	Rovnosť šancí pre všetky deti	173 000	173 000	Nálepково
	OZ Mosty pre Rómov	Skauting	187 500	187 500	Košice
	OZ Tolerancia	Deti a mládež vo Veľkej Lomnici	71 000	71 000	Veľká Lomnica
	Kultúrne združenie Rómov Slovenska	Archa	133 000	133 000	Banská Bystrica
	INFORMAČNO-PORADENSKÉ CENTRÁ				
	Spoločnosť pre rozvoj a výskum minoritných skupín - Spoločnosť Perseus	IPC	262 000	262 000	Bardejov
	OZ Rómov Slovenska	IPC	300 000	300 000	Bratislava
	OZ Rómsky matičný klub	IPC	175 400	175 400	Michalovce
	SPOLU NOS-OSF		7 293 373		
	EKOPOLIS ETP - Tvoja Zem				
	OZ Detský rok	JA+TY=MY	163 000	163 000	
	SPOLU EKOPOLIS		163 000		
	NPOA		0		
	Fond Kanady pre SR/Kanadské veľvyslanectvo		0		

Nadácia SOCIA	OZ Méta	Príspevok na rekonštrukciu zakúpenej budovy komunitného centra v Hosticiach. OZ sa vo svojej činnosti zameriava na zlepšenie sociálnych, kultúrnych, vzdelávacích a pracovných možností sociálne slabých rodín s dôrazom na rómske rodiny	451 600	451 600	Hostice	
	OZ Komunitné centrum Spolu v Žehre	Príspevok na rozšírenie aktivít komunitného centra, s programami zameranými na rozvoj detí, o program rekvalifikácie a vytvorenia pracovných príležitostí pre nezamestnaných z radov Rómov	270 000	270 000	Žehra	
	Klub rómskych žien vo Zvolene	Príspevok na zriadenie komunitného poradenského a edukačného centra v časti Zvolena - Balkán. Priamo v mieste bydliska Rómov chce klub dosiahnuť pozitívne výsledky v návštevnosti ako aj dostupnosti programov pre všetky skupiny uvedenej komunity.	204 000	204 000	Zvolen	
SPOLU NADÁCIA SOCIA			925 600			
Veľvyslanectvo Holandského kráľovstva	Romane Jile	Year of Tolerance in Cata	342 800	342 800		
	implementuje ETP	Your Spiš	456 780 EUR	19 184 760		2002-2003
Karpatská nadácia	OZ Rómska úcta	Zlatá perla	2 007 USD	86 301	Moldava nad Bodvou	
	Deti Slnka - Chave kamoro	Deti Slnka	2 960 USD	127 280	Prešov	
	Kultúrno-výchovná organizácia Roma - Gemer, Rožňava	Karpatské centrum Roma - company	3 000 USD	129 000	Rožňava	

			<i>Plánované PHARE prostriedky (podľa Finančného Memoranda)</i>		<i>Oblasť/Miesto projektu</i>	<i>Trvanie projektu vrátane kontrahovania</i>	<i>Spolufinanc. SR</i>
PHARE projekty - Európska Komisia		MINORITY TOLERANCE PROGRAMME					0,5 MEUR
	Nadácia Sandora Maraia	Technická asistencia: tréningový program pre 52 miestnych autorít a opinion makerov			celé Slovensko	2001-2002	
	Barok Film	Technická asistencia: verejná informačná kampaň o menšinách v elektronických médiách			celé Slovensko	2001-2002	
	FAS International Consulting Ltd.- Ireland	Technická asistencia v školstve: zvyšovanie štandardu vyučovania jazykov v školách s menšinovým jazykom, založenie Rómskeho vzdelávaco, informačno, dokumentačno, poradensko-konzultačného centra			celé Slovensko	2001-2002	
	Karol Gašparík GOK	Zásobovanie vyučovacích pomôcok (materiálov) pre menšinové školy			celé Slovensko	2001-2002	
	SPOLU		1 800 000 EUR	75 600 000			
		IMPROVEMENT OF THE SITUATION OF THE ROMA IN THE SR					
		Celkový zámer: Vytvorenie lepších podmienok pre vzájomnú toleranciu medzi rómskymi a nerómskymi obyvateľmi v jednotlivých samosprávnych celkoch	3 800 000 EUR	159 600 000	Východné Slovensko	2002-2003	0,309 MEUR
	AGMIN Italy	Zlepšiť podmienky pre mladých Rómov vstúpiť na trh práce - diagnostika, rekvalifikácie, firmy-inkubátory	620 000 EUR	26 040 000	Stredné a východné Slovensko	2002-2003	

	ECO	Vytvoriť lepšie podmienky pre Rómsku sebarealizáciu v školskom systéme- Materské školy matka a dieťa, tréningy pre rómskych asistentov na MŠ, ZŠ, a učiteľov MŠ, ZŠ, SŠ	950 000 EUR	39 900 000	celé Slovensko	2002-2003	
	RACINE,PAA: Michel Digne	Asistencia splnomocnenkyňi pre rómske komunity pri vytvorení dlhodobej stratégie pre riešenie rómskej problematiky	550 000 EUR	23 100 000	celé Slovensko	2002-2003	
	AXON PRO a EUROFINANCE - spolu 4 loty	učebné pomôcky, zariadenie pre komunitné centrá	990 000 EUR	41 580 000	celé Slovensko	2002-2003	
	SPOLU		6 910 000 EUR				
		SUPPORT TO THE ROMA MINORITY IN THE EDUCATIONAL FIELD					
	FAS International Consulting Ltd.- Ireland	Zvýšiť počet žiakov preložených zo špeciálnych do štandardných zákl. škôl	380 000 EUR	15 960 000		2002-2003	0,09 MEUR
		INFRASTRUCUTRE FOR ROMA SETTLEMENTS	8 300 000 EUR	348 600 000		2002-2003	8,4 MEUR
	Halcrow	Asistencia: Príprava všetkých potrebných dokumentov na začatie výstavby, vrátane pozemného plánu, technických výkresov, stavebných povolení	200 000 EUR	8 400 000		2002	
			celkem	768 970 114			

Vysvetlivky:

* Výška grantu je SKK/ pokud není uvedeno jinak

Použité kurzy	42	SKK/EUR
	43	SKK/USD

Přehled projektů a čerpání finančních prostředků projektu „Udržitelný rozvoj komunit na východním Slovensku“

Předkladatel projektu	Název projektu	grant (v Sk)
Spolok rómskej cesty	Terénna úprava prístupovej cesty	36000
Zoskupenie občanov Fit Klub	FIT KLUB	35000
OZ Domov bez starostí	Oprava strešnej kopule - tisícročná kaplnka	28300
Centrum voľného času OLYMP	ZOO Lesopark Olymp	50000
Klub SAVORE pri nadácii ProHorizont	Dni rómskej kultúry	36000
Klub Rómske sídlisko	Chodníky a úprava okolia	60000
Občianske kultúrne centrum HOMOSAPIENS	MELALO	20500
Telovýchovná jednota Baník	TANZPLATZ	71000
Združenie farmárov z Kloportu	Farmári z Kloportu	24400
MS SČK	Rehabilitačné centrum	20000
Združenie Rómov – Hámor II.	Veselý Hámor	20000
Združenie Rómov – osada GRÜN	Zelený Grün	20000
Klub Rómov – Zabíjanec	Likvidácia odpadov z osady	20352
Neformálna skupina nájomcov bytov	Prístupový chodník 5RP11	29130
MŠK – Hokejový klub	Kluzisko 2001/2002	36100
Iniciatíva nájomníkov z Prešovskej ul.	Projekt „Lanyovec“	39750
OZ Sila pomoci	Výstavba mostu v rómskej lokalite	120000
MO Matica Slovenská	Zhotovenie ženského ľudového kroja	5000
Rytierikovia – amatérsky spolok detí	Ušitie reprezentačných kostýmov	10000
Telovýchovná jednota FO Družstevník	Výbudovanie športového ihriska	30000

Přehled projektů a čerpání finančních prostředků projektu „Udržitelný rozvoj komunit na východním Slovensku

OZ Sila pomoci	Sebarealizácia mladých rómskych žien	29000
		740532

Předkladatel projektu	Název projektu	grant (v Sk)
ZO Únie žien	Cesta k počítačom pre všetkých	37500
Iliášovan-folklórna skupina	Udržiavanie ľudových tradícií	30000
OZ ROMA	Rómovia pre seba	37160
Civitas L	Pouličné divadelné predstavenie	35000
Klub róms. žien	Ženy spolu	24010
Združ. umel., remeselných cechov	Remeslá pre všetkých	50000
Neformálna skup. učit. a rodičov	Plná integrácia rómskych detí	12000
Neformálne združenie občanov	Vinkliansky vodovod	22000
MO Slov. rybárskeho zväzu	Zriadenie rybníka	54000
Zväz zdravotne postihnutých	Zdravá rodina	13000
OZ Nad Tehelňou	Detské ihrisko	26350
Združenie obč. Stredný riadok	Stredný riadok	20000
Združenie občanov TROSKY	TROSKY	15000
OZ Vzdelanie naša nádej do budúcnosti	Krajčírka dielňa	35000
Miestny spolok SČK	Rehabilitačné centrum	40000

Přehled projektů a čerpání finančních prostředků projektu „Udržitelný rozvoj komunit na východním Slovensku

Únia žien	Tkáčska dielňa	30000
Slovenská banícka spoločnosť	Archívne zariadenie baníckeho cechu	59340
Záujmové združ. občanov obce	Kurz šitia	12500
Obecný športový klub	Šanca pre každého	16500
Neformálna skup. 5RP II.	Búdy na uskladnenie dreva	42010
Klub rómskej mládeže v SH	Obec pre všetkých	18000
Dobrovoľný požiarny zbor SH	Príprava mladých požiarnikov	18800
Ochranárske združ. Pod Skalkou	Terénna stanica	20000
SPIŠ-obnova a rozvoj remesiel	Exteriér živej expozície remesiel	36100
Klub hrhovských žien	Aktivity klubu hrhovských žien	28000
Spolok katolíckej mládeže v SH	Komunikujeme spolu	39380
OZ Kolt	Westernový klub	60000
Neformálna rómska skupina+D29 Báro Drom	Ihrisko VILČURŇA 2002	85295
Spoločenstvo študentov	Časopis SCARABEUS	12000
Klub DIETKA	Materské centrum ako priorita	30000
Olympijský klub SNV	Romiáda	23000
ČERCHENĎ-HVIEZDA	Klub rómskych žien	60000
KRAPO Prešov	Podpora zamestnan. žien v r. komunitě	15000

Přehled projektů a čerpání finančních prostředků projektu „Udržitelný rozvoj komunit na východním Slovensku“

KLOP	Podpora vzdel.a zamest.róms.mládeže	20000
Neformálne komunit.združ. MVO	VIC MVO	55000
Agentúra SCEPUS	Obnova modrotlačiarenskej dielne	65000
OZ Sila Pomoci	Výsadba stromovej aleje	15000
OZ Domino	Zriadenie autobusovej zastávky	20000
Obecný Telovýchovný spolok	Viacúčelové antukové ihrisko	70000
Neform.skup. "Lačo dživipen"	Zachovanie rómskej a ľudovej hudby	33000
Pohrebné podporné združenie	Úprava prístupovej cesty k cintorínu	20000
		1354945

Předkladatel projektu	Název projektu	grant (v Sk)
Občianske združenie ROMA	Zlepšenie živ.prostr.v róm.osade	36840
Občianske združenie ROMA	Šijeme pre seba	18500
Záujmové združenie žien Nad Tihelňou	Kurzom šitia k samostatnosti	27260
Rodičovská rada pri ZŠ	S elánom do ďalšej 25-ky	83500

Přehled projektů a čerpání finančních prostředků projektu „Udržitelný rozvoj komunit na východním Slovensku“

Dobrovoľný hasičský zbor, MO Mníšek nad Hnilcom	Dráčik park	45000
ZO Únie žien Slovenska	Dielňa úžitkového umenia	28000
OZ Vzdelanie, naša nádej do budúcnosti	Krajčírka dielňa	20000
OZ Vzdelanie, naša nádej do budúcnosti	OZ Vzdelanie, naša nádej do budúcnosti	30000
OZ Vzdelanie, naša nádej do budúcnosti	Rovnaká šanca	30000
Občianska iniciatíva za lepšie sociálne služby	Skvalitnenie služieb terén.asist.lekára	13000
Občianske združenie Materské centrum Dietka	Samofinancujúca aktivita MC	40250
Klub rómskej mládeže, Klub žien	Textilná dielňa pre ženy v SH	24200
Občianske združenie	Kováčska dielňa v SH	87250
Občianske združenie Čercheň – Hviezda	Klub rómskych žien II	22500
Sikade vasta – Šikovné ruky	Rozvoj zamestnanosti róm.žien	26900
KLOP	Podpora vzdel.a príj.k zam.r.ml.II	22000
KLOP	Prvé kroky k zamestnanou	31000
Občianske združenie Čercheň – Hviezda	Klub rómskych žien/Odijader	28800
Neformálne združenie MVO	Vzdel.a inf.centrum (VIC MVO) II	16700

Přehled projektů a čerpání finančních prostředků projektu „Udržitelný rozvoj komunit na východním Slovensku“

OZ Domino	Rómska kováčska vyhňa	75000
SČK	Výroba darčkových predmetov	28500
Obecný Telovýchovný spolok	Počítačový kurz	41400
Neformálna skupina „Orol“	Obecný Telovýchovný spolok	12000
		788600

Předkladatel projektu	Název projektu	grant (v Sk)
Dedinská Folklórna Skupina	Integračné poduj.pre obč.,komunity a OZ v obci	30000
Občianske združenie Roma	Prístup.chodníky a cesty k rodin.domom v r.osade	78800
Záujmové združenie žien Nad Tehelňou	Príprava detí do základnej školy	10390
Občianske združenie Nad Tehelňou	Kurz šitia	11000
Združenie umeleckých remesiel cechov	Kurz podkováčstva	24750
Klub mladých Rómskych športovcov	Šport ako motivácia	19300
Občianske združenie Ostrý vrch	Začínáme zostra	28000
Neformálne združenie občanov Drevorom	Drevodielňa	70000
Telovýchovná jednota Baník	Tanzplatz - sociálne zariadenia	30000

Přehled projektů a čerpání finančních prostředků projektu „Udržitelný rozvoj komunit na východním Slovensku“

OZ „Vzdelanie naša nádej do budúcnosti“	Stolárska dielňa	60 000
Združenie občanov Trosky a Stredný riadok	OZ „Vzdelanie naša nádej do budúcnosti“	40 000
Futbalový klub	Šport spája	70 000
Neformálne združenie Kolónia 5	Pomôžme si	10 000
Neformálne združenie Kolónia 197	I tak sa dá	11 000
OZ Športový klub	Osvetlenie tenisového ihriska	45 000
Slovenská banícka spoločnosť	Dokončenie Banického archívu	30 000
ISIPOS – neformálne združenie	Internetové informačné centrum	60 000
Občianske združenie ZORE	Obec sebe	17 300
Klub rómskej mládeže v Spišskom Hrhove	Zveľadenie rómskej ulice	43 000
Spolok hrhovskej mládeže	Výroba betónových dlaždíc	93 000
Občianske združenie Podhradie	Život pod hradom-remeselný dom pod hradom	145 600
Klub Občianskeho Porozumenie KLOP	Športová a oddychová zóna Cigánsky Sen	16 100
Občianske Združenie Starý Jarok	Zlepšenie podmienok bývania	30 000
Občianske združenie Domino	Počítačový klub	30 000
Spolok včelárov	Zriadenie chovu včiel a výroba medu	82 000
TJ – FO Družstevník	Rómska športová klubovňa	33 000

Přehled projektů a čerpání finančních prostředků projektu „Udržitelný rozvoj komunit na východním Slovensku“

Stanley klub, Klub matiek	Mama,otec,pod' sa hrať!, Kurz šitia, Tanečno-hudobno-spevácky krúžok	109 900
Stanley klub, Klub remeselníkov	Spoločné remeslá, Umelecké remeslá	52 840
Neformálna skupina ČORE ROMA	Výroba betónových dlaždíc	51 358
OZ "Svojpomocný rozvoj občanov obce Švedlár"	Výroba keramických výrobkov s rozvíjaním výtvarného a estetického cítenia občanov	23 500
OZ"Svojpomocný rozvoj občanov obce Švedlár"	Tkanie kobercov	10 000
MS SČK	Výroba patchworku	15 000
OZ Komunitné Centrum Spolu	Výstavba chodníka v lokalite Hodkovce	64 727
		1445565

Předkladatel projektu	Název projektu	grant (v Sk)
OZ Svojpomocný rozvoj občanov	Vybavenie komunitného sociálneho klubu	20000
OZ Švedlárka	Kováčska dielňa	33700
ZO Únia žien	Kuchyňa racionálnej výživy	25400
Slovenský zväz zdravotne postihnutých	Aktivitou za zlepšenie zdravia a medziludských vzťahov	20500
OZ Silade vaste	Rozvoj zamestnanosti rómskych žien	26750

Přehled projektů a čerpání finančních prostředků projektu „Udržitelný rozvoj komunit na východním Slovensku“

OZ Čercheň-Hviezda	Klub rómskych žien III.	30400
OZ Nad Tehelňou	Spolu k identite	32000
OZ Roma	Pečieme koláčiky pre seba i pre detičky	29700
Iniciatíva za lepšie sociálne služby-neformálna skupina	Pitná voda Zabijanec	18000
Za vzdelané deti-Vas o shikade čháve	Detský park pri MŠ 5 RP II	17212
OZ Zore	Obec sebe II	18900
OZ Sila Pomoci	Rozvoj hudobných talentov	17500
OZ Materské centrum Dietka SNV	Vzájomná pomoc	20000
OZ Stanley klub	Spoločné aktivity	42400
OZ Radosť - Klub včelárov	Rozbehnutie činnosti včelárov	29300
OZ Radosť	Nie sme zlí	41500
OZ Ostrý vrch	Vybudovanie sociálneho zariadenia pre KSK	101000
		524 262

Přehled projektů a čerpání finančních prostředků projektu „Udržitelný rozvoj komunit na východním Slovensku“

Předkladatel projektu	Název projektu	grant (v Sk)
OZ "Sila pomoci"	Služby občanom	26850
Spolok včelárov	Výchova mládeže k práci v poľnohospodárstve	14500
OZ Spiš - združenie pre obnovu a rozvoj regiónu	Pôvodná pekáraň	70000
OZ Spolok hrhovskej mládeže	Detské ihrisko pri MŠ	23000
OZ Starý jarok	Zlepšenie podmienok bývania II.	23000
Nefor. skupina "Spoločný oddych"	Oddychová zóna vo dvore KSK	40000
OZ Lačo Dzivipen (Lepší život)	Bachtale čavore (Šťastné deti)	25900
Klubovňa	OZ Vzdelanie naša nádej do budúcnosti	16000
Klub milovníkov literatúry	OZ Vzdelanie naša nádej do budúcnosti	15000
OZ Radosť	Chceme si pomôcť!	30000
OZ Radosť	Amen pes prindžaras - My sa poznáme	150000
OZ ZORE	Internetové a počítačové centrum	40000
Dedinská folklórna skupina	Oživenie tradičných ženských remesiel	25750
Celkem		500000

Přehled projektů a čerpání finančních prostředků projektu „Udržitelný rozvoj komunit na východním Slovensku